

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**YOKSULLUK VE KENTSEL MEKAN
İLİŞKİSİNİN ERTUĞRULGAZİ MAHALLESİ
ÖRNEĞİ ÜZERİNDE İRDELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

ÖZGÜR HASAR

İSTANBUL, 2013

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KENSEL SİSTEMLER VE ULAŞTIRMA YÖNETİMİ**

**YOKSULLUK VE KENTSEL MEKAN
İLİŞKİSİNİN ERTUĞRULGAZİ MAHALLESİ
ÖRNEĞİ ÜZERİNDE İRDELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

ÖZGÜR HASAR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Pelin Pınar ÖZDEN

İSTANBUL, 2013

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KENTSEL SİSTEMLER VE ULAŞTIRMA YÖNETİMİ

Tezin Adı: Yoksulluk ve Kentsel Mekan İlişkisinin Ertuğrulgazi Mahallesi Örneği
Üzerinde İrdelenmesi

Öğrencinin Adı Soyadı: Özgür Hasar

Tez Savunma Tarihi: 07.06.2013

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu Fen Bilimleri Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Doç. Dr. Tunç BOZBURA
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mustafa ILICALI
Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Doç Dr. Pelin Pınar ÖZDEN
Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Hülya YAKAR
Üye

Yrd. Doç. Dr. Nilgün CAMKESEN
Üye

ÖNSÖZ

Tez çalışmam ve Yüksek Lisans Eğitimim boyunca beni yönlendiren, bilgi ve birikimleriyle destek olan Sayın Hocam Pelin Pınar Özden'e, çalışma hayatımıza yeni ufuklar açılmasını sağlayan eğitim programını hazırlayan Sayın Mustafa Ilıcalı'ya ve Sayın Nilgün Camkesen'e, tüm bu bilgi ve deneyimlerden yararlanmamıza destek olan Pendik Belediye Başkanı Sayın Salih Kenan Şahin'e teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca çalışmamda değerli katkılarını esirgemeyen Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü çalışanlarına, Müdürüm Sayın Mustafa Kaya'ya ve Ertuğrulgazi Mahallesi sakinlerine teşekkür ederim.

Sonsuz emek, sabır, anlayış ve sevgiyle beni yetiştiren canım annem ve ablama; ayrıca yüksek lisans yolculuğunda beni yalnız bırakmayan can dostum Şehir Plancısı Burcu Turan'a en içten dileklerle teşekkür ederim.

İstanbul, 2013

Özgür HASAR

ÖZET

YOKSULLUK VE KENTSEL MEKAN İLİŞKİSİNİN ERTUĞRULGAZİ MAHALLESİ ÖRNEĞİ ÜZERİNDE İRDELENMESİ

Özgür Hasar

Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Pelin Pınar ÖZDEN

Haziran, 2013, 122 Sayfa

Tezin amacı kentsel yoksulluğun canlı örneklerinin yaşandığı bir gecekondu bölgesi olan Ertuğrulgazi Mahallesi özelinde, yoksul olarak tanımlanan kişilerin yaşamak için kentlerde nasıl mekanları seçtikleri ya da kentsel mekanları nasıl dönüştürdükleri sorularına yanıt aramaktır. Bu sorulara cevap aranırken sosyal ve ekonomik sorunları da göz ardı etmeden, yoksullukla mücadele edenlerin fizik mekandan beklentilerini de dile getirmelerini sağlayarak ileride bu alana yönelik yapılacak projelerde göz önünde bulundurulması için zemin hazırlamaktır.

Araştırmanın ikinci bölümünde yoksulluk kavramının birçok farklı tanımı incelenerek, çalışmada incelenen alanın özellikleri de dikkate alınarak kentsel yoksulluk kavramı üzerinde durulmuştur. Tanımlar ışığında yoksulluğu oluşturan nedenler ve ölçütleri değerlendirilerek, kentsel mekandaki etkileri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde dünyada kentsel yoksulluk ve yoksulların mekansal problemlerine ilişkin çalışmalar incelenmiştir. Seçilen örneklerden birisi günümüzde zengin olarak nitelendirilen Avrupa ülkelerinden biri İngiltere, diğeri ise yoksul olarak nitelendirilen Güney Amerika ülkelerinden Brezilya'dır. İki farklı özellikteki proje incelenerek olumlu ve olumsuz yönleri değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde ise Pendik İlçesi özeline inilerek sosyal, ekonomik ve fiziksel açıdan yerleşmenin genel özellikleri ortaya konularak Ertuğrulgazi Mahallesi'nin geçmişten bugüne oluşum süreci, imar planları ve mevcut kentsel dokusu incelenerek mekansal sorunları irdelenmiştir. Araştırma, mahalle sakinlerinin genel yapısının tanımlanabilmesi için anket çalışması sonuçları ile desteklenmiştir.

Beşinci bölümde genel olarak sonuçlar ortaya konulmakta, kentsel fizik mekan sorunlarının giderilmesi için dünya üzerinde aynı sorunlara bulunan çözümlerde dikkate alınarak, öncelikle yerel halkın sosyal ve ekonomik sorunlarının çözülmesi gerekliliği vurgulanmış ve bu sorunlara yönelik öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Kentsel Yoksulluk, Gecekondu

ABSTRACT

RELATIONSHIP BETWEEN POVERTY AND URBAN SPACE DISCUSSION ON THE EXAMPLE OF DISTRICT ERTUĞRULGAZİ MAHALLESİ

Özgür Hasar

Urban Systems And The Transportation Management

Thesis Supervisor: Doç. Dr. Pelin Pınar ÖZDEN

June, 2013, 122 pages

The aim of this thesis are evaluated with urban poverty in a slum neighborhood experiencing the case of live specimens, defined as poor people in how they choose to live in cities or urban places. Searching for answers to these questions without ignoring the social and economic problems, those who fight poverty by providing physical space to bring the expectations expressed in the future to do in this area is to prepare the ground for the projects considered.

In the second part of the study examining the many different definitions of the concept of poverty, taking into account the characteristics of the area examined and with focused on the concept of urban poverty. Definitions and criteria are evaluated in the light of the reasons of poverty, urban spaces have been investigated.

In the third section, spatial problems of urban poverty and the poor people on the world is examined. Today regarded as one of the richest examples from European countries ais the United Kingdom, and the other is described as the poorest countries in South America is Brazil.

In the fourth chapter, Pendik district, social, economic and physical point of view by examining the general characteristics, the formation process of Ertuğrulgazi from the past quarter, with the texture of the existing urban development plans and spatial problems are discussed.

In the fifth chapter, lays down the results, in order to solve the problems of the urban physical space by considering examples from around the world, primarily highlighted the necessity of solving the problems of the local people and the social and economic problems, suggestions have been made for.

Keywords: Poverty, Urban Poverty, Slums

İÇİNDEKİLER

TABLolar	viii
ŞEKİLLER	ix
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
2. YOKSULLUĞA YÖNELİK KAVRAMSAL VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	3
2.1. YOKSULLUK TANIMLARI	3
2.1.1 Mutlak Yoksulluk	3
2.1.2 Görelî Yoksulluk	4
2.1.3 Diğer Yoksulluk Tanımları	5
2.1.4 Kırsal Yoksulluk	10
2.1.5 Kentsel Yoksulluk	11
2.2. YOKSULLUK NEDENLERİ	14
2.2.1 Gelir Dağılımındaki Eşitsizlikler	14
2.2.2 Kayıtdışı İstihdam	15
2.2.3. Ekonomik Politikalar	16
2.2.4. Toplumsal Dışlanma	16
2.2.5. Teknolojik Gelişmeler ve Göç	18
2.3 YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ	19
2.3.1 Yöntemler ve Göstergeler	21
2.3.2 Yoksulluk Kriterleri	28
2.3.3 Türkiye’de Yoksulluğun Durumu	29
2.4 YOKSULLUĞUN KENTSEL FİZİK MEKANA YANSIMALARI	35
2.4.1 Gecekondular ve İmara Aykırı Yapılaşma.....	35
2.4.1.1. Oluşumu ve Gelişimi	36
2.4.1.2. Yasallaşma Süreci	37
2.4.2 Tarım Arazilerinin Yapılaşma Baskısına Girmesi	41
2.4.3 Orman Alanlarının Yağmalanması	42
2.4.4 Kentsel Suç ve Kentlerin Güvensiz Mekanlara Dönüşümü	43
2.4.4.1. Göç ve Kentleşme	49
2.4.4.2. Etnik ve Sınıfsal Ayrışmalar	50
2.5 TÜRKİYE VE İSTANBUL ÖLÇEĞİNDE KENTLEŞME VE YOKSULLUK	53

3. DÜNYA ÖLÇEĞİNDE KENTSEL YOKSULLUĞUN VE MEKANSAL SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNE İLİŞKİN UYGULAMALAR.....	73
3.1 SÜRDÜRÜLEBİLİR MAHALLE YENİLEŞTİRMESİ PROJESİ: PADDINGTON ÖRNEĞİ	73
3.2. FAVELA BAİRRO PROGRAMI: YOKSUL KESİM İÇİN ALTERNATİF KONUT ÜRETİMİ	79
4. ERTUĞRULGAZİ MAHALLESİNDE KENTSEL YOKSULLUK VE MEKAN İLİŞKİSİNE BAKIŞ	86
4.1. TARİHSEL GELİŞİM VE PLANLAMA SÜRECİ.....	87
4.2. FİZİKSEL, SOSYAL VE EKONOMİK YAPIYA İLİŞKİN ANALİZLER	98
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	120
KAYNAKÇA	123

TABLULAR

Tablo 2.1: Yoksulluk Tanımları.....	8
Tablo 2.2: TUIK'in İzlediği Temel Yoksulluk Göstergeleri	30
Tablo 2.3: Açlık ve Yoksulluk Sınırlarının Karşılaştırılması, Ocak 2011	32
Tablo 2.4: Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları, 2002-2009..	34
Tablo 4.1: Eğitim Durumu Dağılım Oranları.....	109
Tablo 4.2: Hanede Yaşayan Kişi Sayısı Dağılım Oranları	109
Tablo 4.3: Ertuğrulgazi Mahallesi Geliş Yılı Dağılımları.....	110
Tablo 4.4: Ertuğrulgazi Mahallesi Geliş Nedeni Dağılımları	110
Tablo 4.5: Yaşadığı Yerden Memnun Olmama Nedenleri Dağılımı	112
Tablo 4.6: “İmkanınız Olsa Hangi Semtte Yaşamak İsterdiniz?” Sorusunun Yanıt Dağılımları	112
Tablo 4.7: “Nasıl Bir Evde Yaşamak İsterdiniz?” Sorusunun Yanıt Dağılımları.....	112
Tablo 4.8: “Mesleğiniz Nedir?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımları	115
Tablo 4.9: Hanede Çalışan Kişi Sayısı Dağılımları	116
Tablo 4.10: Hane Halkının Aylık Gelir Dağılımları	116
Tablo 4.11: Sosyal Güvence Sahipliliği Oranları	117
Tablo 4.12: Meskenlerin Mülkiyet Durumu Dağılımları.....	117
Tablo 4.13: “Kaç Lira Kira Ödüyorsunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı...	118

ŞEKİLLER

Şekil 2.1: Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik ve Yoksulluk	16
Şekil 4.1: Pendik İlçesinin Türkiye ve İstanbul'daki Konumu	86
Şekil 4.2: Geçmişteki Pendik'ten Bir Görünüm	88
Şekil 4.3: Pendik Uygulama İmar Planı	89
Şekil 4.4: Yayılar ve Toplu Konut Uygulama İmar Planları	90
Şekil 4.5: Dolayoba Nazım İmar Planı	91
Şekil 4.6: Kurtköy ve Yöresi Çevre Düzeni Nazım İmar Planı	92
Şekil 4.7: E-5 Karayolu ile TEM Otoyolu Arası Nazım İmar Planı	93
Şekil 4.8: 1/100000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı	94
Şekil 4.9: 01.07.1998 T.T.'li 1/1000 Ölçekli Ertuğrulgazi Islah İmar Planı.....	95
Şekil 4.10: 19.05.2006 T.T.'li 1/5000 E-5 Karayolu ile TEM Otoyolu Arası Nazım İmar Planı	96
Şekil 4.11: 08.05.2011 T.T.'li 1/100000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı İtirazları	97
Şekil 4.12: Ertuğrulgazi Mahallesinin Konumu.....	98
Şekil 4.13: Eğitim ve Yerleşilebilirlik Analizi.....	99
Şekil 4.14: Yerleşime Uygunluk Analizi	100
Şekil 4.15: Arazi Kullanım	101
Şekil 4.16: Mahallenin Genel Görünümü	102
Şekil 4.17: Aydos Caddesinden Görünüm	103
Şekil 4.18: Seralardan Görünüm	103
Şekil 4.19: Konut Alanlarından Görünüm	104
Şekil 4.20: Donatı Alanlarından Görünüm	104
Şekil 4.21: Kat Adetleri ve Bina Yapım Cinsi Analizleri.....	105
Şekil 4.22: Mülkiyet Analizi	106
Şekil 4.23: Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı	107
Şekil 4.24: Doğum Yeri Dağılımı	108
Şekil 4.25: Yaşadığı Yerden Duyulan Memnuniyet	111
Şekil 4.26: Oturduğu Evden Duyulan Memnuniyet.....	113
Şekil 4.27: Oturduğu Evden Memnun Olmama Nedenleri Dağılımı.....	113

KISALTMALAR

TUİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	:	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
BM	:	Birleşmiş Milletler
FAO	:	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı
WHO	:	Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü
ILO	:	Uluslar arası Çalışma Örgütü
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
DİE	:	Devlet İstatistik Enstitüsü
ŞPO	:	Şehir Plancıları Odası
UNCTAD	:	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
HKMO	:	Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası
MİA	:	Merkezi İş Alanı

1. GİRİŞ

Kentler, kendi sınırları içerisindeki alanda yaşayan nüfusun, geçim kaynaklarını tarım ve hayvancılık dışı sektörlerin oluşturduğu, sosyal ve kültürel ilişkiler yönünden kırsal alanlardan farklılık gösteren yerleşim yerleridir.

Nüfus artışı ve sanayileşme sonucu ortaya çıkan kentleşme olgusu, çok sayıda sorunu da beraberinde getirmiştir. Ülkemizde planlı kalkınma dönemine girildikten sonra kentleşmeye ilişkin bazı politikalar geliştirilmiş olmasına karşın, planlı bir kentleşme, dengeli ve sürdürülebilir bir kent yapısı, kentlerde yaşayanların kentlilik bilincine sahip olması; uygulamadaki kopukluklar ve yasal düzenlemelere uyulmaması nedeniyle yeterince gerçekleştirilememiştir.

Geçmiş yıllara nazaran ekonomik olarak daha zengin dönemini yaşamakta olan ülkemizde, aynı zamanda bazı kesimler her geçen gün daha da artan ve derinleşen yoksulluğu yaşamaktadır. İnsan onuruna yaraşır bir düzeyin altında, maddi kaynaklar yönünden yoksun olma durumu olarak tanımlanabilecek yoksulluk; yalnızca ekonomik verilere dayandırılmamakta, bunun yanı sıra birtakım sosyal, kültürel ve mekansal gereksinimlerin de karşılanamaması durumu olarak değerlendirilmektedir. Özellikle kentlerde bu tür gereksinimlerin karşılanamaması, kentsel mekanda fiziksel olarak belirgin şekilde diğerlerinden ayrılan yoksul yaşam alanlarının oluşmasına neden olmuştur. Kendiliğinden ve plansız olarak gelişen bu alanların oluşması; kentlerin önemli sorunları arasında yer alan ve bu çalışmanın temelini oluşturan “Kentsel Yoksulluk” kavramının da ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Ulusal ve uluslar arası yaşanan ekonomik krizler, doğal afetler, göçler, savaşlar, küreselleşme hem yoksulluğun şiddetini artırmakta, hem de yeni yoksullar oluşturmaktadır. Özellikle ülkemizde tarım alanlarının daralması, tarım arazi işletmelerinin küçülmesi, üretimde verim düşüklüğü ve tarımda makineleşme sonucu insan gücüne gereksinimin azalması gibi etkenlere ek olarak kentlerin eğitim, sağlık, istihdam, sosyal ve kültürel imkânlarının kırsal alanlara oranla daha gelişmiş olması, kentlere yoğun göçün yaşanmasına neden olmaktadır.

Yoksulluk, kentsel yoksulluk konusunda önem arz eden hususların ele alındığı bu çalışmada öncelikle konu ile ilgili kullanılan kavramların tanımlarına yer verilmiştir. Ardından, yoksulluğun oluşum nedenleri ve kimlere yoksul denilir? sorularının yanıtları aranmıştır.

Yoksul olarak tanımlanan kişilerin kentlerde nasıl mekanları seçtikleri ya da kentsel mekanları nasıl dönüştürdükleri araştırılarak ülkemizde ve dünyada bu sorulara aranan çözümler incelenmiştir.

Son olarak da, çalışmanın ana temasına ilişkin yoksulluğun kentsel fizik mekana nasıl yansıdığı ve kentleşme sürecini nasıl etkilediği, bir örnek alan üzerinde yapılan ayrıntılı sosyal, ekonomik ve fiziksel analizler ile kavramsal olarak açıklanan yoksulluk göstergeleri ve ölçütleri değerlendirilerek, çalışmanın sonuna soruna ilişkin çözüm önerileri eklenmiştir.

2. YOKSULLUĞA YÖNELİK KAVRAMSAL VE KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

Yoksulluk, bireylerin fizyolojik ve sosyolojik gereksinimlerini karşılayamamaları ve insanca yaşamak için gereken gelire sahip olmamaları olarak tanımlanabilir. Genellikle maddi, bazen de kültürel kaynak eksikliğini ifade eden bir durumdur. Yoksulluk, yardımlaşma ve dayanışma sorunlarından bahsedilirken hedef alınan kitleyi belirtmek için kullanılan Arapça ‘fukara’, Osmanlıca ‘fakirler’, Türkçe ‘yoksullar’ sözcüklerinin tekil karşılığı olan yoksul ve fakir; genel olarak bireyin yaşadığı maddi sıkıntı ve yetersizlik durumlarını ifade eder. “Dilimizde yoksulluğun eski karşılığı muhtaçlıktır. Yoksul, ihtiyaçlarını karşılayamayan kişi demektir”(Abay 2004, s.81). ‘Fakir’ kelimesi de dilimize Arapça’dan geçmiş olup, etimolojik olarak geldiği anlam, “Fakir kelimesi Arapça’da, delmek, kazmak, kırmak manalarına gelen fakr kökünden sıfat olup asıl anlamı omurgası (fakar) kırılmış kimsedir.”(Altuntaş 2002, s. 40).

2.1. YOKSULLUK TANIMLARI

Yoksulluğun insanların temel gereksinimlerini karşılayamama durumu olarak tanımlanması yoksulluğu mutlak ve göreceli olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Dar anlamda yoksulluk; açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu olarak ifade edilirken, geniş anlamda yoksulluk ise; gıda, giyim ve barınma gibi ihtiyaçların karşılanması yaşamı devam ettirmeye yettiği halde, toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmak olarak ifade edilir. Böylece, yoksulluğun göreceli ve mutlak gibi farklı tanımları da ortaya çıkmaktadır.

2.1.1. Mutlak Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, bir insanın hayatını biyolojik olarak idame ettirebilmesi için alması gereken kalori hesabı dikkate alınarak yapılan bir yoksulluk tanımlamasıdır. Genel olarak, bir toplumun ya da onun belirli bir kesiminin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmek için gıda, giyim ve barınak gibi sadece en basit ihtiyaç maddelerini karşılayabilmesi olgusudur” (Todaro 2000, akt. Uzun 2003).

Bir başka tanımlamada; “hane, halk ya da fertlerin biyolojik olarak kendilerini üretebilmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyidir. Tanımın yaşamı sürdürebilmek için gerekli olan asgari besin bileşenlerini veya kaloriyi esas alması ona mutlaklık niteliği kazandırmaktadır(Aktan 2005).” şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu topluluğun sayısı, genellikle, belirli bir minimum gelir düzeyinin altında yaşayan insanların sayısı ile hesaplanmaktadır. Bu düzey ulusal gelir düzeylerinden bağımsız olarak, günlük 1 dolardan aşağı gelir düzeyine sahip olanların sayısı şeklinde belirlenmektedir. Mutlak yoksulluğun dünyanın her tarafında var olduğu açıktır, ancak bunun genel nüfusa oranlarında önemli sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu sonuçlar ülkeler arasındaki yoksulluk kıyaslamaları için gerekli veriyi oluşturmaktadır.

TÜİK yoksulluk çalışmalarında, uluslararası karşılaştırmalarda kullanılan çeşitli yoksulluk sınırları da hesaplanmaktadır. Bu bağlamda, satınalma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 Dolar, 2,15 Dolar ve 4.30 Dolar değerleri yoksulluk sınırları olarak tanımlanmaktadır. Eşdeğer fert başına tüketim harcaması, satınalma gücü paritesine göre günlük kişi başına 1 Dolar, 2,15 Dolar ve 4,30 Dolar’ın altında kalanlar yoksul olarak belirlenmektedir. 2008 yılı itibariyle satınalma gücü paritesine göre 1 Dolar = 0,994 Türk Lirasıdır. (Kentleşme Şurası 2009)

2.1.2. Göreli Yoksulluk

“Görelî yoksulluk, bazılarının diğerlerine göre arzu edilen bir özelliğe, gelire, uygun istihdam koşullarına veya iktidara daha az sahip olduğu bir durumu objektif olarak tarif eder” (Önder ve Şenses 2006).

Görelî yoksulluğu bireyin gereksinmelerini karşılama derecesi yönüyle, toplumun diğer bireyleri karşısındaki durumuna göre tanımlamaktadır. Yoksulluğun göreli olarak tanımlanmasında, ya nüfusun düşük gelirli bir oranı yoksul olarak alınmakta ya da ortalama gelir düzeyinde bir sınır saptanarak bu sınırın altında gelire sahip olanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır (Dağdemir 2002).

Mutlak yoksulluk tanımlarının yetersizliğini gidermek için günümüzde göreceli fakirlik kavramı ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Günümüzde yoksulluk mutlak değil genellikle göreceli olarak anlaşılmaktadır. Bireyin üyesi olduğu toplumun hayatına tamamen katılıp katılamaması yoksulluğunu belirler. Özellikle sosyologlar tarafından kabul edilen “göreceli yoksulluk” bir toplumda belirli bir zamandaki ortalama hayat standardına bağlanmaktadır.

2.1.3. Diğer Yoksulluk Tanımları

Yoksulluk ekonomik ve sosyal disiplinler tarafından ortaya konmuş ve tanımlanmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de mutlak yoksulluk, aşırı yoksulluk, göreceli yoksulluk, öznel yoksulluk, vb. gibi sınıflandırmalar ortaya çıkmıştır.

Rowntree, yoksulluğu birincil ve ikincil yoksulluk olarak sınıflandırmıştır. “Birincil yoksulluğu”; ailelerin toplam kazançlarının, fiziksel yeterliliği sürdürmek için yetersiz olması olarak açıklarken, “ikincil yoksulluğu”; ailelerin gelirinin fiziksel yeterliliği devam ettirmede yeterli olup, diğer harcamalar için yetersiz olması olarak tanımlar (Erdem 2003).

Drewnowski ise yoksulluğa tüm tanımlamalardan farklı bir yaklaşım getirir. Yoksulluk, “İnsanların kendileri için yeterli kabul edebilecekleri tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip olup olmadıklarına ilişkin beyanına bağlı olarak tanımlanmalıdır.” der. “Subjektif yoksulluk” kavramı olarak ifade ettiği bu yaklaşım, bireylerin gelir, tüketim ve tasarruflarını gözleyen araştırmacının kendi yorumuna da yer vermektedir. Ayrıca, ikinci yoksulluk tanımlıysa, asgari yaşam standartlarının gerektirdiği, temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi durumu olarak açıkladığı “gelir yoksulluğu”dur (Dağdemir 2002).

Dünya Bankası, yoksulluğu refah yoksunluğu olarak tanımlamıştır. Bu durumda refahın ne olduğunun tanımlanması gerekmektedir. Yaklaşımlardan biri, genel olarak mallar üzerindeki hakimiyettir; yani insanlar kaynaklar üzerinde büyük bir hakimiyete sahipse, daha iyi durumdadırlar. Bu durumda asıl odak noktası, hane halklarının ya da bireylerin ihtiyacını karşılamaya yeten kaynaklara sahip olup olmadıklarıdır. Yoksulluk; bir

bireyin gelir ya da tüketimi, altında kaldıkları zaman yoksul olarak kabul edildikleri belirli bir eşik ile karşılaştırılarak ölçülür. Bu en geleneksel yöntemde, yoksulluk parasal şekilde ölçülür ve pek çok yoksulluk analizinin başlangıç noktasını oluşturur.

İnsani Yoksulluk” kavramı, yaşamın devam ettirilmesi için gerekli gelir düzeyi ile ölçülen gelir yoksulluğunun yanı sıra, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen yeni bir yoksulluk ölçütü olarak; bir kısım bireylerin insanca yaşam imkânlarına sahip olmamaları anlamına gelmektedir.

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen,“İnsani yoksulluk” üç kriterden yola çıkarak hesaplanmaktadır:

Yaşam Süresi: Uzun bir yaşamdan yoksun olma insani yoksulluğun ilk göstergesi olarak kabul edilmekte, UNDP hesaplamalarına göre 40 yaşın altında yaşam süresi insani yoksulluk olarak ele alınmaktadır.

Eğitim: Eğitim imkânlarından yoksun olma, insani yoksulluğun ikinci göstergesidir. Yetişkinler arasındaki okuma-yazma bilmeme oranı, insani yoksulluğun bir diğer kriterini oluşturmaktadır.

Ekonomik ve Sosyal Olanaklar: Bireylerin ekonomik ve sosyal imkânlardan yoksun olması insani yoksulluğun diğer bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. UNDP, aşağıdaki üç temel veriden yararlanarak ekonomik ve sosyal imkânlara sahip olma düzeyini belirlemektedir;

1. Sağlıklı içme suyuna sahip olmayan nüfus yüzdesi
2. Sağlık imkânlarından yoksun olan nüfus yüzdesi
3. 5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen nüfus yüzdesi.

“Ultra Yoksul” kavramı, Gelirinin tamamını harcadığı halde, mutlak yoksulluk kriterinde esas alınan günlük kalori miktarının yalnızca %80’ini karşılayabilenler olarak tanımlanmaktadır.

Ultra yoksulların yoksulluk durumlarının beş yıldan daha fazla sürmesi halinde onların durumlarının düzeltilmesinin olanaksız olduğu savunularak bu kategoridekiler ‘kronik yoksul’ olarak tanımlanmaktadır.

“Kent yoksulları” kavramı, 1996 yılı BM Habitat raporunda nüfusun kentlerde yaşayan bir kesiminin, çeşitli nedenlerle, tarihsel ve coğrafi olarak belirlenmiş asgari bir geçim standardını sağlayabilecek yeterli kaynaklara ve konuta ulaşamaması, barınma yoksulluğu ile beraber davranışsal ve toplumsal ilişkiler açısından sorunlara yol açabilecek bir konumda olması durumu olarak açıklanmıştır (Kurşuncu 2006).

“Yeni yoksulluk” kavramı 1950- 1980 göç ile başlayan süreç ile başlamaktadır. Bu süreçteki insanların çoğu yaşamlarını sürdürebilmek için formel ve enformel sektörlerde çalışmak zorunda bırakılmışlardır. Bir taraf gecekondualarda oturup enformel sektörde çalışan karanlıktakiler, diğer taraf lüks mahallerde yaşayıp formel sektörlerde çalışan aydınlıkta yaşayan insanlar bu yoksulluk sürecini oluşturan ve birebir yaşayan insanlardır. “Yeni Yoksulluk” kavramı, özellikle cumhuriyetten sonra 1950’ler den başlayarak günümüze kadar gelen tepeden inme modernleşme sürecinin bir sonucudur. Yeni yoksulluğun oluşum süreci kısaca; (Işık ve Pınarcıoğlu 2003)

1. Küreselleşme ile birlikte tüketici toplumunun bir anda artış göstermesi ve yeniliklere ayak uyduramaması ve dışlanma
2. 1950lerde başlayıp 1980 ve sonrası dönemde çok hızlı gerçekleşen iç göç ve bunu kaldıramayan şehirler.
3. Yeni işsizlik ve iş güvencesizliği, yabancı işçiler
4. Sosyal refah devletinin tasfiyesi ve kamu hizmetlerinin özelleşmesi
5. Geleneksel dayanışma ağlarının kopması
6. Azalan kentsel arsa ve kent rantlarına yönelik artan genel ilgi
7. Geçimlik toprağın yitirilmesi
8. Kentsel Dönüşüm ve özel mağduriyetlerdir.

Işık ve Pınarcıoğlu’nun (2001) çalışmasında Türkiye kentlerindeki yoksulluğun homojen bir yoksulluk olmadığı belirtilmiştir. “Nöbetleşe yoksulluk” kavramı kentli yoksul kesim içinde bir grubun diğerlerinin üzerinden zenginleşmesi, refahını arttırmasını anlamına gelmektedir. Yeni yoksulluk olarak tanımlanan yoksulluk türünün

Türkiye kentlerinde görülmeyişinin nedeninin nöbetleşe yoksulluk adını verdikleri bu ilişki ağının bir başarısı olarak görmektedirler.

Temel özellikleri:

1. Arsa ve konut piyasasında kurulan ilişkilere dayanması,
2. İş piyasasında kurulmuş olan, özellikle hemşerilik esaslı ilişkilerle eklenmesi,
3. Bu piyasalarda yaratılan getirilerin sistem içinde yer alanlara eşitsiz dağılımı,
4. Bu eşitsiz getiriler temelinde yükselen politik ilişkilerdir.

Sonuç olarak; insanlık tarihinin en eski toplumsal sorunlarından olan yoksulluğun belli bir tanımı oluşturulamamıştır. Bu tanımlamada kastedilen her mekâna uygulanacak ortak bir yöntem oluşturulmasıdır. Yoksa yoksulluk için tek bir tanımın doğruluğu savunulmamaktadır. Yoksulluğun nasıl belirleneceği, kimlerin yoksul olduğu ve yine çözüm önerileri konusunda da birçok farklı görüş söz konusudur. Bazıları (Liberal yaklaşıma göre) yoksulluğu; yoksulların tembelliği, kolaycılığa alışmaları, yetenek eksikliği gibi nedenlerle açıklayıp, devletin müdahalelerinin sonucu olarak niteler ve çalışan yoksulları da ‘herkesin yapabileceği işleri yapmalarından dolayı yoksullar’ şeklinde açıklar. Bazı görüşler ise (Sosyalist yaklaşım) bunun tam aksine, yoksulluğu bireylerin dışındaki etmenlerin sonucu olarak görüp, piyasa ekonomisinin emeğin karşılığını vermeyip insanları yoksullaştırdığını savunur ve yoksulluğun asıl sebebini kapitalizmin kendisi olarak açıklar. Tüm bu farklı bakışlar beraberinde farklı yoksulluk tanımlarını doğurmuştur.

Tablo-1’de yoksulluk tartışmaları sırasında doğan yeni-eski yoksulluk kavramlarının karşılaştırması ve özeti yer almaktadır.

Tablo.2.1. Yoksulluk Tanımları

TANIMLAR	KULLANAN	TANIMI
YOKSULLUK	(Genel)	Gelir eksikliği-azlığına bağlı olarak asgari yaşam düzeyini sürdürmek için gereken mal ve hizmetlerden yararlanamama ve bu durumun beraberinde getirdiği sosyal mahrumiyet, duygusu geliştirme.

MUTLAK YOKSULLUK	(Genel)	Hane halkı ya da fertlerin biyolojik olarak kendilerini üretebilmeleri için gerekli olan asgari gelir ve harcama düzeyi.
GÖRELİ YOKSULLUK	(Genel)	İçinde yaşanılan toplumdaki asgari yaşam düzeyine sahip olup olmama.
YOKSULLUK SINIRI	Booth	Ailelerin geçim ihtiyaçlarına olanak tanımayan bir düzeyin altı.
BİRİNCİL YOKSULLUK	Rowntree	Ailelerin toplam kazançlarının, fiziksel yeterliliği sürdürmek için yetersiz olması.
İKİNCİL YOKSULLUK	Rovvntree	Ailelerin kazandıkları paranın fiziksel yeterliliği devam ettirmede yeterli olup, diğer harcamalar için yetersiz olması.
SÜBJEKTİF YOKSULLUK	Drewnowski	Kişi ya da hane halkının kendi için uygun gördüğü tatmin düzeyini sağlamaya yetecek bir gelire sahip
GELİR YOKSULLUĞU	Drewnowski	Asgari yaşam standartlarının gerektirdiği temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli miktarda
YOKSULLUK	Dünya Bankası	Asgari yaşam standardına ulaşamama.
ULTRAYOKSULLUK	FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı)	Gelirin tamamının harcandığı halde mutlak yoksulluk kriterinde esas alınan kalorinin % 80'inin karşılanabilmesi.
KRONİK YOKSULLUK	WHO (Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Teşkilatı)	Ultra yoksulların durumunun beş yıldan daha fazla sürmesi halinde durumlarının düzelmeyeceğinin kesinlik kazanması.
ÇALIŞAN YOKSULLAR	Habitat	Kamu ve özel sektörün alt düzeylerinde ve marjinal sektörde çalışan eğitim düzeyi düşük ve vasıfsız işgücü.
KENT YOKSULLARI	Habitat	Kent özelinde yaşanan konut sorunlarını ve sosyal dışlanmayı vurgulama.
BARINMA YOKSULLUĞU	Habitat	Ülke genelinde yaşanan konut sorunlarını vurgulama.
İNSANİ YOKSULLUK	UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)	Belli kriterler esasında bir ülke vatandaşlarının insanca yaşama imkanlarının bulunup bulunmadığını tespit etme Uluslararası kıyaslama yapabilmek için ülkeleri, yaşam süresi, bilgi ve onurlu bir yaşam standardının ölçütlerine göre değerlendirme.

YENİ YOKSULLUK	Bauman	Modern toplumun temel karakteristiği olan tüketim fonksiyonunu yerine getiremeyen, haliyle tüketim toplumunda tüketemedikleri için normal toplumsal yaşayışını devam ettiremeyen insanlardır.(Defolu Tüketiciler)
NİSBİ YOKSULLUK	Recep Dumanlı	Fakir hanehalkı veya birey ile o toplumda yaşayan ve mevcut şartlara göre ortalama bir gelire sahip olan hanehalkı veya birey arasındaki gelir kaynaklarına sahip olma gücü arasındaki açıklığı ifade etmektedir.
ÖZNEL YOKSULLUK	Fikret Şenses	Yoksulluk düzeyine ilişkin en iyi kararın o toplumda yaşayanların kendi değerlendirmeleri doğrultusunda verileceği varsayımına dayanarak belirlenen ve kavramsal düzeyde mutlak ve göreceli yoksulluk kavramlarının bir bileşimini yansıtır.
KURALSIZ YOKSULLUK	Doç. Dr. Oğuz Işık, Doç. Dr. M. Melih Pınarcıoğlu	Türkiye'de ki yoksulluk tipolojisi ve haritasının kökten bir değişime sahne olmasıyla yeni gruplar ve yeni yöreler yoksulluk içine düşebilecektir. En korunaksız gruplar şimdiye dek büyük ölçüde aile ve cemaat ilişkileri sayesinde korunabilmiş olan kesimler: aile içinde özürlü ya da kronik hastası olanlar, tek başına çocuk büyütme zorunda kalan kadınlar, emekliler vb. şimdiye dek ailenin ve enformelden beslenen cemaat ilişkilerinin görünmez kıldığı, gözlerden sakladığı birçok yoksulluk türü görünür hale gelecek; daha önceden bilmediğimiz yoksulluk türleri çıkacak ortaya. İşte yoksulluğun kısaca özetlenen bu yeni koşullarına kurlsız yoksulluk denir.
NÖBETLEŞE YOKSULLUK	Doç. Dr. Oğuz Işık, Doç. Dr. M. Melih Pınarcıoğlu	Türkiye'de yaşanan hızlı kentleşme süreci sonucu son 30 yılda özellikle İstanbul'da alınan göçler, her gelen dalganın kentte yaşadığı yoksulluk hali, üretilen dayanışma pratikleri ve ardından sınıf atlayarak yeni gelenlere yoksulluğun devredilmesi durumunun ifadesidir.

KATILIMCI YOKSULLUK	Laderchi	Yoksulların kendi durumlarını analiz edebilme yetilerine ve yaratıcılıklarına yapılan bu vurgu, ikinci olarak, sadece yerel düzeyde gerçekliği anlamayı değil, bunu yoksulların kendi analizleri sayesinde yapabilmeyi öngörmektedir. Bu bakımdan araştırmacıyı da, son olarak, yerel bilgiyi paylaşan, kendi değerlerini ve algısını eleştirel biçimde gözden geçirmeye hevesli “kolaylaştırıcılar” olarak kabul etmektedir.
----------------------------	----------	---

Kaynaklar: Aktan 2002; Erdem 2003; Pınarcıoğlu ve Işık 2001; Bauman 1999; Dumanlı 1996; Aktaran: EŞ 2007.

2.1.4. Kırsal Yoksulluk

Yoksulluk yaşandığı mekâna göre de kırsal yoksulluk (rural poverty) ve kentsel yoksulluk (urban poverty) olarak sınıflandırılabilir. ILO'ya göre, kırsal yoksulluk; ‘Kırsal alandaki açık veya gizli işsizlik’ olarak tanımlanmakta ve azalan gelir düzeyleri nedeniyle kırsal alanda hızla artan bir yoksullaşmaya dikkat çekilmektedir (Sındır 2006).

Birçok ülkede yoksulluk daha çok kırsal alanlarda görülen bir sorundur ve kişisel tüketim ile yeterli düzeyde eğitim, sağlık, temiz su, konut, ulaşım ve iletişim hizmetlerine erişim gibi alanlardaki eksiklikler kırsal yoksulluğu nitelemektedir. Kırsal yoksulluğu arttıran faktörlerin bazıları şu şekilde sıralanabilir. Kırsal alanlarda büyük toprak sahipleri ve ticari üretim sistemleri ile küçük toprak parçalarına sahip olan köylüler ile geçimlik tarım ekonomisi aynı anda bulunuyorsa gelir dağılımında eşitsizlik ve yoksulluk ortaya çıkabilir. Kırsal yoksullarının ihtiyaç duyduğu kamusal hizmetlerin eksik ve kalitesiz sunulması yoksul kesimin yaşam standardını düşürür ve üstlendikleri maliyeti artırır. Kırsal kesimi dışlayan iktisadi ve sosyal politikalar da kırsal yoksulluğunu arttıran bir faktördür. Bunlar dışında kötü yönetim, siyasi istikrarsızlık ve çatışmalar kırsal yoksulluğu etkileyen faktörler arasında ifade edilebilir (Khan 2000).

Kırsal yoksulluk, nüfus artışını ve kentlere göçü beslemektedir. Eğer kentlerde kırsal yoksulluğu yok edecek istihdam, barınma olanakları ve sosyal güvenlik yapıları yoksa kırsal yoksulluk kentsel yoksulluğa dönüşmektedir.

2.1.5. Kentsel Yoksulluk

Kentsel düzeyde yaşanan yoksulluk kentsel yoksulluk olarak ifade edilmektedir. Kalori ihtiyacı aynı olsa bile, kentsel yerlerdeki tüketim kalıpları ile mal ve hizmet fiyatları kırsal yoksulluktan farklılık göstermektedir. (Dumanlı 1996).

Kırsal yoksulluk, nüfus artışını ve kentlere göçü beslemektedir. Eğer kentlerde kırsal yoksulluğu en az seviyeye indirebilecek istihdam, barınma olanakları ve sosyal güvenlik yapıları yoksa kırsal yoksulluk kentsel yoksulluğa dönüşmektedir.

Kentsel yoksulluğun ayırt edici özelliklerinden birisi de yaşamı devam ettirebilmek için gerekli asgari maliyetleri arttıran faktörlerdir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde kentsel yoksulluk, düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak tartışılabilir. Bu gibi ülkelerde, “Kırdan koparak kente gelen ancak, kapitalist ekonomi ve özellikle de sanayi tarafından herhangi bir anlamda yok edilmediği için düzensiz işlerde, düşük ücretlerle çalışmak durumunda kalan ve gecekonduya yaşayan kent emekçi kesimlerini etkileyen bir olgu olarak kent yoksulluğundan söz edilmekteydi” (Kaygalak 2001).

Yoksulluğun mekâna göre tanımlanmasında, kentsel yoksulluğun bir biçimi olarak, yüksek işsizlik ve kötü barınma koşulları içeren, mekânsal olarak kentin belli yerlerinde yoğunlaşmasından ötürü semt yoksulluğu (neighborhood poverty) adını da alan, getto yoksulluğundan da söz edilmektedir (Bıçkıcı 2006).

Özellikle az gelişmiş ülkelerde kentsel yoksulluk, düşük sanayileşme ve hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak tartışılabilir. Bu gibi ülkelerde, “Kırdan koparak kente gelen ancak, kapitalist ekonomi ve özellikle de sanayi tarafından herhangi bir anlamda yok edildiği için düzensiz işlerde, düşük ücretlerle çalışmak durumunda kalan ve gecekonduya yaşayan kent emekçi kesimlerini etkileyen bir olgu” olarak kent yoksulluğundan söz edilmektedir (Eş ve Güloğlu 2007).

Dünya Bankası kent yoksulluğunu “ istihdam olanaklarına ve gelire sınırlı erişim, yetersiz ve güvencesiz barınma ile hizmetler, şiddet, sağlıksız çevre, sosyal koruma mekanizmalarının sınırlılığı veya hiç olmaması, eğitim ve sağlık hizmetlerine sınırlı veya yetersiz erişim” gibi yoksunluklarla tanımlamıştır (Tonak 2000).

UNCTAD verilerine göre, 1965 yılında G7 ülkelerinin kişi başına gelir seviyesi, en yoksul yedi ülkenin gelir seviyesinin 20 katı iken 1995’ te 39 katına çıkmıştır. Bunun yanın da az gelişmiş ülkelerin yarısından fazlasında nüfusun en zengin yüzde 20 sinin gelir dağılımından aldığı pay yüzde 50’nin üzerindedir ve hemen hemen her ülkede bu kesimin aldığı pay artmıştır (Kaygalak 2001). Bu süreçte zengin batı ülkelerinden başlayarak, bağımlı gelişmekte olan ülkelere yayılan neoliberal politikalara bağlı olarak yoksulluk daha fazla insanı etkisi altına alan bir olgu haline gelmiştir.

Günümüzde işçi sınıfı, alt orta sınıflar ve geçimlik üretim yapan köylülük kesimleri ücretlerin düşürülmesi ve sosyo- ekonomik hakları kısıtlanması gibi sonuçlar doğuran bu politikaların en başta gelen kurbanları olarak yoksulluk sınırında yaşamlarını sürdürmektedir. Tüm bu gelişmeler yoksulluk üzerine yapılan araştırmaların sayısını gün geçtikçe arttırmıştır. Çok sayıda yapılan bu araştırmalar sonucunda yaşanan yoksulluk olgusu geçmiştekinden farklılaştığına ve toplumun büyük bir kesimini etkisi altına aldığı görülmüştür. Sonuçta isim değiştirerek yeni kentsel yoksulluk olarak tanımlanmıştır.

Yeni Kentsel Yoksulluk

“Yeni kentsel yoksulluk” eskiden nüfusun küçük bir kısmı, sanayileşme ve hızlı kentleşmeye bağlantılı durağan bir olgu olarak açıklanırken, günümüzde neoliberal politikalar sonucu enformel sektör, taşeronluk gibi istihdam biçimlerinin, esnek üretim adı altın da ekonomideki ağırlığının artmasıyla daha da yaygınlaşması ve kronikleşmesi daha geniş bir çerçevede incelenmesine neden olmuştur.

Bu anlamda yeni kentsel yoksulluk sadece az gelişmiş ülkeleri değil, gelişmiş ülkeleri de kapsayacak bir biçimde sadece toplumsal ve kent yoksullarını kapsayacak şekilde değil daha geniş toplum kesimlerin yaşam koşullarını anlatmak üzere kullanılmaktadır (Kaygalak 2001).

Yeni Kentsel Yoksulluğun Parametreleri

1. Farklı kültürel grupların varlığı ve biraradılığı nedeniyle toplumsal dengenin kurulmasının zorlaşması,
2. Geleneksel ve çağdaş öğelerin yan yana ve içiçeliği,
3. Hiyerarşik aşiret örgütlenmesinin hala geçerliğini koruması, bu nedenle bütünleşme ve bireyselleşme politikalarının başarılı olamaması,
4. Nüfusun özellikle kırsal alanda dağınık yerleşim düzeninde olması ve bununda hizmet götürmede maliyetleri yükseltmesi,
5. Bölgede topraksızlığın yaygın olması ve toprak mülkiyetinin dağılımında dengesizlik,
6. Hayvancılığın son yıllarda şartlara bağlı olarak gerilemesi ve ikame edilememesi,
7. Tarım verimindeki düşüklük ve tarım alanlarının etkin kullanılamaması,
8. Hızlı göç verme sonucu göç alan ve veren yerleşim birimlerinde ortaya çıkan denge bozulmaları ve her iki yerdeki değer sistemlerinde bozulmalar,
9. Mevsimlik göç nedeniyle insan kaynaklarının geliştirilmesinde süreklilik sağlanamaması,
10. Çalışma yasındaki nüfusun bağımlılık oranının yüksek olması, ancak nüfus dağılımında 0–15 yas grubundaki yoğunluk nedeniyle hizmetlerin önceliğini bu grubun alması,
11. Yüksek işsizlik oranı, kalifiye eleman yokluğu, istihdam sağlayıcı faktörlerin etkin olamaması,
12. Yüksek doğum oranı ve aşırı nüfus,
13. Temel altyapı hizmetlerindeki yetersizlikler (sağlık, eğitim ve temiz su kaynakları, ulaşım vb.)
14. Eğitim ve okullaşma oranındaki düşüklük (Kaygalak 2001).

Kısaca, değişen neoliberal politikalarla birlikte kentleşmenin sanayileşmeden daha hızlı yaşandığı sermaye birikimi düşük, az gelişmiş ülkeler de istihdam eksikliği ile kırdan

kente göç eden insanlarla birlikte isim değiştiren yeni yoksulluk küreselleşme ile birlikte yerini garanti altına almaya başlamıştır.

2.2. YOKSULLUK NEDENLERİ

Ülkemizde yoksulluğun nedenlerine baktığımızda çeşitli faktörler görölmektedir. Bu nedenler beş başlık altında incelenecektir.

2.2.1 Gelir Dağılımındaki Eşitsizlik

Gelir dağılımındaki eşitsizlikler Türkiye'deki yoksulluğun başlıca nedenlerindedir. Gelir dağılımındaki oranlar değerlendirildiğinde; oranın 1'e yaklaşması gelir dağılımındaki eşitsizliklerin arttığı, sifıra yaklaşması halinde de eşitsizliklerin azaldığı anlamına gelmektedir. Türkiye 0.49 oranı ile ciddi boyutlarda eşitsizliklerin yaşandığı bir ülke olarak değerlendirilmelidir. (Eş 2007)

Türkiye'de eşitsizlik 1990'lı yıllardaki değişen ekonomik dengelerden kaynaklanmaktadır. Eşitsizliği artıran bu nedenler genel olarak şöyle sıralanabilir.

1- 1980'li yıllarda devletin rant yaratıcı rolünün artması (Teşvikler, özelleştirme, değişen vergi oranları ve muafiyetleri, faizlerin yüksekliği gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır).

2- Ücretlerde uzun dönemli düşüşler olmuştur. 1990'lı yılların başında yükselme eğilimine girmiş, fakat 1994'le birlikte tekrar 1980'ler seviyesine inmiştir

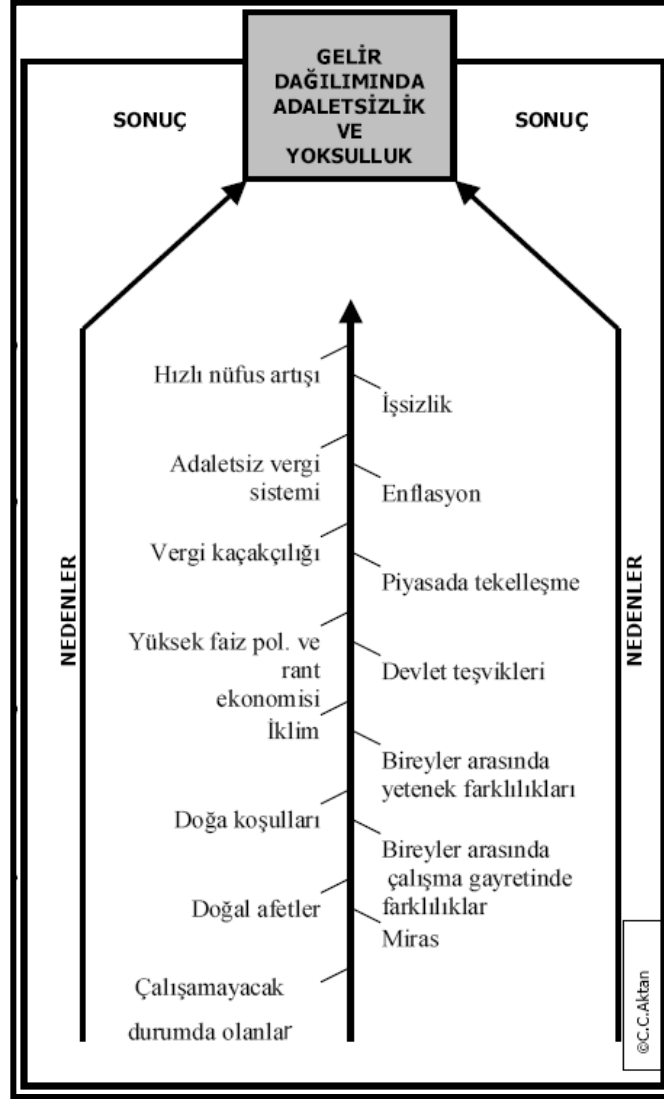
3- İç borçlanmanın artışı devletin gelir dağılımını düzeltici politikalar uygulamasında engel oluşturan önemli bir nedendir.

4- Yetersiz yatırım ve tasarruf oranları kısa dönemde sınırlarına ulaşarak enflasyonun büyümesini, dış açığın artmasını ve büyümenin tıkanmasını getirmiştir.

Yoksulluğu meydana getiren bir çok faktör vardır ki bunların arasında "adaletsiz vergi sistemi, yüksek faiz ve rant ekonomisi, doğal afetler, çalışamayacak durumda olan özörlü sayısının fazla olması, bireyler arasındaki yetenek farklılıkları, miras yoluyla

elde edilen gelirler, piyasada tekelleşmenin olması, devlet teşvikleri, enflasyon, işsizlik vs...” sayılabilir (Aktan 2002). Gelir dağılımında adaletsizliğin ve yoksulluğun nedenleri, Şekil 1’deki diyagramda görülmektedir.

Şekil.2.1. Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik ve Yoksulluk

Kaynak: Aktan Coşkun Can - İstiklal Yaşar Vural, "Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara, Hak-iş Konfederasyonu Yayınları, 2002 s.5.

2.2.2 Kayıtdışı İstihdam

Türkiye’de hızlı nüfus artışı, göç ve kentleşme ile istihdam yapısı işsizliğin artmasına neden olmaktadır. Kayıtlı sektörde iş bulamayan işgücü kayıt dışı istihdama

yönelmektedir. İşsizlikle kayıt dışı istihdam doğru orantılı bir artış gösterir. Türkiye’de tarım kesiminde istihdamın %89’u, madencilik kesiminde %6’sı, imalat sanayinde %21’i, inşaat kesiminde %51’i ve hizmetler sektöründe %22’si kayıt dışıdır. (DPT 2001) Kayıt dışı çalışma ise düşük ücret, sosyal güvenlikten yararlanamama ve netice olarak yoksulluğu getirmektedir. (Eş 2007)

2.2.3 Ekonomik politikalar

Ücretlerin düşük olması yoksulluğun bir başka nedeni olarak karşımıza çıkar. Yapılan araştırmalarda, gerek kamu gerekse özel sektörde, ücretlerin yıllar itibariyle reel olarak düşüşe geçtiği görülmektedir. Türkiye’deki yoksulluğun bir diğer nedeni de bölgeler arası dengesizliklerdir. “Coğrafi olarak dezavantajlar, yatırım önceliklerine ilişkin politikadaki eksiklikler, kesintisiz enerji kaynağı, kalifiye işgücü vb. sanayinin yer seçiminin temel belirleyicilerinden pazara yakınlık veya güvenli ulaşılabilirlik gibi etmenlerin yanı sıra, yatırıma dönüşebilir sermayenin yetersiz birikimi tarihsel olarak bölgeler arasında dengesizliklere neden olmuştur” (Eş 2007).

Bunun dışında Türkiye’deki yoksulluğun en önemli nedeni hızlı kentleşme ve kırdan kente göç dalgasıdır. Tarımda modernleşmeyle birlikte kırsal alanda istihdam azalması ve kente olan yoğun talebe karşı kentler hazırlıksız yakalanmıştır.

2.2.4 Toplumsal Dışlanma

Yeterli gelire ya da yaşam için yeterli araçlara sahip olmasına rağmen insanlar yoksul olabilir. (Gıda, giyim, konut dahil olmak üzere yeter düzeyde tüketime sahip olanlar) Belirli fonksiyonları yaratacak şekilde yeter kapasite ve gelire sahip biri de yoksul olabilir; eğer ana akım ekonomik, politik, sivil ve kültürel faaliyetlerin dışında tutulmuşsa... Sosyal dışlanma “insanların yasadıkları topluma tamamıyla katılımından kısmen ya da bütünüyle dışlanan birey ya da grupları gösteren bir süreci” ifade etmektedir (Wagle 2002, s.160)

Bir başka tanıma göre ise sosyal dışlanma “ belirli bireylerin ve grupların kurumlar ve belli bir bağlamdaki değerlerle çerçevesi çizilen sosyal standartlarda kendi kendilerine

geçinmelerini sağlayacak pozisyonlara erişimden sistematik olarak engellendikleri süreç” (Thorns 2004, s.152).

Sosyal dışlanma süreci, kurumsal olduğu kadar bireysel boyuta da sahiptir ve yoksulluğu hem ekonomik, politik hem de kültürel olarak etkilemektedir. Sosyal dışlanma kavramı bireyin ait olduğu topluma, topluluğa, aileye olan sosyal bağlarının eksikliği ile birleşiyor gözükabilir. Bu kavramın hem ekonomik hem de sosyal boyutları vardır. Dışlanmış olmak bir kişinin gelir kazanma fırsatı, emek piyasasına katılımı ve varlıklara erişiminin kısılması anlamına gelmektedir. İnsanlar kamu hizmetlerinden, topluluk ve aile desteklerinden ve hatta kendi hayatlarını etkileyecek kararları şekillendirmeye katılımdan dışlanmış olabilir. Sosyal dışlanma, bireyi ailesine ve topluluğa bağlayan sosyal bağların zayıflığını işaret etmekle kalmaz; aynı zamanda en temel vatandaşlık haklarından da dışlanmayı içerir. (May 2005, s.28)

Sosyal dışlanmayı üç alanda tanımlamak mümkündür: (Franco 2003, s.4)

1. Ekonomik dışlanma: Üretken ekonomik sistem içerisine aktif olarak bireyler katılmadığı zaman ortaya çıkmaktadır. Emek, kredi ve sigorta piyasalarının dışında kalmak anlamındadır.

2. Politik dışlanma: Meşru (yasal) otoritenin bir kişinin haklarını garanti edemediği zaman ortaya çıkmaktadır. Bu haklar; sivil (inancın ifadesi, mülkiyet hakkı v.b. temel özgürlükler), politik (seçme ve seçilme hakkı), sosyo-ekonomik (temel eğitim, sağlık, istihdam) ve kültürel olabilir.

3. Kültürel dışlanma: Toplum içerisindeki belirli grupların marjinalleşmesi (okuma yazma becerisi, etik değerler ve dil de dahil olmak üzere) ve düşük seviyede olduğu düşünülen bireylere yönelik ayrımcılık şeklinde ortaya çıkabilir.

Yoksulluk durağan (statik) bir durum değildir. Bazı bireyler ve hanehalkları sürekli yoksul iken, diğerleri sabit biçimde yoksulluğa girip yoksulluktan çıkabilir. Yoksulluğun dinamikleri altında yatan faktörler; ekonomik, sosyal, çevresel ya da

politik, kısa dönem şokları kadar uzun dönem trendleri tarafından da şekillendirilebilir ya da mevsimsel değişimler olabilir (May 2005, s.29)

Türkiye’de bölgeler arası gelişmişlik farkının belirgin olmasından dolayı, toplumsal dışlanma yoksulluğun nedenleri arasındadır. Toplumsal cinsiyet, etnik köken ve engellilik gibi etkenler yoksulluğu üreten bir toplumsal dışlanmaya yol açmaktadır. Özellikle toplumsal cinsiyet merkezinde aile-içi ya da dışı toplumsal ilişkilere bakıldığında, Türkiye’deki bölgesel ve etnik farklılıklarla beraber, kadın ve çocukların maruz kaldığı eşitsizliklerin, yoksulluğu yeniden ürettiği dikkat çekmektedir.

2.2.5 Teknolojik Gelişmeler ve Göç

Türkiye’de göç olgusunun ve beraberinde getirdiği kentleşmenin nedeni, tarımda, modern üretim tekniklerinin kullanılması, buna karşılık tarımda çalışmasına ihtiyaç duyulan insan gücü miktarının azalması, tarımsal verimliliğin yetersizliği ve toprakların miras yoluyla paylaşılmasıdır (Akad 1982). Türkiye’de 1999 yılı verilerine göre kentli işsiz sayısı kırsal açık işsiz sayısının 3 katı kadardır. Ülkemizde kentleşme ekonomik büyüme ile birlikte yürümediğinden göç yoluyla kente gelenler işsiz kalmakta veya kayıt dışı sektörde çalışmaktadırlar (Özsoylu 1994).

Ekonomik büyümenin gerçekleşmesine rağmen istihdam artışının bölgeler arasında dengeli bir biçimde yaşanmaması ve işsizliğin yüksek oranda yaşandığı bölgelerdeki yatırıma yönelik politikaların yetersizliği, maddi yetersizlikler özellikle sağlık ve eğitim, sosyal hizmetlere erişimde güçlük çekmesi, istihdam eksikliği bölgesel farklılıkları derinleştiren ve yoksulluğu kalıcılaştıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3. YOKSULLUĞUN ÖLÇÜLMESİ

Yoksulluğun ölçülmesi konusunda kabul görmüş birkaç yöntem bulunmaktadır. Bunlarla ilgili hususlara geçmeden evvel ‘yoksul kimdir, kime yoksul denilecektir’ gibi soruların üzerinde durmak gerekmektedir."Yoksul kimdir" sorusuna cevap verilebilmesi

bakımından asgari bir sınırın çizilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sınır yoksulluk ya da fakirlik sınırı (poverty line) denilen sınırdır. Başlangıçta da belirtilmiş olduğu gibi öncelikle "yoksul" tanımlamasının yapılması, bu tanımlamanın da güvenilir bir varsayımlar tabanına dayandırılması gereklidir.

Yoksulluğun ölçülmesi için atılacak ilk adım, yoksul ve yoksul olmayanı birbirinden ayıracak bir yoksulluk sınırı tanımlamaktır. Yoksulluk sınırının hesaplanmasında "gıda-enerji alımı yöntemi (the foodenergy intake method)" ve "temel gereksinmeler maliyeti yöntemi (cost-of-basic needs method)" olarak ifade edilen iki farklı yöntem benimsenmiş ve uygulama olanağı bulmuştur. Gıda-enerji alımı yöntemi ile yoksulluk sınırı, ekonominin farklı bölge ve kesimleri için bir dönem boyunca, önceden belirlenmiş gıda enerjisi ihtiyacına denk kalori değeri içeren gıda maddelerine yapılacak harcamalar tutarının hesaplanması yoluyla saptanmaktadır (Satya1989, s.129-144).

Temel gereksinmeler maliyeti yöntemine göre yoksulluk sınırı, farklı kesim ve bölgeler itibariyle, normatif temel ihtiyaçları içeren mal sepetinin maliyeti olarak tanımlanmaktadır (Atkinson 1975, s.82). Mutlak yoksullukta yoksulluk çizgisi iki farklı yöntemle hesaplanır.

Bunlardan birincisi sadece minimum gıda harcaması maliyetini esas alır. Bir bireyin günlük kalori ihtiyacından yola çıkarak veri, bir hane halkı büyüklüğü ile en düşük seviyede tüketilecek malların miktarları ile belirlenir. Mutlak yoksulluğun belirlenmesinde mal ve hizmetlerin asgari miktarlarının yanında bu mal ve hizmetlerin fiyatları önemlidir. Her hane halkı büyüklüğü için, bu miktar ve maliyetler üzerinden minimum maliyetler (yoksulluk çizgileri) hesaplanır. Hane halkının gelir düzeyi, hesaplanan bu yoksulluk çizgisi ile karşılaştırılarak hane halkının yoksul sınıflamasına girip girmediğine karar verilir(TÜSİAD, s.96–97).

İkinci yöntem, bireyin sadece minimum gıda harcamasını değil, onun yanında diğer temel ihtiyaçlarını (giyinme, barınma, ısınma vb.) da dikkate alır. Yoksulluk çizgisinin yukarıda açıklandığı şekliyle kalori ihtiyacı üzerinden hesaplanması tahmin edileceği gibi birçok güçlüğü de beraberinde getirir. Bireyin kalori ihtiyacı yaşına, cinsiyetine ve

yaptığı işe göre farklılık gösterir. Bu nedenle minimum kalori ihtiyacını belirlemek özünde belirsizlik taşıyan bir süreçtir. Göreli yoksulluk çizgisinin belirlenmesinde referans noktası, birey veya hane halklarının ortalama refah düzeyidir. Refah ölçüsü olarak tüketim düzeyi veya gelir düzeyi seçilebilir. Fakat yoksullukla ilgili gelişmiş ülkelerdeki çoğu araştırmada yoksulluğun belirlenmesinde tüketim yerine toplam gelir alınır. Toplam geliri belli bir miktarın (yoksulluk çizgisi) altında olan birey veya hane halkı yoksul olarak tanımlanır. Göreli yoksulluk çizgisini belirlemek için, ortalama gelir düzeyinin belli bir yüzdesi, standart olarak yüzde 50'si, alınır(A.g.e. s.97-98).

Yoksulluk sınırı, hangi yöntemle hesaplanırsa hesaplanırsa, yaşam standardının zamanla değişmesi kaçınılmazdır. Ekonomik gelişme sürecinde olan bir ülkede yaşayan ve iletişim çağının sunduğu olanaklarla tüketim alışkanlıklarını sürekli yenileyen bir Hane halkının, gelirini paylaşmak durumunda olduğu mal sepeti ve bu sepete giren mal ve hizmet çeşidi ve kalitesi bir yıldan diğer bir yıla sürekli değişmektedir. Bu nedenle, yoksulluk sınırı için tanımlanmış bir mal sepetini satın alabilecek bir satın alma gücünü sabitlemek ve sadece fiyat değişimleri üzerinden dönemsel analiz yapmak bu önemli noktayı gözden kaçırmak demek olacaktır (Dağdemir 1992, s.98).

Yoksulluk sınırının tanımlanmasında karşılaşılan bir diğer sorun da Hane halkı düzeyinde tanımlanacak bir yoksulluk sınırının, Hane halkının büyüklüğüne göre değişecek olmasından kaynaklanmaktadır. Kalabalık ailelerin küçük ailelerden daha fazla tüketimde bulunduğu ve daha yüksek bir gelire gereksinim duyduğu açıktır. Bu nedenle, farklı Hane halkı büyüklükleri için farklı yoksulluk sınırlarının tanımlanması gerekmektedir (Garry 1994, s.89).

Yoksulluk sınırının zamanla değişkenlik göstermesi nedeniyle gelir düzeyindeki değişimleri ve ortalama yaşam standardındaki gelişmeleri yansıtacak şekilde zaman içinde dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu nedenle tanımlanacak yoksulluk sınırı ve yoksulluğun boyutları, gelir düzeyinin veya yaşam standardının bir fonksiyonu olarak tanımlanabilir (Atkinson 1997, s.751).

Yoksulluk sınırının tanımlanması konusunda bir dizi sorunla karşılaşmaktadır. Yoksulluk sınırının gelir düzeyi üzerinden mi, yoksa harcama düzeyi üzerinden mi, tanımlanması gerektiği konusu, bu alanda karşılaşılan ilk sorundur. Yoksulluk sınırının birey düzeyinde mi, yoksa Hane halkı düzeyinde mi, tanımlanması gerektiği konusu üzerinde durulması gereken bir başka sorundur.

2.3.1. Yöntemler ve Göstergeler

Yoksulluğun azaltılmasını amaçlayan politika ve programların etkin olabilmesi için yoksulluğun tüm boyutlarını tespit etmeye imkan sağlayan sosyal ve ekonomik göstergelerin kullanılması gereklidir. Yoksulluğun çok boyutlu olması ve yoksullukla ilgili verilerin kısıtlı olması nedenlerinden dolayı yoksulluğun tüm boyutları ile kavranılabilmesi için birden fazla gösterge grubunun kullanılması gerekir.

Yoksulluğun oluş derecesi, geleneksel olarak, yaşam standardı göstergeleri çerçevesinde belirlenen sabit bir yoksulluk sınırının altında kalan gelir ya da tüketim düzeyine sahip kişi veya hane halkının yüzdesinin tespit edilmesi ile ölçülmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda yoksulluk sınırı çeşitli şekillerde belirlenir (Şenses 2001, s.132–136) :

1. Temel ihtiyaçlar yaklaşımı, asgari düzeyde bir gıda ve gıda dışı ihtiyaç setinin karşılanması gerektiğini varsayar. Asgari düzeydeki bu ihtiyaç demeti gerekli olan asgari gelir/tüketim düzeyini belirler.
2. Gıda-gelir oranı yaklaşımı, tüketimle ilgili davranış kalıplarını ortaya çıkarmayı amaçlayan bir gıda-gelir oranı (toplam gelir içinde gıdaya yapılan giderlerin yüzdesi) belirler. Bu metot yoksulluk sınırını belirlemek için gerçek harcama kalıplarını kullanır ve asgari besin gereksinimini belirlemede ortaya çıkan problemlerden kaçınır.
3. Ortalama gelirin yüzdesi yaklaşımı, yoksulluğu görelî mahrumiyet durumu olarak tanımlar. Bu yaklaşımda ortalama gelirin belirli bir yüzdesi yoksulluk sınırı olarak belirlenir ve bu hattın altında kalan kişi veya hane halkı yoksul olarak kabul edilir.
4. Yüzdelerlik dilimler yaklaşımı, nüfusu gelir düzeyine göre derecelendirir ve gelir dağılımındaki en düşük yüzdelerlik dilimler itibarıyla yoksullar belirlenir.

a. Sosyal Göstergeler

Yoksulluk göstergelerinin ve yoksulluk açığının hesaplanması yoksulların kamusal mal ve hizmetlerin sunulmasından elde ettikleri faydaları ve kalkınmanın sosyal boyutlarını kavramak için yeterli olmamaktadır. Sosyal göstergeler gelir/tüketim yaklaşımına dayalı yoksulluk ölçümlerini desteklemekte ve yoksulların sağlık ve eğitim gibi sosyal hizmetlere erişimi ile yoksulların spesifik nitelikleri konusunda bilgiler ortaya koymaktadır. Ancak kullanılan bazı göstergeler (çocuk ölümleri oranı, okullaşma oranı, ortalama ömür uzunluğu v.b.) yoksulların durumlarını dolaylı yoldan yansıtır. Yoksulluğun belirlenmesinde ulusal düzeyde yararlı olabilecek bazı göstergeler şunlardır(Aktan 2002, s.18):

- a. Kişi başına gelir/harcama,
- b. Toplam harcamalar içinde gıdaya yapılan giderin oranı,
- c. Gelir dağılımı,
- d. Cinsiyete göre ortalama yaşam beklentisi,
- e. Çocuk ölüm oranı,
- f. Beslenme durumu,
- g. Güvenli ve temiz suya erişebilen aile sayısı,
- h. Kişi başına doktor oranı,
- i. Kişi başına sağlık gideri,
- j. Daimi konutlarda yaşayan nüfusun oranı,
- k. Cinsiyete göre okur-yazarlık durumu,
- l. Kişi başına eğitim gideri,
- m. Öğrenci başına öğretmen oranı,
- n. Cinsiyete göre işsizlik,
- o. Toplam ücretlerin gayri safi yurt içi hasılaya oranı,
- p. Cinsiyete göre karar alma mekanizmasına katılım oranı,
- q. Ormansızlaşma oranı,
- r. Türlerine göre toplam karayolu uzunluğu,
- s. Kayıtlı ticari araç sayısı,
- t. Elektrik sahibi evlerin oranı (Kır/Kent),

- u. Türlerine göre yıllık araç tescil sayısı,
- v. Türlerine göre yol rehabilitasyonu (km/yıl),
- w. Kişi başına telefon sayısı,
- x. Kişi başına motorlu araç sayısı vs.

b. İmkan Yoksulluğu İle İlgili Göstergeler

Kişilerin yoksulluktan kurtulmaları ya da yoksulluk riski ile karşılaşmamaları için sahip olmaları gereken olanaklar arasında hastalıklardan uzak bir yaşam sürebilme, yeterli beslenme, gerekli bilgilere erişebilme, sağlıklı bir şekilde neslini sürdürebilme, kişisel güvenliğe sahip olma ve toplumsal yaşama aktif bir şekilde katılabilme sayılabilir. İmkan yoksulluğu, herhangi bir kişinin, gerekli olan insani fonksiyonlar ve başarı düzeyinin asgarisine ulaşamadığı zaman ortaya çıkar.

Kişilerin ve hane halkının yoksul olarak nitelenmelerini gerektirecek bazı imkanlardan mahrum olmaları halinde bu durum objektif bir şekilde gözlemlenebilir. Ancak toplumlar arasında sahip olunması gereken imkanların niteliği ve muhafaza edilmesinde önemli farklılıklar ortaya çıkabilir. Örneğin, yetersiz beslenme, farklı ülkelerde aynı yollarla (büyüme ve atık konusundaki standartlar) tüketilen gıdaların türü ve bunların görece maliyetlerinde önemli düzeyde farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle imkan yoksulluğu ile ilgili göstergelerin mümkün olduğunca imkanların elde edilmesinde kullanılan araçlar yerine yaşam kalitesi ve standartları üzerinde odaklanması gereklidir. Ayrıca insani olanak ve yetenekler çok yönlü olduğundan göstergeler çok boyutlu olmalıdır. İmkan yoksulluğunun tespit edilmesinde şu göstergeler kullanılabilir (Aktan 2002, s.16):

- a. Yeterli kiloya sahip olmayan beş yaş altı çocukların oranı (Büyümesinde sorunlar olan beş yaş altı çocukların oranı, düşük kilo ile doğan bebeklerin oranı),
- b. Yetişkinlerde okur-yazarlık oranı,
- c. İlkokula devam etme oranı, ilkokuldan mezun olma oranı,
- d. Hastalığa yakalanma oranı ve ölüm oranı,

- e. İçilebilir sulara erişim, sıhhi bir çevreye sahip olma ve elektriğe erişim,
- f. Temel sağlık hizmetlerinden ve toplu ulaşım hizmetlerinden yararlanabilme vs.

c. Yöntemler

Uluslararası literatürde yoksulluğun ölçümünde genellikle asgari beslenme standardına göre mutlak yoksulluk ve gelire göre belirlenen göreceli yoksulluk kavramları kullanılmaktadır.

Yoksulluğun ölçülmesinde “gıda-enerji alımı yöntemi” ve “temel gereksinimler maliyeti yöntemi” olarak iki farklı yöntem kullanılmaktadır. Her iki yöntemde de nüfusun temel gereksinimlerini karşılayabilmesi baz alınmaktadır (Dağdemir 1996, s.26). Yoksulluk ölçümünde temel olan bu iki faktörün hesaplama yöntemleri ise değişiklik göstermektedir ve bu yöntemlerle “yoksulluk sınırı” hesaplanmaktadır.

Yoksulluk sınırı, bireylerin minimum alım güçleriyle de ifade edilebilmektedir. Bireylere, ellerine geçen para ne kadar olursa zorlukla geçinebilecekleri şeklinde sorulan sorulara verilen yanıtlar, bireylerin kendi kişisel kararları ile belirledikleri yoksulluk sınırlarını vermektedir.(Erdoğan 2002) Bunlardan bazıları şöyledir;

1. Alınması Gerekli Asgari Kalori Miktarı Yaklaşımı
2. Temel Gereksinimler Yaklaşımı
3. Yoksulluk Sınırının Bulunmasında Gıda Oranı Yöntemi
4. Ortalama Gelirin Yarısı Yaklaşımı
5. Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yöntemi
6. Leyden Yoksulluk Sınırı
7. Yoksulluk İndeksleri

Yoksulluğun ölçülmesinde öncelikle teorik ve kavramsal çerçeve iyi kurulmalı ve gerekli bilgilerin geçerli ve uygulanabilir tekniklerle toplanmasına dikkat edilmelidir. Yoksulluğa bakarken sorunu sadece niceliksel görüp, toplumun gelir seviyesini en alt olduğu kesimin büyüklüğüne bakmak ta yanıltıcı olabilir. Örneğin bazı az gelişmiş

ülkelerde yoksulluk oranının gelişmiş bazı ülkelerden daha düşük olduğunu görebiliriz. Bunun en önemli sebebi bu ülkelerdeki gelir dağılımı eşitsizliğinin düşük olması ve böylece yoksulluğun bütün ülke içinde ortaklaşa paylaşıyor olmasıdır (Dansuk 1997, s. 6). Yoksulluk ölçümleri genel olarak tüketime ve gelire dayalı olmak üzere iki yöntemle ele alınabilir.

d. Tüketime Dayalı Yaklaşımlar

Araştırmalarda en çok kullanılan kısıtlardan biri de tüketim harcamalarıdır. Tüketim harcamalarının tercih edilmesinin en önemli sebebi gerek gelire oranla daha az dalgalanması gerekse insani ihtiyaçların esas olarak mal ve hizmetlerin tüketimiyle ilişkisi göz önüne alınmasından kaynaklıdır (Şenses 2001, s.65).

Tüketime dayalı yaklaşım gıda yoksulluğu, temel gereksinimler yaklaşımı, fert başına ölçüm ve OECD ölçeği çerçevesinde incelenebilir. Gıda Yoksulluğu Yaklaşımı; Besin gereksinimine dayalı yoksulluk sınırında tüm nüfus için önerilen kişi başına ortalama kalori alımının altında olan hanehalkları fakir olarak adlandırılmaktadır. Bu yöntemde, gıda sepetinin maliyeti hesaplanır. Hane toplam tüketimi gerçek hane büyüklüğüne bölünür ve gıda sepetinin maliyeti bu değerden büyükse hane çok yoksul olarak kabul edilir. Bu yöntemin sakıncası, tüm nüfus için aynı kalori normlarının kullanılmasıdır. Oysa aynı hanehalkı içerisinde bile kişiden kişiye kalori normları değişebilmektedir.

Temel Gereksinimler Yaklaşımı; Bu yöntemde, gıda sepetinin maliyetine ek olarak gıda dışı harcamaların payı hesaplanarak yoksulluk sınırına eklenir ve yeni bir yoksulluk sınırı belirlendikten sonra hane toplam tüketimi gerçek hane büyüklüğüne bölünür. Eğer yoksulluk sınırı değeri bu değerden büyükse hane yoksul olarak kabul edilir. Aynı mal ve hizmetlerin yerleşim yerinden dolayı farklı fiyata sahip olduğu varsayımıyla ekonomik statünün yerleşim yerine göre farklılık gösterebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Fert Başına Ölçüm; Bu yaklaşımda hane toplam tüketimi gerçek hane büyüklüğüne bölünür , temel yaklaşımda belirlenen yoksulluk sınırı değeri bu değerden büyükse hane yoksul olarak kabul edilir.

OECD Ölçeği; Bu yöntemde hane toplam tüketimi gerçek hane büyüklüğüne bölünür temel yaklaşımda belirlenen yoksulluk sınırı bu değerden büyükse hane yoksul olarak kabul edilir. Bu yöntemde ölçek ekonomiler parametresi 0,5 olarak kabul edilir (Alıcı 2002, s.6).

e. Gelire Dayalı Yaklaşımlar

Yoksulluk, genel olarak tüketime dayalı indekslerin yanısıra gelire dayalı indeksler kullanılarak da ölçülür. Gelire dayalı indeksler temel yaklaşım ve görelî yoksulluk yaklaşımı başlıkları altında toplanabilir.

Temel Yaklaşım; Ölçek ekonomiler parametresi 0,75 kabul edilip yani tüketimde ortalama bir ölçek ekonomisi olduğu varsayımıyla hane toplam geliri gerçek hane büyüklüğüne bölünür temel yaklaşımda belirlenen yoksulluk sınırı değeri bu değerden büyükse hane yoksul olarak kabul edilir.

Görelî Yoksulluk Yaklaşımı; Ölçek ekonomiler parametresi 0,5 kabul edilip yani tüketimde ortalama bir ölçek ekonomisi olduğu varsayımıyla medyan gelirin yarısı yoksulluk sınırı olarak belirlenir hanelerin nominal aylık gelirleri hane gerçek büyüklüğüne bölünür ve yoksulluk sınırı değeri bu değerden büyükse hane yoksul olarak kabul edilir.

Ülke içindeki demografik bazı değişimler, araştırmanın yapıldığı zamanın değerlerinin sonrası ile karşılaştırma güçlükleri, özellikle azgelişmiş ülkelerdeki enformel sektörün piyasa içinde kapladığı alanın giderek genişlemesi gibi konular araştırmanın sonuçlarını önemli ölçüde etkiler.

Özellikle batılı araştırmacıların azgelişmiş ÷lkelerde gelişmiş ÷lkelerden farklı olarak yaptıkları araştırmalarda buralardaki kurumsal ve davranışsal problemler daha dikkatle ele alınması gerektiğini belirtir. Klasik anlamda batı dūřüncesine hakim olan azgelişmiş ÷lkelerin batı ÷lkelerinin geçirdiği evrelerden geçecekleri yanılığı, bu ÷lkelerdeki araştırmaların sonuçlarının nesnelliliğini etkilemekte dolayısıyla bir gelir tüketime harcamalarını, ölçüt almak tek başına anlamsız bir hale gelmektedir. Bugün artık yoksulluk tanımları ya da ölçümleri yapılırken insanların kazandıkları ve kazandıklarıyla yeterince tüketip tüketmediklerinin dışında kamusal ve yarı kamusal hizmetlere ulaşabilirlikleri ve genel olarak bireylerin ya da hane halkının yaşadığı toplumda kendini idame ettirebilecek gelir ve hizmetlere mevcut şartlar içinde ulaşabilme fırsatının olup olmadığına bakılmaktadır. Dolayısıyla görel yoksulluk tarifleri giderek önem kazanmaya başlamıştır. Nitekim zaman içinde yoksulluk standartlarında değişim ister istemez ortaya çıkmıştır (Atkinson 1997, s. 24).

Yoksullukla ilgili diğer yeni bir yaklaşım da yoksulluk durumunun gözlenirken yoksulların "dışarıdan" bir gözle değerlendirilmesi yerine onların "içeriden" bir gözle kendilerini ifade etmelerine izin veren ve yoksulluğun bu yolla belirlenmesine çalışan bir yaklaşımdır. Fakat bu yaklaşımda sonuçların bir araya getirilip tutarlı bir sonuç elde edilmesi de gittikçe güçleşebilmektedir. Bu yaklaşım içinde çok yoksul hanelerin beklentilerini olduğundan çok küçük, biraz daha iyi konumdakilerin olduğundan büyük ve özellikle yaşlılar ve kadınların beklentilerini alt düzeyde tuttıkları gözlenmiştir. Ayrıca yapılan ölçümlerde aktörler arasındaki ilişkilerden kaynaklı ilişkisel yaklaşım kullanılmasında da karşılıklılığın ve bununla ilgili süreçler ve mekanizmaların gündelik hayatta nasıl birleştirilip kavramsallaştırılacağına dair uzlaşma zorluğu problemler oluşturmaktadır. Dolayısıyla yoksulluğun ölçülebilir olması, ya da ölçümlerin nesnelliliğe yaklaşabilmesi sorunun sebeplerinin çok boyutluluğunu göz ardı etmemeyi kısacası yapısal tanımlamalar dışında sosyolojik tanımlamalara da ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

2.3.2. Yoksulluk Kriterleri

21. yüzyılı yaşadığımız bu günlerde, yaşanabilir kentlerin ve bu kentsel mekânlarda yaşam kalitesi unsurunun gerçekleştirilmesi gerekli koşuldur. Bu sebeple nitelikli konut

alanlarının oluşturulması, mevcut konut stokunun rehabilitasyonu, insanlar için çok farklı kentsel donatıları bir arada tutabilecekleri, sosyal aktivite merkezleriyle dolu, teknik altyapısı tamamlanmış ve her türlü ihtiyaca cevap verebilecek mekânlar yaratılması gereklidir. Bu varsayıma neden olarak, ifade edilen ülke genelindeki bölgeler arası kalkınma farklılıklarından dolayı insanların büyük metropoliten alanlara göç ettiği ve zaten nüfus yoğunluğu olan bu merkezlerde doğal çevre, altyapı, kentsel donatı, ulaşım, haberleşme gibi problemlerle beraber “kentlileşme” sorununa bağlı sosyal gerilimlerin ortaya çıktığı gözlenmektedir (Ünal 2004, s.98).

Bu bağlamda kentsel yaşam kalitesi etkenlerinin uygulanmaması ya da kentlerde geliştirilememesi, kentsel yoksulluğun oluşmasında ve artarak yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Avrupa Birliği (AB) Kentsel Yaşam Kalitesi ölçütlerinin incelenmesi kentsel yoksulluk kriterlerinin irdelenmesinde yol gösterici etkenler olacaktır.

Avrupa Birliği Kentsel Yaşam Kalitesi Ölçütleri

1. Nüfus Oranları
2. Nüfus Yapısı
3. Ekonomi
4. Eğitim
5. Doğa Çevre Alt Yapı
6. Sağlık Güvenli
7. Kültür Sanat
8. İstihdam (Ünal 2004, s.98)

2.3.3. Türkiye’de Yoksulluk Durumu

Türkiye’de yoksulluk profilinin oluşturulması ve yaşam koşullarına göre yoksulluk göstergelerinin oluşturulması çalışmalarına 2002 yılında ile Dünya Bankası'nın kredi desteği ile yürütülen Sosyal Riski Azaltma Projesi(SRAP) kapsamında uygulanan “Hanehalkı Bütçe Anketi”nden elde edilen veriler ışığında başlanmıştır. Dünya Bankası ile yürütülen çalışmalar sonucunda belirlenen metodoloji doğrultusunda, TÜİK tarafından 2002 yılından bu yana yoksulluk göstergeleri hesaplanmaktadır. Buna

ilaveten TÜİK tarafından 2006 yılından itibaren gelir ve yaşam koşulları ele alınarak gelire bağlı yoksulluk göstergeleri hesaplanmaktadır.(TÜİK, s.32)

Tablo 2.2: TÜİK'in İzlediği Temel Yoksulluk Göstergeleri

Yoksulluk Kriteri/Yıl	2002	2003	2004	2005	2006	2007 _n	2008	2009
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi başı günlük 1 \$'m altı ¹	0,20	0,01	0,02	0,01				
Kişi başı günlük 2.15 \$'m altı ⁽¹⁾	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22
Kişi başı günlük 4.3 \$'m altı 4,3 \$ (1)	30,30	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35
Harcama esası göreli yoksulluk	14,74	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12

(1) 1 \$'ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için 780 121 TL, 2005yılı için 0.830 YTL, 2006 yılı için 0.921 YTL; 2007yılı için 0.926 YTL; 2008 yılı için 0.983 YTL ve 2009 yılı için ise 0,917 TL kullanılmıştır

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır

(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Kaynak: TÜİK, "Yoksulluk Analizleri", Çevrimiçi, <http://www.tuik.gov.tr/>, 06.01.2011'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

TÜİK, 2002 yılından itibaren çalışmalarını yoksulluk sınırı yöntemine göre yapmaktadır. Bu yöntemde gıda ve gıda dışı yoksulluk temel yoksulluk sınırı olup ayrıca, gıda yoksulluğu(açlık), satın alma gücü paritesine göre kişi başı günlük tüketim harcaması seviyeleri olarak 1\$, 2,15\$, 4.3\$'lik yoksulluk sınırları ve eşdeğer kişi başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si göreli yoksulluk sınırı olarak tanımlanmıştır. (TÜİK, s.32)

TÜİK tarafından gıda yoksulluğu veya açlık sınırı hesaplanırken, gıda harcamasına göre sıralı 3. ve 4. %10'luk dilimler, referans grup olarak alınmakta ve bu hanelerin gıda tüketiminde en önemli paya sahip 80 madde gıda sepeti olarak belirlenmektedir.

Dünya Bankası kriterlerine göre bir ferdin günlük asgari 2100 kalori almasını sağlayacak miktarlar bu 80 maddeden oluşturulmaktadır. Bu sepetin maliyeti gıda yoksulluk sınırı olarak alınmaktadır. Bu yöntemle göre yayımlanan güncel verilere göre 2009 yılı için 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 287 TL olarak belirlenmiştir (TUİK 2011).

TUİK'in açlık sınırı birçok kişi tarafından piyasa şartlarına göre olması gerektiğinden çok düşük bir gösterge olduğu için eleştirilmektedir(TUİK 2011). TUİK'in araştırmalarının yanı sıra Türk-İş, Kamu-Sen, Memur-Sen, DİSK gibi konfederasyonlar da düzenli olarak açlık sınırı ve yoksulluk sınırı çalışmaları yapmaktadırlar. Bu çalışmalar arasında Türk-İş'in 1987 yılından bu yana düzenli olarak yürüttüğü çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Türk-İş'in yönteminde Ankara'da yaşayan 4 kişilik bir ailenin harcamaları temel alınmaktadır. Açlık ve yoksulluk sınırı çalışmasında hesaplamaya temel olan gıda maddelerinin fiyatları, piyasadan, market ve semt pazarları sürekli ve düzenli olarak dolaşarak doğrudan tespit edilmektedir. Çalışma bu niteliğiyle bağımsız olarak değerlendirilebilir ve tüketici fiyatlarındaki artış eğilimini yansıtan “öncü gösterge” niteliği taşıdığı söylenebilir.(Kamu-Sen 2011) Kamu-Sen ise TUİK'in açıkladığı fiyat endeksleri üzerinden yeniden hesaplama yaparak açlık sınırı ve yoksulluk sınırı belirlemektedir.(Kamu-Sen 2011). Sendika konfederasyonları ile TUİK'in yöntemindeki temel fark aile bireylerinin kalori ihtiyacı ve gıda sepetinde farklılıklardır. Konfederasyonlar yöntemlerinde Hacettepe Üniversitesi Sağlık Teknolojisi Yüksek Okulu'nun dengeli beslenme için belirlediği asgari kalori listeleri kullanmaktadır. Bu Listelere göre Türk-İş'in belirlediği günlük kalori ihtiyacı; erkek işçi için 3500, 15-19 yaş grubundaki erkek çocuk için 3200 ve 4-6 yaş grubundaki çocuk için 1600 kaloridir. Kamu Sen ise, bir kamu çalışanı için ortalama günlük 2800 kalori ihtiyacını göz önünde bulundurmakta ve açlık sınırı değerlendirmesini günlük ortalama 1800 kalori üzerinden yapmaktadır(TUİK 2011) .

TUİK'in yayımladığı bir diğer gösterge olan yoksulluk sınırı da yine 4 kişilik bir ailenin gıda ve gıda dışı temel ihtiyaçları göz önüne alınarak oluşturulmaktadır. TUİK'in bu göstergesine de açlık sınırı göstergesi gibi eleştirilere maruz kalmaktadır. Yine aynı şekilde sendika konfederasyonları kendi yöntemleri ile yoksulluk sınırı belirlemektedir.

Tablo 2. 3: Açlık ve Yoksulluk Sınırlarının Karşılaştırılması, Ocak 2011

	Açlık sınırı(TL)	Yoksulluk Sınırı(TL)
TÜİK	287,00	825,00
Türk-İş	870,37	2.835,08
Kam u-Sen	701,46	3.010,62
Memur-Sen	944,49	2.461,61
Disk	934,00	2.952,00

Kaynak: TÜİK, "2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları," Türkiye İstatistik Kurumu, Ocak 6, 2011(Çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6365>, 9 Ocak 2011 ve Türk-İş, "Ocak 2011 Yoksulluk ve Açlık Sınırı," Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Ocak 27, 2011(Çevrimiçi), <http://www.turkis.org.tr/source.cms.docs/turkis.org.tr.ce/docs/file/aclikocak11.doc>, 1 Şubat 2011. ve Kamu-Sen, "Ocak 2011 Asgari Geçim Endeksi," Türkiye Kamu-Sen, Şubat 17, 2011(Çevrimiçi), <http://www.kamusen.org.tr/haberler/turkiye-kamu-senden/3060-ocak-ayi-asgari-gecim-endeksi-aciklandi>, 20 Şubat 2011

TÜİK verileri ile konfederasyonlar arasındaki farklılık büyük çaptadır. TÜİK'in temel aldığı asgari kalori miktarı olan günlük 2100 kalori ve seçtiği 80 temel gıda maddesi, gelirin %80 ve %90'ını gıda harcamasına yapan başka bir deyişle en fakir %20'lik kesimin tükettiği ürünler göz önüne alınmaktadır. Oysa konfederasyonların çalışmalarında belirli bir tüketim grubu değil, kişinin asgari kalori ihtiyacı dengeli beslenme için gerekli ürünler ve tüketim miktarları göz önüne alınarak hesaplanmıştır(TÜİK, s.45). TÜİK'in açlık sınırını gıda yoksulluğu içindeki kişilerin harcamalarına göre çizmesi, zaten tam olarak beslenemeyen kişilere göre bir yoksulluk çizgisi oluşturulması olarak değerlendirilebilir. Bu derece düşük bir açlık sınırına rağmen yine TÜİK verisine göre 2009 yılı itibarı ile nüfusun %0,48'lik kısmını oluşturan 339,191 kişi açlık sınırının altında yaşamaktadır.

TUIK'in takip ettiği bir diğer gösterge olan göreli yoksulluk oranı hesaplanırken eşdeğer kişi başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si göreli yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Göreli yoksulluk oranı ise, eşdeğer fert başına tüketim harcaması, göreli yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmıştır. Ayrıca uluslararası kıyaslamalarda bulunabilmek için eşdeğer fert başına tüketim harcaması, satınalma gucu paritesine göre günlük kişi başına 1 \$, 2.15 \$ ve 4.30 \$'luk çizgiler takip edilmektedir. Burada mutlak yoksulluk çizgisi kabul edilen %1 çizgisi dolar Binyıl Kalkınma Hedefleri'nde yer almaktadır.

Göreli yoksulluk çizgisinde dikkat edilmesi gereken önemli bir husus olarak TUIK'in göreli yoksulluğu eşdeğer hanehalkı tüketim harcamasına göre hesapladığı ve bu oranın medyan değerinin %50 olarak alındığıdır. Avrupa Birliği ile kıyaslama yapılırken, Avrupa Birliği'nin göreli yoksulluk tanımının ortalama harcanabilir gelirin %60'ından az bir gelire sahip olmak olarak tanımlandığı dikkate alınmalıdır (TUSİAD, s.97)

TUIK'in hesapladığı yoksulluk göstergeleri arasında temel yoksulluk göstergesi gıda ve gıda dışı yoksulluk olarak değerlendirilmektedir. Bu gösterge işığında Ocak 2011'de açıklanan son verilere göre Türkiye'de yoksulluk oranı %18,8'dir yani 12 Milyon 751'bin kişi yoksuldur. Bu oran kent ve kıır olarak ayrıştırıldığında kıır yoksulluğu %38,69(8 milyon 432 bin kişi) gibi yüksek bir rakama ulaşmaktadır. Kent yoksulluğu ise %8,86(4 milyon 318 bin kişi) olarak gerçekleşmiştir(TUIK 2009)

Tablo 2.4: Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre fert yoksulluk oranları, 2002-2009

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
TÜRKİYE								
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	26,96	28,12	25,60	20,50	17,8	17,79	17,11	16,0
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,20	0,01	0,02	0,01	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın alt ⁽¹⁾	3,04	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30,30	23,75	20,89	16,36	13,3	8,41	6,83	4,35
Harcama esaslı görelî yoksulluk ⁽²⁾	14,74	15,51	14,18	16,16	14,5	14,70	15,06	15,12
KENT								
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,92	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	21,95	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,03	0,01	0,01	-	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın alt ⁽¹⁾	2,37	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24,62	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96
Harcama esaslı görelî yoksulluk ⁽²⁾	11,33	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59
KIR								
Gıda yoksulluğu (açlık)	2,01	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34,48	37,13	39,97	32,95	31,9	34,80	34,62	38,69
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,46	0,01	0,02	0,04	-	-	-	-
Kişi başı günlük 2,15 \$'ın alt ⁽¹⁾	4,06	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63
Kişi başı günlük 4,3 \$'ın altı ⁽¹⁾	38,82	32,18	32,62	26,59	25,3	17,59	15,33	11,92
Harcama esaslı görelî yoksulluk ⁽²⁾	19,86	22,08	23,48	26,35	27,0	29,16	31,00	34,20

(1) Satınalma gücü paritesine (SGP) göre hesaplama yapılmıştır. 2009 yılı için 1 \$'ın SGP'ne göre karşılığı olarak 0,917 TL kullanılmıştır. (2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır. (*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.

Kaynak: TUIK, "2009 Yoksulluk Çalışması Sonuçları," Türkiye İstatistik Kurumu, Ocak 6, 2011(Çevrimiçi), <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6365>, 9 Ocak 2011.

TUIK'in yürüttüğü yoksulluk çalışmalarının diğer göze çarpan verilerinden biri çalışan yoksulluğudur. 2009 yılında ücretli-maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı % 6,05 iken, yevmiyeli çalışanlarda bu oran % 26,86, işverenlerde % 2,33, kendi hesabına çalışanlarda % 22,49 ve ücretsiz aile işçisi olanlarda ise % 29,58 olarak hesaplanmıştır. En yüksek yoksulluk riskine sahip olan tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı,

2008 yılında % 37,97 iken 2009 yılında % 33,01 olarak hesaplanmıştır. Sanayi sektöründe çalışanlarda 2009 yılında yoksulluk oranı % 9,63 olarak hesaplanırken, bu oran hizmet sektöründe çalışanlarda % 7,16 olmuştur. 2009 yılında ekonomik olarak aktif olmayan fertlerin yoksulluk oranı % 14,68 ve iş arayan fertlerin yoksulluk oranı % 19,51 olarak hesaplanmıştır. Bu veriler Türkiye'deki mevcut çalışan yoksulluğunun devam ettiğini göstermektedir. Bireylerin çalışmalarına rağmen yoksulluk sınırını geçebilecek bir gelir elde edememeleri, içinde buldukları yoksulluk sarmalından çıkmalarına engel olmaktadır.

2.4. YOKSULLUĞUN KENTSEL FİZİK MEKANA YANSIMALARI

Yoksulluk, yaşamın bir çok alanının yanı sıra, özellikle kent mekanı kullanımında kendini göstermektedir. Türkiye’de kent yoksulluğunun mekandaki etkilerine değinmek, kent yoksulluğu tarafından da beslenen mekan kullanım davranışlarının mekandaki yansıma örneklerini ortaya koymak gerekmektedir. Aşağıda başlıklar altında incelenen örnekler ‘İçme Suyu Havzalarında Yapılaşmalar’, ‘Yeşil Alanların Talanı’ gibi başlıklarla çeşitlendirilebilir.

2.4.1. Gecekondu ve İmara Aykırı Yapılaşma

İmar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalmaksızın, kendisine ait olmayan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin onayı alınmadan yapılan izinsiz yapılara gecekondu denilmektedir. Gecekondu sadece üçüncü dünya ülkelerinde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan hızlı kentleşme sonucunda beliren yasadışı konut örüntüsüne verilen bir isim değil, aynı zamanda kontrolsüz, plansız, kendi kendine oluşan yerleşmeleri de betimleyen bir olgudur. Bu özelliklere sahip yerleşmelere, farklı tutum ve yaklaşımlara bağlı olarak informel yerleşmeler, düşük gelir gruplarının yerleşme alanları, teneke mahalleler, kendiliğinden oluşan yerleşmeler, ruhsatsız yerleşmeler, plansız yerleşmeler, sağlıksız yerleşmeler denetimsiz yerleşmeler de denmektedir.

2.4.1.1. Oluşum ve Gelişimi

Hızlı ve plansız büyümenin sonucu olarak dar gelirlili kentlilerin barınma ihtiyacının karşılanması, Türkiye ve gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biridir. Bilindiği gibi kırsal alanlardan büyük şehirlere olan iç göç hareketi, kentsel alanlarda ciddi konut sıkıntısının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yasal Konut üretim süreçleri ile karşılanamayan bu büyük konut açığı, gecekondu örüntüsünü doğurmuş ve Türkiye’nin büyük kentleri gecekondu yerleşmeleri ile kuşatılmıştır. Sanayinin yeni gelişmeye başladığı, özel sektörün hızla büyümeye

çalıştığı dönemler olan 1950'li yıllar, kente gelen göçmen emekçi gruplarının örgütsüz ve çok sayıda olmaları “kentleşmeyi ucuzlatarak” büyük sermayenin kontrolündeki sermaye payını arttırmış ve emeğin yeniden üretimini dolayısıyla ücreti ucuzlatarak büyük sermayenin denetlediği artı değeri çoğaltmıştır. Eğitim, bilgi ve beceri düzeyi yetersiz yeni nüfus, hareketli bir yapıya sahiptir ve bulabildiği her işi yapmaya hazır durumdadır.

Hisseli Bölüntülü Alanlarda Yapılaşma

Gecekondulaşmaya koşut bir gelişme gösteren hisseli bölüntülü alanların oluşumu, gecekondu sorunundan sonra ülkenin gündemindeki önemli sorunlardan bir diğeri durumuna gelmiştir. Hisseli bölüntülü konut sorununa dönük ucuz arsa sağlayan bir yöntemdir. (Görgülü 1982, s.18)

Hisseli bölüntülü alanlar, imar yasası gereğince, imar planı olmadan parsellenemeyen alanlarda medeni yasa ve tapu yasasına göre hisseli tapu elde etme yolu ile oluşmuşlardır. Medeni yasa hisseli bölüntülü alanlar için, bütün hissedarların ortak mülkiyet ilkesine göre arsanın her yerinden hissesi oranında yararlanmak hakkına sahip olduklarını belirtmektedir. Böylece yasa büyük kentlerimizde üçlü bir yapılaşma sürecini başlatmış, imarlı-yasal alanları yasadışı-gecekondu alanlarına alternatif yeni bir yapılanma süreci olarak hisseli bölüntü alanları ile gecekondulaşma sürecine yeni bir boyut getirmiştir. (Görgülü 1982, s.18)

Hisseli alanlarda, toprak değerinin artması, toprağı elde etme zorluğu ve yaşam koşullarındaki güçlükler sonucunda parsel boyutlarında küçülmeler neden olmuştur. Kentin gelişme eğilimlerini ve yönlerini doğru gözlemleyen arsa spekülâtorlerinden oluşan bu örgüt imar planı kapsamında olmayan arazileri ele geçirme çabası göstermektedir. Bunu da satın alma, ortaklık ya da baskı ile gerçekleştirmektedirler. Toprak bu şekilde ele geçirildikten sonra ikinci aşama bu alanların parsellerini belirlemek için bölüntü(ifraz) krokilerinin hazırlanması ile devam eder. Amaç, burada çıkarılabilecek en fazla parsel ve bu parsellerin satımında kazanılacak en yüksek kardır. Konu bu yönden ele alındığı içinde yol haricinde hiçbir donatı alanı

düşünülmemektedir. Yollarda bu yerleşimi örgütleyen kesimin inisiyatifine bırakıldığı için sadece parsellere girmeyi ve cephe almalarını sağlayan, en kesitleri yer yer 1.50 m'yi bulan, birbirlerini karşılayamayan ve çıkmaz yollar ile planlanması ve çözümü neredeyse olanaksız alanlar yaratılmaktadır. Krokileri hazırlanmış bölüntülerin pazarlanması emlak komisyoncuları yolu ile gerçekleşmektedir. Toprağın elde edilişi, bölüntü krokilerinin hazırlanması, satışa sunulması ve yapılaşma sürecine girmesi şeklinde dört aşamada belirlenen hisseli bölüntülü alanların bölünme ve yapılaşma sürecini beşinci aşamada bu yerleşim alanlarına yol-su-elektrik gibi alt yapı ve kamu hizmetleri götürülmesi ve imar planları yaptırılması yolu ile mevcut yapılaşmanın yasallaştırılması gelmektedir. (Görgülü 1982, s.18)

2.4.1.2. Yasallaşma Süreci

Planlı Dönem Öncesi

Planlı dönem öncesi gecekondular ile ilgili maddesi olan ilk yasa 16 Nisan 1924 tarihli ve 486 sayılı 'Umuru belediyeye müteallik ahkâmı cezaiye hakkındaki kanundur. Bu yasa ile 24 Ekim 1882 tarihli Ebniye Kanununun yasakladığı hükümlere aykırı olarak yapılan inşaat ve tamirat ile umuma mahsus yerlerde ve yangın yerlerinde ruhsatsız olarak yapılan barakaların (gecekonduların) ve her çeşit inşaatın belediyece derhal yıktırılacağı hükmü konuldu. Daha sonra çıkan bir dizi yasa bu konutlarla ilgili maddeye rastlanmamıştır.

a. 5218 sayılı yasa; (22-6-1948)

II. Dünya savaşıdan sonra artan gecekondularla ilgili olarak çıkarılan ilk yasa Ankara belediyesi sınırları içindeki gecekonduların durumunu ıslah ve yeniden konut yapacak olanlara ucuz parsel dağıtmak yetkisini veren 5218 sayılı yasadır. Bu yasa Hazineye ve özel idareye ait bazı arsaların Ankara belediyesine intikaline olanak vermiştir. Bu kanuna göre; belediyeye geçen arsalardan 5 yıl içinde amacına uygun biçimde kullanılmayanlar eski sahiplerine geri verilir. (Anon 1973)

b. 5431 sayılı yasa; (1949)

Gerçek kişilerin ya da kamu tüzel kişilerinin iyelik haklarının çiğnendiği gerekçesiyle gecekonduların yapımının önlenmesini ve yapılanlarında yıkılmasını isteyen 1949 tarihli bu yasa amacına ulaşmadan yürürlükten kalkmıştır. Yasa şu hükümleri içermekte idi. İzinsiz yapılarda inşaat ivedi olarak durdurulmalıdır. Ancak koşulları izin vermeye elverişli ise ruhsat verilebilir. Bu durumda altı katı harç alınır. Eğer kabul edilemez standartlarda ise yıkılır, Ruhsatı uygun olmayan yapılarda inşaat ivedi olarak durdurulur istenmeyen durumlar ortadan kaldırılır.

c. 6188 sayılı yasa; (1953)

1953 tarih ve 6188 sayılı bina yapımına teşvik yasası belediyelerin elinde bulunan ya da türlü yollardan belediyeler eline geçecek olan arsaları, konut yapmak amacıyla, gereksinme duyan ailelere temlik ya da tahsis ederek konut bunalımını gidermeye çalışmak istemiştir. Bu yasa 1953 yılına değin yaptırılmış gecekondularını “Yasallaştırmış”, o tarihten sonra gecekonduların yapmayı yasaklamıştır. Yürürlükte kaldığı 15 yıla yakın süre (1953–1966) içinde ne konut sunusunun artırılmasında, ne de gecekonduların yapımının önlenmesinde büyük bir başarı sağlayamamıştır. (Keleş 1998, s.224)

d. 7367 Sayılı yasa; (1959)

21.7.1959 tarihinde çıkarılan bu yasa Hazine arsalarından belediye sınırları içinde kalanların, imar planı bulunsun ya da bulunmasın belediyelere geçmesini öngörmüş ve bunlar gecekonduların yapımını önleme amacına ayırmışsa da bundan da olumlu sonuç alınamamıştır.

Yasada arsa tahsisi için iki öncelik hükmüne yer vermiştir. Bunlardan birincisi konut kooperatiflerinin tercihli arsa yardımı görmeleridir; ikinci öncelik hükmü de işçi kooperatifleri için öngörülmüştür

775 Sayılı Yasa ve Değerlendirmesi

Yasanın çıkış nedeni ilk maddesinde şöyle açıklanmakta; mevcut gecekonduların ıslahı, tasfiyesi, yeniden gecekonduların yapımının önlenmesi ve bu amaçla alınması gereken tedbirler hakkında bu kanun hükümleri uygulanır. Bu tanımlamayı açarsak,

Islah: Devletin ve gecekonduların sahiplerinin yardımı ile yaşanabilir standartlara getirme olarak tanımlanabilir. Türkiye'deki gecekonduların üçte biri bu durumdadır.

Tasfiye: Islah umudu kalmamış gecekonduların, tarihsel değerlerin çevresinde olup onların değerini azaltan, jeolojik sakınca arz eden tek tek ya da ayrı karakter taşıyan yapıların ortadan kaldırılmasıdır.

Önleme: Kısa ve uzun dönemde olmak üzere iki şekilde anlaşılabilir. Kısa süreli önlemin olumsuz ve olumlu olmak üzere iki ayrı şekli vardır. Olumsuz önleme, bir gecekondunun, yapılırken, ya da yapıldıktan kısa süre sonra kolluk gücü ile yıktırılmasıdır.

Yasanın mülkiyet konusunda getirdikleri; incelendiğinde 25. maddede önleme bölgelerindeki arsalar öncelikle gecekonduların ıslahı ve tasfiye sebebiyle açıkta kalanlara ve diğer vatandaşlara verilir denmektedir. 775 sayılı yasa yürürlüğe girdikten sonra tasfiye bölgeleri belirlenmiş ve bu bölgelerde 12 bine yakın gecekondunun tasfiyesi ön görülmüştür. Bunlardan yalnız tarihi eser civarındakilerin tasfiyesi yapılabilmıştır. Tasfiye bölgelerinde yaşayanların taşınacağı sosyal konutlar yapılamadığı için tasfiye işlemi yapılamamıştır.

İmar Afları Süreci ve İlgili Yasalar

e. 2805 Sayılı Yasa (16.3.1983) ve Gecekondular ile İlişkisi

Bu yasanın amacı 1. maddede belirtildiği gibi yürürlüğe giriş tarihinden önce yapılmış gecekondular hakkında uygulanacak işlemleri düzenlemektir.

Yasa kapsamına 2. madde de belirtilen, imar ve gecekondü mevzuatına aykırı olarak inşa edilen aşağıda belirtilen bütün yapılar girer,

1. Belediye mücavir alanı sınırları içindeki yapılar,
2. Onanmış imar planı ya da yerel imar planı bulunmayan, belediye ve mücavir alan sınırları dışındaki yerlerde olup ta:
 - a. Deniz ve Göl kenarlarına 3 km.
 - b. Nehir kenarlarına 500 m.
 - c. 10 000 ile 100 000 arasında nüfuslu belediyeler ile bu belediyelerin mücavir alan 5 km. sınırlarına,

Yasa diğer bölümlerinde alınacak harçlar ve cezalar üzerinde durmuş ve bu şekilde toplanan paralar Türkiye Emlak Kredi bankasında açılan İmar fonuna yatırılacağını belirtmiştir. Bu fona yatırılan paraların yapılacak ıslah imar planları, geçici personele verilecek ödenekler, yasanın uygulanması için gerekli hâlihazır haritaların yapımında kullanılacağı anlatılmıştır. (14 Yasa, 1983, Md. 16).

3194 Sayılı İmar Kanunu

9 Mayıs 1985 günü Resmî Gazete’de yayımlanan 3194 sayılı İmar Kanunu, 6785 sayılı İmar Kanununu yürürlükten kaldırmıştır. 1933 yılında yürürlüğe giren 2290 sayılı Yapı ve Yollar Yasası, ülkemizde ilk kez belediyelere İmar Planı yapma ve yaptırma zorunluluğu getirmiştir. 2290 sayılı yasa ile hazırlanan İmar Planları çoğu kez sadece bir formalitenin yerine getirilmesi anlamını taşımakta ise de bazı yerlerde parklar, caddeler, ana yollar açılması bu dönemde gerçekleşmiştir. Yine bu dönemde, kentleşmenin henüz hızlanmamış olması, yasanın yetersizliklerinin ve aksayan noktalarının yeterince ortaya konmamasına neden olmuştur.

Yasanın getirdiği en önemli konu, bugüne kadar olan süre içinde hemen her yerde bir kamu görevi olarak bilinen yapı izni yetkisini özel kişi ve bürolara tanınmasıdır. Yapı izni ve denetimi konusunda getirilen önemli bir uygulama da bir bodrum ile iki katı aşmayan, toplam inşaat alanı 1000 m²’ye kadar olan yapıların yapı izni alma zorunluluğu dışında bırakılmasıdır. Özellikle bölge planı ve imar planı bulunmayan yerlerde her türlü sanayi kuruluşuna valilikçe verilecek ön izine göre yapı izni

verilebilmesi imar planı öncesi izlenen sakıncalı denetimsizliğin sürmesinden başka bir durum getirmemiştir.

Günümüzde örgütlü ve örgütsüz konut pazarları ile yasal ve kaçak yapılaşma birbirine karışmıştır. Bu durum hem toplumun ve kültürün, hemde çevrenin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Kentsel yönetim ve planlama, siyaset ve çıkar ilişkileri içinde rasyonelliğini yitirmiştir. Belediyelerin kente ilişkin karar verme yetkilerinin artması, yerle yönelik çözümlere olanak tanımak yerine, çevrenin kötü kullanımına, doğal çevrenin tahribine ve kültür mirasının zarar görmesine yol açmıştır. Kentler yoksulların barınak sorununun çözümünde sürekli yetersiz kalmıştır (Çevre 2002, s.101). Sürecin 1950 yılından bu yana aynı çizgide yürümesinde, kuşkusuz 1948 yılından bu yana çıkarılan 17 “imar affi yasası” ve siyasal sorunlar yatmaktadır.

17 imar affinin büyük bölümü, “barınma sorununu çözmeye” yerine , “işgal edilen toprağın tapusunu” verme biçiminde uygulanmıştır. Bu süreç kesintiye uğramış ya da sona ermiş değildir. Çünkü kentlerde oluşan rantları paylaşma niyetleriyle gerçekleşen göçün varlığı, “gecekondulaşmanın göçün sonucu değil, nedeni” olduğuna yönelik değerlendirmelerin yapılmasına neden olmaktadır. Tüm parametrelerin bir bütün içinde değerlendirilememesi, çözümü giderek zorlaştırmaktadır. Bu anlamda pragmatist yaklaşımla gecekondu tapu verilmesi, siyasilerin kamu mülkiyetinden vatandaşların bir bölümü adına vazgeçmeleri, kent içi adaleti ve eşitliği bozan sonuçlar doğurmaktadır. Tüm bunların sonucunda, adaleti kurması gereken devlet, bu eşitliği kendi elleriyle bozmakta, öte yarıyla da kentin diğer bölgelerindeki çözüm alternatiflerini de zora sokmaktadır. (HKMO 1996, s.52)

2.4.2. Tarım Arazilerinin Yapılaşma Baskısına Girmesi

Tarıma elverişli toprakların, uzun dönemli planlar yapılmaksızın, yerleşim alanı, turistik tesis ya da sanayi bölgesi olarak kullanıma açılması, toprakların tarım dışı kullanımındaki artış, mevcut arazilerin miras ve satış yoluyla bölünmesi nedeniyle bir yandan tarım alanlarında azalma ve verim düşüklüğü yaşanırken (DPT 2000:229), bu tür uygulamaların yol açtığı toprak kalitesindeki bozulma sonucunda, geçimleri büyük ölçüde doğanın sunduklarına bağlı olan tarım kesimi çalışanları arasında yoksulluk artmaktadır (Çevre 2002, s.88). Son yıllarda kent yoksulluğu daha fazla önemsenen bir

konu olsa da, DİE'nin yoksulluk çalışmasına göre, Türkiye'de ekonomik faaliyet koluna göre yoksul nüfus içinde %34,48 pay ile tarım ve ormancılık ile uğraşanlar en büyük yoksul grubu oluşturmaktadır. Bu rakamın, yoksullukla ilgili genel değerlendirmelerle çelişkisi vurgulanmalıdır.

“Birinci sınıf sulu tarım alanlarında hiçbir yapılaşma olmayacağına dair” yönetmelik kamuoyu ve uluslar arası hukuk baskısı sonucu devlet eliyle hazırlanırken, yine bu yönetmeliğe aykırı düzenlemeler ve yapılaşmalar devlet eliyle yapılagelmiş ve desteklenmiştir ancak zamanla bu yönetmelikler de bu alanların farklı fonksiyonlarda kullanımına yönelik açılmasına olanak sağlamıştır (ŞPO 1999).

Tarımsal faaliyetin bir geçim kaynağı olmaktan çıkması ve kırsal yoksullaşmanın artışı, tarımsal topraklara sahip yoksulların rantın çekiciliğiyle topraklarını tarım dışı amaçlarla elden çıkarmalarına neden olmuştur. Yoksulluğun bu yansıması, yanlış yer seçimi kararları ve “kontROLSÜZ kentleşme” ile desteklenmektedir.

2.4.3. Orman Alanlarının Yağmalanması

Türkiye'de orman alanlarının korunması, yönetimi ve bunlardan yararlanılması devletin sorumluluğundadır. Ancak ülkemizde yapılan uygulamalar ve politikalar orman alanlarının yönetimini ve sürdürülebilirliğini güçleştirmektedir. Türkiye'de her yıl ortalama 2350 ha orman alanı tarlaya, 620 ha da yerleşim alanına dönüştürülmektedir. Bir kısmı yerleşim alanı ve tarla açmakla ilgili olarak, her yıl ortalama 2000 dolayında orman yangını çıkmakta ve toplam 15000 ha orman alanı yanmaktadır(Çevre 2002:94). Oysa bir çok alanda orman vasfını yitirme, doğanın kendi koşullarında gerçekleşen olaylar değildir. Çünkü toprağın yapısında ve o bölgedeki iklim durumunda ortaya çıkan değişimler sonucu “ağaç yetişmez” bir durum oluşmamaktadır. Tersine “insan eli”, yani yapaylık işin içine girmektedir. Bunun sonucu ağaçtan yoksun bırakılan, ama ağaç yetiştirme özelliği yok olmamış alanlar orman rejimi dışına çıkarılmaktadır(HKMO 1996). Orman arazilerinin orman sınırları dışına çıkarılması tartışmaları bitmemektedir. Türkiye'de, 2003 yılına kadar 201.992.96 km² olan ormanların %2,3'ü orman sınırları dışına çıkarılmıştır. Kent yoksulları da, rantçılar da Anayasanın “orman alanları daraltılamaz ve mülkiyet konusu edilemez” hükmünün değişmeden kalmasını

istememezler. Bundan dolayı, bu anayasa hükmünün değiştirilmesi çabaları ve niyetleri sürmektedir.

Her ülkenin en önemli doğal varlıkları arasında yer alan ormanların korunması, orman çeşitliliğinin geliştirilmesi, ormanlarda sürdürülebilirliğin sağlanması bu alanlar üzerindeki yoksul ya da varsıl çıkar yaklaşımlarının önüne geçilmesini gerektirmektedir.

2.4.4. Kentsel Suç ve Kentlerin Güvensiz Mekanlara Dönüşümü

Kentlerde yaşanan şiddet, dünyanın birçok kentinde en üst seviyelere ulaşmakta ve kişilerin sağlıklarını, yaşam biçimlerini ve kentlerin yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkilemektedir (Moser 2004, s.1-6). Bu nedenle istikrarsız kent gelişmelerine neden olan, kentleri yaşanması zor yerler haline getiren ve sosyal, ekonomik ve politik söylemlerde en fazla yer alan suç, suçun neden olduğu korku ve kent güvenliği gibi kavramlar tüm dünyanın gündeminde öncelikli olarak yer alan kentsel ve sosyal problemler olarak karşımıza çıkmaktadır (Frevel 2006, s.1-18.). Bu amaçla bu bölümde, farklı tanımlara göre suç kavramı ve suç türleri, suça bağlı olarak oluşan ve toplumda en az suç kadar yer edinen suç korkusu, kent güvenliği, önemi ve kent planlama ile ilişkisi ile dünyada suçun gelişimi incelenecektir.

Suç; tarihin ilk çağlarından itibaren yüzyıllar boyunca toplumların korku ile karışık ilgilerini yönelttikleri, nedenleri üzerinde durdukları ve karşı önlemler aldıkları toplumsal bir sorun olmuştur. Bu nedenle, evrensel bir olay olarak görülebilen suç, tarihin en eski devirlerinden beri vardır ve var olmaya devam edecektir (Hancı, 1999). Ayres'e göre suç, kanunun cezalandırdığı olaylardır ve bu nedenle suç olayının gerçekleşmesi en genel anlamda yasaları çiğneme eylemi olarak tanımlanabilir (Zaidi 1998, s.17). Becker'a göre ise, son kırk yıl içinde dünyadaki tüm gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunları içinde yer alan suç, her toplumda toplumların kendilerine özgü değer yargıları ile tanımlanmaktadır (Gümüş 2004, s. 98-109).

Genel anlamda suç olayı; mekan, zaman, tür, kurban ve mağdur boyutlarından meydana gelmektedir (Brantingham 1995, s.5-26). Fakat tüm bu boyutların bir arada yer alması ile oluşan suç olayının gerçekleşmesinde kişiyi suça iten sosyal, ekonomik ve biyolojik nedenler de oldukça etkilidir. Bu nedenle oluşumunda birçok faktörün etkili olduğu suç olaylarını, kavramın çok boyutluluğu nedeniyle, sosyoloji, psikoloji, yönetim, hukuk, kriminoloji ve coğrafya gibi çeşitli disiplinler kendi yöntemleri içinde ele almaktadır (Yılmaz 2005, s.12-30). Tüm bu disiplinlerin yaptıkları araştırmaların ortak noktası ise suçun öncelikle suçu oluşturan nedenlerle tanımlanması gereğidir. Bu nedenlerin başında yeni kentlerin getirdiği olan *olağanüstü karmaşa (great complexity)* olarak tanımlanan; gelir dağılımı dengesizlikleri, toplumsal eşitsizlikler, açlık, genetik özelliklerin değişimi, aşırı nüfus artışı, sosyal değişimler gibi nedenler gelmektedir. Bu ve benzeri pek çok farklı neden sonucunda ortaya çıkan suç, suç olayının gerçekleşmesi ile birlikte bir çok boyutta incelenebilmekte ve kompleks bir kavram olduğunu, içerisinde barındırdığı farklı neden ve oluşum türleri ile ortaya koymaktadır. Buna göre suçu oluşum nedenlerine göre; biyolojik, psikolojik, sosyolojik boyutları ile ve oluşum türlerine göre ise; ekonomik, mekansal ve kriminolojik (güvenlik boyutu) boyutları ile tanımlamak mümkündür.

Suç oluşum nedenlerine göre *biyolojik* açıdan tanımlayan araştırmacılara göre suç, biyolojik ve genetik bakımdan genel nüfusa oranla toplumda daha az sayıda yer alan kişilerce gerçekleştirilen davranışsal bir bozukluk olarak tanımlanırken, *psikolojik* tanımlara göre ise suç, kişinin içerisinde bulunduğu yaşam çevresinin ve yaşama koşullarının zorluğunun kişinin psikolojisini doğrudan etkilemesi sonucuyla topluma karşı bir tepki şeklinde oluşur (Sokulu, 2004). Buradan yola çıkarak sosyo-kültürel bilimler, suç teşkil eden insan davranışlarını, toplumda yer alan sapma davranış eylemi olarak tanımlamakta, bunun nedenini de suçlunun içerisinde yaşadığı toplumun normları ile kişisel iç dengesi arasında bir bağlantı kuramamasına bağlamaktadırlar (Dönmezer 1994, s. 45-67.). Örneğin suçu sosyolojik boyutu ile açıklayan Dönmezer'e göre suç, evrensel bir olaydır ve toplumlar içerisindeki kişilerin davranışları ve tutumları ile, kişilerin içinde yaşadıkları grupta yerleşmiş davranış örnekleri arasındaki bir çelişki olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle bu çelişki, her dönemde ve her yerde zorunlu olarak var olmakta ve adam öldürme, hırsızlık gibi suçlara her geçen gün yeni

bir çeşidin eklenmesi sebebiyle, suç konusu sosyoloji biliminin de temel konuları içerisinde yer almaktadır.

Suçun *sosyolojik* açıdan değerlendirildiği çalışmaların birçoğu, etkisi, nedeni, sonucu, oranı ya da çeşidi ne olursa olsun, tarih boyunca her toplumun suçla mücadele ettiğini ve hala etmekte olduğunu, gelecekte de mücadelenin devam edeceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle şiddet ve suç, her toplumda kamunun ilgisini çeken ve her toplumda farklı şekillerde de olsa gerçekleşen sosyal sorunların başında gelmektedir (Greene 2003, s.203-219.). Günümüzü bu açıdan farklı ve önemli kılan ise suçun kentlerde yaşanan tüm sosyal sorunlar içerisinde olağan hale gelmeye başlamasıdır. Buna göre sosyoloji bilimi suçu, yaşam koşullarının değişmesi, gelir grupları arasındaki gelir dağılımı dengesizlikleri, işsizlik, yoksulluk ve yoksunluk gibi nedenlerle kişilerin suça teşvik edilmesi sonucunda oluşan bir olay olarak tanımlamaktadır.

Suçun gerçekleşme türlerine göre tanımlayan *kriminoloji* açısından ise suçu oluşturan eylem, kişinin kendi iradesiyle yaptığı bireysel bir faaliyet ve kişinin sapma davranış göstererek gerçekleştirdiği tüm eylemlerdir. Bu nedenle suç, kişilerin mal ve can güvenliğini tehdit eden, toplumun huzurunu bozan olaylar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Dönmezer 1994, s. 45-67.).

Diğer taraftan, kentlerde yaşanan suç ve şiddetin kentte yarattığı en önemli etkilerden biri, kent ekonomisine verdiği zarardır. Suçun ve şiddetin kentlerde yaygınlaşması öncelikli olarak suçun yaşandığı mekandaki fiziksel darbelerle başlamakta, ileriki evrelerde ise suçun yaygın olduğu kentlerde kentin fiziksel altyapısı zarar görmektedir (Zaidi 1998) Böylelikle suça maruz kalan, malları çalınan, tahrip edilen kişilerin uğradıkları zararlar, suçun neden olduğu sosyal çöküntü kadar kişiyi etkilemekte ve suçun *ekonomik* açıdan da toplumun büyük bölümünü önemli ölçüde etkilediği görülmektedir (Dönmezer 1994, s. 45-67.). Özellikle kentsel mekanda yaşanan suç olayları kent içerisindeki birçok kentsel fonksiyonun kullanılamaz hale gelmesine neden olmakta, bu da kent ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle ekonomistler suçu, şahısa ve kamuya verilen maddi zararlarla tanımlamaktadırlar (Wekerle, Whitzman 1995, s.5-25). Bu da suçun hem oluşum nedenleri, hem de oluşma

türleri açısından önemli boyutlarından birinin, kentsel mekan ve suç arasındaki ilişkiyi tanımlayan *mekansal* boyut olduğunun bir göstergesidir.

1. Kentsel suç

Suçun kentlerdeki gelişimini engellemek adına yeterli önlemlerin alınamaması, suç olaylarının günlük olağan olaylar içerisinde yer almasına ve kentte yer alan konut alanları, işyerleri, okullar, parklar, cadde ve sokakların, suçun gerçekleşmesinin kaçınılmaz olduğu yerlere dönüşmesine neden olmaktadır (Wekerle, Whitzman 1995, s.5-25). Bu da günümüz koşullarında, özellikle büyük şehirlerde hiç kimsenin ve hiçbir yerin güvenli olamayacağı sonucunu ortaya çıkarmakta, kentte yaygınlaşan pek çok suç zamanla tür ve boyut değiştirmekte ve mevcut kent suçlarına zaman içerisinde yenileri katılmaktadır. Örneğin günümüzün en yaygın suçları arasında kapkaç, gasp ve yankesicilik gibi her gün duyulan, günlük ve olağan suçlar olarak kabul edilmeye başlanan suçlar bulunmaktadır.

Bu yeni suçlarla birlikte *kentsel suç (urban crime)* kapsamında yer alan suç türleri şahsa ya da mala karşı işlenen suç gruplarından birine dahil olmadan, fakat her iki grup içerisinde de yer alan suçlardan oluşan ayrı bir grup olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle kentsel suç kavramı içerisinde kentte yaşanan ve kenti ve kentliyi doğrudan etkileyen gasp, kapkaç, yankesicilik, hırsızlık (ev, işyeri, oto), kişiye karşı şiddet veya saldırı, ya da kamu malına zarar verme anlamına gelen vandalizm gibi suçlar öncelikli olarak gelmektedir (Frevel 2006, s.1-18.). İlgili literatürde kentsel suçlar arasında; evden hırsızlık, işyerinden hırsızlık, otodan hırsızlık, yankesicilik, kapkaç, gasp, oto hırsızlığı ve müessir fiil (darp, kasten yaralama) gibi olaylar yer almaktadır (Wekerle, Whitzman 1995, s.5-25).

2. Suç Korkusu

Suçun neden olduğu birçok hukuksal ve ekonomik problemin yanı sıra en önemli etkilerinden biri de toplumda yarattığı *suç korkusu (fear of crime)* ya da *güvensizlik hissidir (feeling insecurity)* (Schoon 2001, s. 83-95). Suç korkusu en genel tanımıyla, kişinin bireysel güvenliğini tehlike altında hissetmesi sonucunda duyduğu korku ve

güvensizlik hissi olarak tanımlanabilir. Bu korku kişilerde özellikle kentsel mekanda saldırıya uğrama, gasp edilme gibi suç korkuları nedeniyle ortaya çıkmakta ve bu korku bireylerin mekanlara yönelik algılarını da etkileyerek bir mekanın *suçlu* ya da *güvensiz* olarak tanımlanmasındaki önemli etkenlerden biri olmaktadır (Wekerle, Whitzman 1995, s.5-25).

Suç korkusu toplumda en az suç olayları kadar gerçek bir endişe yaratmaktadır. Halkın önemli kesimini doğrudan etkileyen suç ve korkusu, kentli üzerinde yarattığı güvensizlik, korku, yaşadığı yerden memnun olmama ve düşük yaşam standartlarında yaşamını sürdürmeye çalışma gibi sosyal maliyetlerin yanı sıra, kentlerde suç korkusuna neden olan alanlar başta olmak üzere bir çok kentsel mekanda sürdürülen ekonomik girişim ve yatırımların sona ermesi gibi ekonomik sorunlara da neden olmaktadır (Yılmaz, 2005). Örneğin bu korku, kentlilerin günlük yaşamını önemli ölçüde etkilemekte, ev-iş arası seyahatlerde tercih edilen güzergahın değişmesine ve ticari girişimcilerin bu nedenle zarar görmesine dayalı bir çok doğrudan ve dolaylı olumsuz gelişmelere neden olmaktadır (UN-Habitat 2005).

Kentsel mekanda suçun yaygınlaşması ile oluşan *güvensizlik hissi/suç korkusu* sonucunda görülen en yaygın uygulamalar ise, yaşanan yerleri yüksek ve kötü görünümlü ayırıcılarla, tellerle ya da demir kafeslerle dışarıdan, yani kamusal alandan ayırmak ve kamudan gelebilecek potansiyel suçlulardan bu ayırıcı sistemler ile korumaya çalışmak olduğu görülmektedir (Greene 2003, s.203-219.). Fakat bu uygulama, bir taraftan korunan alandaki insanın kendisini güvenli gibi hissetmesine neden olurken, diğer taraftan kamusal alandaki diğer insanlar üzerinde görünmeyen bir baskı yaratarak, mekanın güvensiz olduğu hissini doğurmakta, böylece mekanın insan üzerinde yarattığı güvensizlik hissi ve mekanın *güvensiz* olarak algılanması ve tanımlanması sonucu değişmemektedir (UN-Habitat 2005).

Kent mekanının suç korkusu ve suç korkusunun da mekan üzerinde karşılıklı etkileşimi söz konusudur. Bir taraftan suç korkusu kentsel mekanda *güvensiz* olarak tanımlanan ve

bu nedenle kullanılmayan, terk edilen ve yerini suç eğilimli kişilere bırakan yerlerin oluşmasına neden olurken, diğer taraftan kentsel alanların mekansal özellikleri, çoğu zaman suçun o mekanda işlenmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Tüm bu karşılıklı etkileşim sonucunda ise suç korkusunun kentte yarattığı en büyük sorun olan, kentlinin kenti kısıtlı kullanabilmesi ve kentte kentli aktivitelerinin sınırlandırılması sonucu doğmaktadır. Bu kısıtlama ve kentsel mekanda yaşanan güvensizlik hissi, kentlerin yaşam kalitesinin düşmesine, yaşanabilirliğin zorlaşmasına hatta kent içerisindeki birçok kentsel fonksiyonun kullanılamaz hale gelmesine neden olmaktadır (Wekerle, Whitzman 1995, s.5-25).

Greene'in yaptığı bir suç korkusu araştırmasında, birbirine benzer sosyal özellikler gösteren fakat birbirlerinden farklı mekansal özellikleri olan 6 yerleşim, suç ve güvenlik açısından değerlendirilmektedir. Yapılan çalışmada ilk önce söz konusu alanlarda *güvensizlik hissi* ölçülmüş ve bunun sonucunda elde edilen veriler alanın nüfusu, gelir düzeyi ve suç bilgileri ile karşılaştırılmıştır. İlk araştırma sonuçlarına göre, insanlar tarafından *güvensiz* olarak algılanan/tanımlanan alanların suç potansiyeli yüksek olan alanlarla da örtüştüğü tespit edilmiştir. Ayrıca suçun kentte çoğunlukla işlendiği yerlerin yoğun yaya akışının olduğu alanlar olduğu saptanmıştır (Greene, 2003). Dolayısıyla suç korkusunun kentteki suçun yaygınlaşması sonucu oluştuğu ve bu korkunun tespit edilmesi ile birlikte kentlerdeki potansiyel suç alanlarının belirlenmesinin mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır. Fakat suç korkusunun oluşmasında sadece kişinin yaşam çevresinde her gün karşılaşılabileceği suç olayları etken olmamakta, kişilerin her gün medyadan takip ettikleri suç haberleri de suç korkusunun yaygınlaşmasında önemli bir etken teşkil etmektedir.

Yılmaz'a göre, her gün toplumun medyada izlediği suç çeşitleri ve sayısındaki artış, toplumda yaşanan suç korkusunu günden güne arttırmakta ve halk sürekli güvensizlik duygusu yaşadığı için yaşadıkları kentte tedirgin hayatlar sürmektedir (Yılmaz 2005, s.12-30). Kentlerde gelişen suçların her gün medyada yer alıyor olması, suça ve şiddete yönelik film, dizi ve benzeri programlar, halkın sürekli bir suç duygusu ile yaşamasına neden olmakta, bu tavır kimi zaman halkın suça karşı kendince tedbirli olması

açısından olumlu sonuçlar yaratırken, kimi zaman da kişilerin yaşadıkları kentte mutsuz ve tedirgin yaşamlar sürmesine neden olmaktadır.

Geçmiş dönemlerdeki suçun tanımı ve toplum için anlamı ile günümüzde kentlerde yaşanan toplumsal kargaşa karşılaştırıldığında, suç oranlarındaki aşırı artış ve suç kavramının farklılığı, kentlerin bugüne nasıl geldiği ve yaşanan hangi süreçlerin kentlerin bugün güvensiz mekanlar olarak tanımlanmasına neden olduğu sorularının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Robert 2002, s.13-24.). Bu nedenle günümüzde suçun pek çok kentte yaygın olmasını ve insan yaşamındaki öneminin giderek artmasını, geçmişte başlayan ve kentleri güvensizliğe iten bir süreçle açıklamak mümkündür.

Genel olarak kentlerin yaşadığı süreç değerlendirildiğinde, günümüz kentlerinde suçun artma nedenleri arasında; işsizlik, adaletli bir gelir ve hayat standardının yasal olarak sağlanamaması, suça neden olan mekanların/ortamların artması, sosyal kontrolün azalması, sosyal yoksunluk, yoksulluk ve dışlanma, monotonluk, tahrip edilen ve suçun oluşumuna olanak sağlayan kentsel çevre, yetersiz iskan, ailevi problemler, bu problemlere bağlı kimlik bunalımları gibi nedenlerin yer aldığı görülmektedir (Yılmaz 2005, s.12-30).

2.4.4.1. Göç ve kentleşme

Göç en genel anlamıyla ekonomik, sosyal veya siyasal nedenlerle bireylerin yer değiştirmesi olarak adlandırılmaktadır. Özellikle endüstri gelişmesi yüksek düzeye ulaşmış ülkelerde nüfusun büyük oranı sık sık yer değiştirmekte ve bu yer değiştirmeler beraberinde pek çok kentsel ve toplumsal soruna neden olmaktadır (Hancı 1999, s.24-28). Göç eden aileler çoğu zaman kentsel yaşama uyum sağlamakta zorluk çekmekte, ya kırdaki yaşamı kentlerde aynen sürdürmeye çalışmakta, ya da kentte tutunabilmek ve ayakta kalabilmek için yasal olmayan işlere karışabilmektedirler. Bu şekilde sürekli gelişmekte olan dünyada yaşanan aşırı kentleşme, beraberinde suçun, şiddetin ve kanunsuzluğun da artmasına neden olmaktadır (UN-Habitat 2005). 19. yüzyıl düşünürleri Marx ve Engel de bu fikri desteklemekte ve kentleşmenin ve endüstrileşmenin geleneksel yaşam tarzını değiştirdiğini ve bu değişimin bazı

zamanlarda kişileri suça davet ettiğini ileri sürmektedirler. Engels bu duruma örnek olarak da çok kötü koşullarda yaşayan işçi sınıfının oturduğu yerlerde suç oranının yüksek oluşunu göstermektedir (Shelley 1984, s. 1117-1119).

Durkheim'a göre ise kentleşmeyle birlikte toplumsal bir değişim yaşanmış, geleneksel-aile merkezli toplum, yerini bireyselliğin ön plana çıktığı topluma bırakmıştır. Durkheim da kentleşmenin önlenemez bir biçimde daha fazla suçluluğa sebep olduğunu açıkça söylemektedir (Hogan 1985, s.23-58). Dolayısıyla kırdan kente gelen ve kentte uyum sorunları yaşayan kimi insan gruplarının yaşadığı sorunlar ve bu uyum sürecinde, yani sosyal değişim esnasında yaşanan toplumsal norma karşı gelme, uymama ve hatta onunla çatışma olarak nitelendirebileceğimiz suç kavramı, kentleşme ile doğrudan bir ilişki içerisindedir (Utku 2000, s.36-45). Bu nedenle, kırdan kente göç ederek gelen ailelerin iş bulmada zorlanması, konut edinme güçlükleri, kente sosyal ve ekonomik anlamda entegre olamama gibi nedenler, kişilerin her zaman yasal olmayan yollara başvurmalarına neden olmuş, konut sorunları gecekondularla çözümlenirken, iş problemi ise hırsızlık, gasp, uyuşturucu madde satıcılığı gibi suçlara karışarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Örneğin sosyologların yaptıkları pek çok araştırma sonucunda, Avrupa'nın ve dünyanın en önemli sosyal ve ekonomik probleminden biri olan işsizlik ve özellikle genç nüfusun işsizliği sorununun, kentsel suçun gelişimini tetiklediği ortaya çıkmıştır. Genç nüfusta artan işsizlik oranı, gençlerin uyuşturucuya eğilimini arttırmakta ve suçu olağanlaştırmalarına neden olmaktadır. Özek'e göre kentsel suç gelişiminin en önemli nedenlerinden biri de göçe bağlı aşırı kentleşmenin kentteki sosyal kontrol mekanizmasını yok etmesi, insanların ferdileşmesi ve egoistleşmesinin yarattığı şiddet ve suç eğilimini, toplumsal kontrollerin engelleyememesidir. Bu nedendir ki yoğunluk ve kent kavramları her zaman birarada yer almaktadır. Çünkü suç sosyal bir uyumsuzluk ve ahenksizlik sonucudur. Sosyal uyumsuzluklar ise statik bir topluma göre dinamik toplumlarda daha çok görülmektedir (Dönmezer, 1994) Bu nedenle kırsal alanlara nazaran, kentin karmaşık yapısı yani dinamizmi suçun oluşmasında her zaman daha etkilidir.

2.4.4.2. Etnik ve Sınıfsal Ayrışmalar

Küreselleşme ve modernizmle birlikte şekillenen günümüz kentsel toplumlarını, homojen ve davranış kalıplarının önceden kestirilebildiği kültürel bir bütün olarak tanımlamak mümkün değildir. Tersine, kentlerde gözlenen; farklı kimliklerin bir arada olduğu, heterojen ve farklılaşmış bir toplum yapısıdır (Aslanoğlu, 1998). Gerek kente göç edenlerin kente uyum sürecinde yaşadıkları problemler, gerekse modernizmle birlikte yaşanan gelir dağılımındaki adaletsizlik ve buna karşı gösterilen tepkiler, farklı sınıfların oluşumu ve kentin heterojen yapısından kaynaklı çok kültürlülük, kentsel gerilim ve suç olaylarını giderek arttırmaya başlamıştır (Shelley 1984, Moser 2004). Özellikle endüstrileşen toplumlarda yeni menfaat grupları ve yeni sınıfsal bir yapının doğması, bu sınıflar arasındaki çatışmalara, şiddete ve kentsel suça yol açmıştır (Özek 1973, s.15-87.).

Tüm dünyanın yaşadığı ekonomik, sosyal ve teknolojik değişme ve gelişmeler özellikle büyük kentlerde yerel ve merkezi yönetimlerin toplum üzerindeki desteğinin yetersiz kalmasına, güvenlik birimlerinin oluşan suçların hepsine yetişememesine, açlık, yoksulluk ve yoksunluğun artmasına ve evsizlerin çoğalmasına neden olmaktadır. Bu durum ise, kentlerde hayattan hiçbir beklentisi olmayan ve kendini topluma dahil hissetmeyen bir sınıfın oluşması sonucunu değiştirmemektedir. Bu grubu oluşturan marjinal ve etnik gruplar ise toplumda farklı isyanlarla sesini duyurmaya çalışmakta ve suç işlemektedirler.

Bu duruma karşılık, üst gelir grubu ise, korunaklı sitelerde yaşayarak kendini kentten uzaklaştırmakta, suçtan en çok etkilenen alt ve orta gelir grupları ise suça karşı kendince önlem almakta fakat tüm bu çalkalanmalar ve sınıfsal ve mekansal ayrılmalar, kentin huzursuzlaşması ve kentsel şiddetin artması sonucunu doğurmaktadır (Wekerle, Whitzman 1995, s.5-25). Bu da göstermektedir ki, sosyal statü ve etnik özelliklere bağlı kentsel ayrışmanın olası sonuçları; kentsel mekanlarındaki şiddet kültürünün yaygınlaşmasıdır ve yaygınlaşan bu kültür, sadece toplumun çekinilen kesim olarak gördüğü alt sınıfları ya da orta gelir grubunu değil, kentte yaşayan tüm kentlileri doğrudan etkilemektedir.

Kentsel yoksulluğun fizik mekan ile ilişkisinin Ertuğrulgazi Mahallesi özelinde incelenmesine geçmeden önce ülkemizde ve İstanbul'da zaman içinde nasıl geliştiği ve etkilerinin kentsel mekana nasıl yansıdığı incelenecektir. Bu sayede, ülkemizin ve İstanbul'un mekansal yapısındaki değişimden yola çıkarak Ertuğrulgazi Mahallesindeki mekansal değişim hakkında fikir sahibi olmak amaçlanmaktadır.

2.5. TÜRKİYE VE İSTANBUL ÖLÇEĞİNDE KENTLEŞME VE YOKSULLUK

Kentleşme, ülkemizde son 50 yılda sürekli artan bir ivmeyle devam etmektedir. Bu süreç, köyden kente göçle de bağlı olduğu için, yeni "kentli" nüfusun, kent hayatına uyum sağlaması, kentlileşememe ve kentleşme sürecine direnme gibi sorunları da beraberinde getirmekte ve sürece eksi ivme kazandırarak yavaşlatmaktadır. Kentin dokusuna, sosyo-ekonomik yapısına ve hatta politik tercihlerine birebir etki eden "kentlileşmeye direnme" ya da "kabullenememe", kentsel yoksulluğu, gecekondulaşmayı ve köhnemeyi ortaya çıkarmaktadır.

Bu bakımdan ülkemizde varolan kentsel yoksulluk sorununu, dönemsel olarak politik, ekonomik ve sosyal çerçeveleri irdeleyerek, geniş kapsamlı bir geçiş sürecinin yapısal sorunları şeklinde ele almak gerekmektedir. Tüm dünya adına dönüm noktası diyebileceğimiz 1980 yılı, çalışmamız için de önemli bir ayıraç olduğu için, ülkemizdeki sosyal, ekonomik ve politik çerçeveleri 1980'den önce ve 1980'den sonra diye kentleşme süreci ile birlikte iki dönemde inceleyeceğiz. Bu süreçler, Türkiye'deki politik yaklaşımların izinde, sanayileşmenin büyük kentlerde hız kazanmasıyla kırdan kente gelen göç dalgalarına bağlı nüfus artışlarına göre ayrılmaktadır. Bu dönemler şu şekilde sıralanabilir:

1. Gecekondu ailesinin marjinal işlevlerinin olduğu 1945-1950 dönem
2. Gecekondu ailesinin marjinal olmayan ekonomik statü kazandığı 1950-1960 dönem
3. Gecekondu ailesinin marjinal olmayan ekonomik statü kazandığı 1950-1960 dönem
4. Gecekondu ailesinin tüketici işlevi kazandığı 1960-1970 dönem

5. Gecekondu ailesinin küçük çaplı toprak spekülasyonuna geçtiği 1970-1990 dönem
6. Bazı gecekondu alanlarının umut alanlarından çöküntü alanlarına dönüştüğü 1990 sonrası dönem

Buradan hareket ederek varacağımız nokta, gecekondulaşma sürecinin kendiliğinden değil, dönemlere ait politik, ekonomik ve sosyal tavırların ürünü olduğudur.

Türkiye’de 1980’den Önceki Dönem

Bin bir güçlkle kurulan genç cumhuriyetin ilk 30 yılı, dünyadaki genel ideolojik yaklaşımların ve özellikle 1929 krizi ekonomik krizi ve savaş ekonomisinin etkisiyle ‘merkeziyetçi devletçilik politikası’ ve ‘devlet öncülüğünde sanayileşme’ ilkesinin hakimiyetindeydi. Buna göre bu dönem, “...ithalatın dış etkenler altında sınırlandığı ve temelde tarım ekonomisine dayanan ülkesel ortamda sanayileşmenin yavaşladığı bir dönem olmuştur” (Şenyapılı 2004). Sümerbank’ın ve Etibank’ın kuruluşları da bu döneme denk gelmektedir.

Ekonomiden en yüksek payı ise tüccarlar ve arsa-emlak spekülâtörleri alıyordu ki “...devlet bu kesimin payını diğerleri ile belirli bir orana getirebilmek için 1942 yılında Varlık Vergisi koydu...” (Şenyapılı 2004). Fakat bu uygulama da devlet ve yüksek gelir grubu mensubu işadamlarını, gayrimüslimleri karşı karşıya getirdi.

Bu kadar ağır ekonomik dar boğazda ‘imdada’ Amerikan yardımı ya da o dönem için geçerli tabiri ile Marshall yardımı yetişti. Bu sayede “1945 sonrasına dek uygulanan emek yoğun tarım teknolojisini değiştirmiş ve değişen teknolojinin kırdan kopardığı nüfus kentlere akmaya başlamıştır” (Şenyapılı 2004).

Köyden kente doğru başlayan göç ve nihayetinde ortaya çıkan gecekondulaşma ve kentsel yoksulluk, birbiri ardına hiç ara vermeden gelen dönemlerde farklı kimliklere bürünerek devam etmektedir.

Gecekondu sakinlerinin marjinal işlevlerinin olduğu 1945-1950 döneminde, kırdan kente ilk göç dalgalarının yayılmaya başladığı dönem olarak kabul edilmektedir. Bu göç dalgalanmasının sanayileşmenin büyük kentlerde öncelikli olarak geliştirilmeye başlamasının dışındaki en önemli sebepleri kırsal alandaki toprakların hisseli oluşu, hisselerin değerinin artması, eldeki toprağın nüfusa yetmemesi, eldeki toprağın nüfusu besleyememesi ve eğitim ve sağlık donatılarının yetersiz oluşudur. Bir anlamda, insanlar çocuklarını doyurabilmek ve eğitebilmek için kente göç etmiştir. Göçmenler geldiğinde işleri ve evleri hazır olmadığı için, en hızlı şekilde kendilerine barınacak bir yer temin etmeye çalıştılar. Konut ve kira bedelleri yüksek olduğu için ve aynı zamanda yeterli konut stoku da olmadığı için, insanlar kendi başlarının çaresine baktılar: işgal edilmek suretiyle yerleşim, kamu arsaları üzerine yapıldı. Bu dönemde, gecekondu yapımında ikinci el malzeme kullanıldı ve ev içinde oturacaklar tarafından bir gecede yapıldı. Yıkım tehlikesine karşı eğimli araziler tercih edildi. Bu da belediye hizmetlerinin gelmesini ve altyapı sorununu ortaya çıkarıyordu. Işık ve Pınarcıoğlu da ilk dönem gecekonduların, “değişim değeri değil, kullanım değeri için” üretiliyor olmasının önemli bir husus olduğunu vurgulamaktadırlar (Işık – Pınarcıoğlu 2003).

Gecekondu sakinlerinin ekonomik statü kazandığı 1950-1960 döneminde ise kente göç edenler, ilk gelenlere göre daha şanslı olmuşlardır çünkü akrabalarının yanına ve ilk gidenler in oluşturduğu tampon bölgelere yerleşmişlerdir. Akrabalar, göçmenlerin şehre alışmasını kolaylaştırıyor; onlar için iş olanakları, ev için malzeme gibi şeyleri sağlamaktaydılar. En önemli nokta, gecekondu sakinlerinin bu dönemde yeni bir politik güç olarak öne çıkmasıdır. Yerel yönetimler, seçim dönemlerinde, önce otobüs, sonra altyapı olmak üzere hizmet götürmeye başladılar. Bu bir anlamda, gecekondu için resmi olmayan bir yasallık sürecidir. Belediye hizmet götürünce bir anlamda yasallaşmış ve seçmen olarak oy kullandılar. Ancak tapu alamadılar. Kamu ve özel işletmelerde çalışarak düzenli gelir elde etmeye başladılar. Bu dönemde ilk gelenlerin yaptıkları gecekonduları sonra gelenlere satılmaya başlanmıştır. Böylece gecekondu artık sadece barınak olmaktan çıkıp, bir gelir kapısı haline geldi ve yeni bir alım-satım pazarı doğdu. Yani gecekondu, ‘masumiyetlerini’ kaybettiler. Bu arada yeni gecekonduların da yapılmasıyla sayıları oldukça arttı.

1963-1967 yılları arasını kapsayan 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, 'en uygun kent büyüklüğü' kuramının benimsenmesinden ve 'bölgelerarası denge' ilkesine yer verilmesinden dolayı, "büyük kentlerin sınırsız olarak büyümesi istenmemiş; büyük kentlerin büyümesinin, sundukları iş olanaklarıyla orantılı olması" vurgulanmıştır (Keleş 1980).

Bununla birlikte, "mevcut kaynaklarla daha çok konut yapımını sağlamak; sağlık açısından sakıncası olmayan, en ucuz halk konutu tipinin seçilmesiyle daha geniş bir kitlenin barındırılmasını sağlamak; düşük ücretli kiralık konut üretmek; ucuz arsa edinilmesini sağlamak ve gecekonduların arsa mülkiyeti problemlerini çözmek, bu alanlara kamu hizmeti götürerek durumlarını düzeltmek, oturanlara konut bulmadan gecekondularını yıkmamak" konularına da değinilmiştir (Peynircioğlu 1998, s. 35-47).

Tüm bu gelişmelerin yanında, kent yoksullarının yanı sıra, kentli orta sınıfta da büyük değişiklikler oluyordu. Işık ve Pınarcıoğlu'nun belirttiğine göre, 1950'li yıllarda başlayan 'yap-satçılık', 1960-1970 döneminde en parlak çağını yaşamaktadır. Bunda, 1965 yılında çıkarılan Kat Mülkiyeti Yasası'nın da payı büyüktür. Kent yoksulu gecekondulaşırken; orta sınıf kentli apartmanlaşmaktadır. Yine bu dönemin en önemli gelişmesi ise gecekondulaşmaya devletin ilk tepkisini vermesi ve 775 sayılı Gecekondu Kanunu'nun çıkarılmasıdır. Tüm bu gelişmeler, dönemin kalkınma planına da yansımıştır.

Türkiye için 1968-1972 yılları arasını kapsayan 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, 1. plana göre kentleşme politikası daha net olarak ortaya konmuş ve "bölgelerarası dengeli kalkınma" amacına yönelmiş olmasına rağmen büyük kentlerin daha da büyümesi olumlu karşılanmaktadır. Planda, kentleşmenin nasıl bir sanayileşme politikasına dayandırılacağı belirtilmemekle birlikte, kentleşme, "ekonomik ve toplumsal gelişmenin, özellikle sanayileşmenin bir sonucu olarak ele alınmış; ondan, "ekonomiyi iten güç" olarak yararlanılacağı belirtilmiştir. Bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi ve kentleşmenin kentlerde yarattığı sorunların çözümü ile ilgili olarak, 1. plandan daha ayrıntılı ilkelere yer verilmiştir" (Keleş 1993).

Ayrıca 2. kalkınma planında “konut üretimini arttırmak amacıyla ülke koşullarına uygun, ekonomik standartlı konut yapımına yönelmek; toplu konut ve kooperatifleşmeyi desteklemek; devletin, konut piyasasındaki yerinin düzenleyici ve kendi evini yapanı destekleyici olarak belirlenmesi; gecekondunun konut sektörü bütünü içinde ele alınması ve kendi evini yapana yardım metoduyla çözülmesi; arsanın konut maliyetini yükseltici etkisinin azaltılması ve spekülasyonun önlenmesi için kentlerin gelişme alanlarındaki arsalar üzerinde kamu kontrolü sağlanması ve sorunun genel yerleşme, kentleşme politikalarına uygun olarak ele alınması” öngörülmüştür (Peynircioğlu 1998, s. 35-47).

Ancak tüm bunlara rağmen, alınan tüm önlemler faydasız kalmış, planlı kalkınmaya çalışan ülkede, üst ölçek bir müdahaleler yapılamadığı için gecekondulaşmanı önüne geçilememiştir. Gecekondunun ailesinin küçük çaplı toprak spekülasyonuna geçtiği dönem 1970-1990 döneminde, toprak spekülasyonu ortaya çıkmıştır. Gecekondunun sakini, kendi parselini kendi çiziyor ve etrafı boşsa istediği gibi genişletiyordu. Böylece gecekondunun, topraktaki değer artışından yararlanabilir bir kaynak haline geldi.

Böyle bir ortamda hazırlanan ve 1973-1977 yılları arasında kapsayan 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın stratejisi ise “büyük kentlerin lüks tüketim alışkanlıklarını zamansız ve gereksiz biçimde yaydığını, tüketimi hızlandırarak, yatırım malları ve ara malları sanayiye dönük yatırımları kısıtlayıcı etkilerde buldukları”nın saptanması üzerine kurulmuştur (Keleş 1993). Yine Keleş'in belirttiğine göre, büyük kentlere doğru sürekli artan göçün engellenmesi adına, büyük şehirlerdeki nüfus ve istihdam dengesinin kurulması öngörülmüştür.

Bununla birlikte planda, “belirli iller ve ilçeler ‘kalkınmada öncelik taşıyan yerleşme birimi’ olarak ilan edilmiş; kiralık konut veya mülk konut edinmeye ekonomik gücü yetmeyen grupları barındırma ihtiyaçlarının karşılanmasında kamunun sorumluluğu olduğu belirtilmiş; altyapı gerekleri karşılanmış ve parselasyonu yapılmış alanların dışında gecekondunun yapımının engellenmesi gerektiği vurgulanmış; düşük gelir grupları için kiralık konut yapılmasını ve bu alandaki engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik

teşkilat, yönetim ve finansman tedbirlerinin getirilmesi, toplu konut kuruluşlarının desteklenmesi ve konut fonlarının, belirli bir politika ve plan bütünü içinde kullanılabilmesi amacıyla, bu fonların tek bir kaynaktan toplanması” öngörülmüştür (Peynircioğlu 1998, s. 35-47).

1980 öncesini kısaca, mevcut politik, ekonomik ve sosyal düzen içerisinde kentli orta sınıfın apartmanlaşma süreci içerisinde, kentli yoksulun ise gecekondulaşma süreci içerisinde hareket ettiğini söylemek mümkündür. Işık ve Pınarcıoğlu’na göre devlet güçlü konumu ile toplumun geneli için hakem rolünü üstlenmiş, ancak gecekondulaşma sürecinde, çıkarılan yasalara ve hazırlanan kalkınma planlarının içeriklerine rağmen, arazilerinin işgalini ise tepkisizce izlemiştir.

Türkiye’de 1980’den Sonraki Dönem

1980ler, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Serbest piyasa ekonomisine geçişin ilk sinyali olarak, “24 Şubat 1980’de kabul edilen katı önlemler paketi ile başlayan ekonomik politikalar, ithal ikameci bir ekonomik model yerine ihracata dayalı bir ekonomik model ile dış ticaret açıklarını daraltmayı hedefliyordu... teşvik ve/veya tavizlerin aracı temel olarak aynıydı: Son derece spekülasyon bir kentsel arsa pazarında oluşan arazi rantları toplumun geniş katmanlarına dağıtıldı” (Dinçer - Enlil - Görgülü 2001).

Bu arada 1978-1983 yılları arasında kapsayan 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, kentleşmeyi hızlandırarak, kentleri ‘yaşanabilir yapmak’ ve kent halkının gereksinimlerini karşılamak ilkesi üzerine kurulmuştur. Ayrıca anakentlerin, “ülkenin kalkınmasındaki rollerini artırarak sürdüreceklerini benimsenmiş, bu etkilerini, çevrelerinin ekonomik ve toplumsal gelişmesine de yaygınlaştıracakları öngörülmüştür. İlk kez doğal ve tarihsel çevrenin korunmasına önem verilmiştir” (Keleş 1993).

Bununla birlikte, “toplum konut üretimi yöntemlerine geçilmesi ve kamu kredilerinin toplu konuta yönlendirilmesi; standart geliştirilmesi ve geliştirilecek standartlara uygun sosyal konut yapımına ağırlık verilmesi; sosyal güvenlik kurumları ve kamu yardımlaşma kuruluşlarının konuta ayırdıkları fonların artırılması; imar ve gecekond

kanunlarının yeniden düzenlenmesi ve Toplu Konut Fonu'ndan arsa ve altyapı için ayrılacak pay ile yeni yerleşme alanlarının açılması, bu alanlarda kredi, arsa tahsisi yapılması, ruhsatsız konut inşaatını ruhsatlı hale çevirmek için tedbirler alınması" öngörülmüştür (Peynircioğlu 1998, s.35-47).

1980 sonrası dönemde rekabete açık ekonominin esaslarının yerleştirilmesi, dış ticaretin serbestleştirilmesi ve 1989 yılında uluslararası sermaye hareketleri tamamen serbest bırakılması bu dönemde atılan en önemli adımlardır. Ancak, 1980'lerin en çarpıcı gelişmesi 12 Eylül askeri hükümeti ve Özal hükümeti dönemlerinde çıkarılan imar affi yasalarıdır. 1983-1987 tarihleri arasında çıkarılan toplam beş imar affi yasasının en önemlisi 2981 sayılı Mart 1984 tarihli yasadır. Buna göre, "önceki yasalar büyük ölçüde kaçak yapıların bağışlanarak hukuk dışı alanlardan çıkarılmasını amaçlarken, bu yasa basit bir yasallaşma işlemi ile yetinmeyip ve mevcut kaçak konutların hazırlanacak ıslah imar planlarında öngörülen modele göre dönüşümüne zemin hazırlamıştır" (Işık - Pınarcioğlu, 2003). En basit aktarımıyla bu durum, Işık ve Pınarcioğlu tarafından, gecekonduların parselleri üzerine dört kat yapılaşma hakkı verilmesi olarak özetlenmektedir. Ayrıca yine Özal hükümeti döneminde kabul edilen 1984 tarihli 3030 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu ve 1985 tarihli 3194 sayılı İmar Kanunu ışığında belediyelere daha fazla yetki verilmiş ve gelirleri arttırılmıştır.

1985-1989 yılları arasını kapsayan 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda köylerden kentlere doğru olan göçün devam edeceği ve kentleşmenin hızının düşmeyeceği öngörülmüş, kentlerin her türlü donatısıyla birlikte planlı bir şekilde gelişmesi gerektiği vurgulanmıştır. Plana göre, "kalkınma ve sanayileşmenin tabii ve kaçınılmaz sonucu olan şehirleşme boyutunun mümkün olan en iyi şekilde yönlendirilmesi ve ekonomik gelişmeye katkısının arttırılması için" önlem alınmalıdır (Keleş 1993).

Bununla birlikte 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, "büyük kentlerde yığılmanın, caydırıcı önlemlerle önlenmesi; başta kalkınmada öncelikli yöreler olmak üzere, gelişmekte olan bölgelerin kentlerinde kurulacak sanayi tesislerinin özendirilmesi; tarım toprakları üzerindeki dağınık ve düzensiz yapılaşmanın önlenmesi; kooperatif,

toplu konut, müteahhit ve ferdi inşaat sistemlerine göre farklı kredilendirme şartları geliştirilmesi; Toplu Konut Fonu'nun bankalar sistemi yoluyla konuta yönlendirilecek kaynakların desteklenmesi ve kredi maliyetinin makul seviyede tutulmasında kullanılması;kamu kaynaklarının planlama, altyapı götürme ve arsa temininde kullanılması;mevcut ruhsatsız yapılara ve gecekondulara altyapı götürülmesine ve bunların ıslahına öncelik verilmesi” öngörülmektedir (Peynircioğlu 1998, s.35-47).

90'lı yılların ilk yarısında Devlet Planlama Teşkilatı'nca hazırlanan, 1990-1994 yılları arasını kapsayan 6. Beş Yıllık kalkınma Planı da dönemin kalkınma politikalarını şöyle özetlerken, “kentleşmenin hızının biraz yavaşlayarak devam edeceği varsayımı yer almıştır. Kentlerde ‘kaliteli ve sağlıklı bir yaşam’ sağlamak amacıyla yola çıkılan planda, 5. planda olduğu gibi, orta büyüklükteki kentlerin ve kentler arası uzmanlaşmanın desteklenmesi” öngörülmüştür (Keleş 1993).

Bu planın en önemli noktası, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı benimsenmesi için ilk adımın atılmış olmasıdır. Bir diğer önemli nokta ise plan hedefleri arasında “kent planlaması ile ilgili bütün yasaların bir yasa içinde bütünleştirilmesi; tarih, kültür ve doğa değerlerinin planlarla korunması ve kentlerdeki nüfus yoğunluğunun arttırılmasının önlenmesi; kıyılarda yapı yoğunlaşmasının önlenmesi; toprak kullanımının denetim altına alınması; sanayi bölgeleri oluşturulması”nın da bulunmasıdır (Keleş 1993).

Bununla birlikte, “konut piyasasına yönelik çeşitli finansman kaynaklarının değerlendirilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması; alt gelir grupları hedef alınarak sosyal konutlara önem verilmesi; belediyelerce, alt gelir grupları için kiralık ve mülk konut üretimini sağlayacak gerekli düzenlemelerin yapılması; belediyelerin belli alanları konut arsası olarak belirleyerek alt yapı götürmeleri, gecekondulaşmayı önlemek amacıyla “Kendi Evini Yapana Yardım” programı içinde nüve konut projeleri hazırlanması; yapı bileşeni elemanı ve malzemesi ile ilgili standartların geliştirilmesi; konut inşaatlarının çeşitli aşamalarında kaliteli üretim yapabilmek amacıyla vasıflı

eleman yetiştirilmesi için yaygın eğitim imkânlarının geliştirilmesi” öngörülmüştür (Peynircioğlu 1998, s.35-47).

Türkiye 2000’li yıllara 1999 depremleriyle girdi. Kalkınma planlarından da anlaşılacağı üzere deprem, yeni önlemler yeni yaklaşımları da beraberinde getirdi. Depremin ardın sıra çıkarılan 10 Nisan 2000 tarihinde yürürlüğe giren 595 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ve İmar Kanunu değişiklikleri ile yeni yapılaşma şartları belirlenmiş ve özellikle Türkiye’nin can damarı durumunda olan İstanbul depreme hazırlanmaya başlamıştır. Depremin yarattığı ekonomik sarsıntı, 2001 yılının şubat ayında ekonomik krize-devalüasyona dönüştü ve bu beraberinde yeni ekonomik önlemleri getirdi. İşten çıkarmalar arttı; yeni eleman alımları ise neredeyse durdu. Bir çok insan, yetişmiş eleman işsiz kaldı.

1996-2000 yılları arasını kapsayan 7. Beş Yıllık kalkınma Planı’nda ise Dönemin anlayışına uygun olarak, ‘küreselleşme’ kavramından ilk defa bahsedilmiştir. Küreselleşmenin yanı sıra, ‘enformasyon teknolojilerinin’ de hayatımıza e-devlet, e-belediye olarak girmeye başlamasının işaretini vermiştir. 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı, “dünyadaki hızlı yapısal değişimler ve bunların ortaya çıkardığı rekabet ve uluslararası bağımlılık sürecinde Türkiye’nin çağı yakalamak için köklü yapısal değişim ve toplumsal dönüşümlere zorlandığı bir ortamda hazırlanmıştır” (www.dpt.gov.tr). Planın en önemli iddiası, ülkemizin kalkınma hedefleri yanında, demokratikleşme sürecine de yön veren temel bir belge olarak tanımlanmasıdır.

Buna göre 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı “sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda, insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkân verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek kuşaklara insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak temel strateji olarak” ele alınmaktadır (www.dpt.gov.tr).

Bununla birlikte planda, “yüksek kentleşme hızı nedeniyle, kentlerin alt ve üst yapı yatırımları sürekli olarak artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz

kaldığı; kentlerde fiziki plan çalışmalarına gereken önem ve öncelik verilemediği, kent rantlarının yasa dışı yollardan paylaşılması ve kaçak yapılaşma artmış, kentsel arsa üretimi ihtiyacı karşılayamadığı; nüfus, göç ve yüksek kentleşme hızına bağlı olarak ortaya çıkan konut sorunu ekonomik ve sosyal politikalar açısından önemini korumadığı” açıkça vurgulanmaktadır (www.dpt.gov.tr).

Bazı gecekondular alanlarının umut alanlarından çöküntü alanlarına dönüştüğü 1990 sonrası dönemde, birbiri peşi sıra gelen imar afları ve ıslah imar planları sonucu gecekondular bir anlamda yasallaşmış ve geç apartmanlaşma sürecine dahil olmuşlardır. Ancak apartmanlaşma başlasa da hala gecekondular, ucuz malzeme ve ucuz maliyet kaygılarıyla hareket edildiği ve devlet eliyle bu yapılaşmaya da bir standartlaşma getirilmediği için fiziki açıdan kentlerin kanayan yararlı olmaya devam etmektedir. Bugün “her 6 kişiden 1’i halen gecekondular bölgesinde yaşamaktadır. Mevcut eğilimlere göre bu rakam 2033 yılında üçte bir olacaktır” (Hague 2004).

2000-2005 yılları arasını kapsayan 8. Kalkınma Planı’nın verdiği bilgilere göre 1999 sonu itibarıyla 5.425 tesis kapasiteli 48 adet organize sanayi bölgesinin altyapısı tamamlanarak sanayicilerin hizmetine sunulmuştur ve yaklaşık olarak 270.800 kişinin istihdamına imkan sağlanmıştır. Ayrıca, “3194 sayılı İmar Kanunu, gecekondulaşmayı caydırıcı ve önleyici tedbirleri etkin olarak içerecek şekilde yeniden düzenlenmesi” ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını temin etmek üzere gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılması için 6831 sayılı Orman Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 3621 sayılı Kıyı Kanunu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanununda ve çevreyle ilgili yönetmeliklerde gerekli düzenlemeler yapılması (Hague 2004).

Türkiye’de kentsel yenileştirme adına atılan ilk adım, 2000’li yıllarda, ‘Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Yasa Taslağı’nın hazırlanmasıyla oldu. Özellikle koruma alanlarının iyileştirilmesine yönelik olarak hazırlanan yasa taslağının ilk tasarıda alan ve yetki sınırlamaları bulunmakta ve gecekondular alanlarındaki uygulamayı, sürekli bir imar affi aracında sunmaktaydı. Ancak, yasanın gelen tepkiler üzerine yeniden ele

alınmasıyla, uygulama alanı sit alanlarıyla sınırlandırılarak, kaçak yapılaşmanın teşvik edilmesi durumu da ortadan kalkmıştır.

1980 sonrası kısaca özetlemeye çalışırsak, ithal ikamenin terk edilmesinin ardından devletin koruyucu yönünü bıraktığını söyleyebiliriz. Özellikle serbest piyasa ekonomisi, devlet güvencesinden hiçbir şeyi bünyesinde barındırmadığı için, hiç kimse kendini güvende hissetmemektedir. Bunun yanı sıra sosyal anlamda da bir çok değişiklikler olmuş, özellikle gecekondularında, “arsalar küçülüp giderek artan hızla el değiştirdikçe, ilk başlarda kurulan cemaat- hemşehrilik ilişkilerinin zayıflaması kaçınılmaz olmuştur” (Işık - Pınarcıoğlu 2001). Bu dönemde kent yoksulunun tek derdi nasıl olursa olsun zengin olmak olmuştur.

Ülkemizin en önemli kentlerinden biri olan İstanbul kentleşme sürecinin ilk aşamasında bulunduğu bölgedeki tüm kentsel gelişmeyi kendinde toplayarak çevre alanı bundan yoksun bıraktığı gibi, yarattığı taleple kır kesiminin hızla yapı değiştirmesine yol açmıştır. Giderek metropoliten büyüme gösteren İstanbul'dan bazı kentsel işlevlerin (özellikle sanayinin) çevre yerleşmelere kaymasıyla Marmara bütün olarak kentleşen bir bölge olmuştur (Kılıçaslan 1981, s.224). İstanbul'da, nüfusun yanı sıra işgücünün de giderek desantralize olması tek merkezlikten çok merkezli bir mekansal yapıya geçişin başladığını göstermektedir.

Ticaretin başlıca ekonomik faaliyet olduğu 1920'lerde İstanbul'da sanayi faaliyetleri, büyük ölçüde Batı ile olan ticaret ilişkileriyle belirlenmiştir; bu ilişkiler yurt dışından gelen sanayi ürünleri karşısında geleneksel zanaatların gerilemesi ve ticaret ilişkilerinin tamamlayıcısı olarak modern bir imalat sanayinin oluşmasına neden olmuştur.

1929 sonunda Türkiye ekonomisinin karşılaştığı ödemeler dengesi bunalımı ve 1929 Dünya Bunalımı'ndan yansıyan olumsuz etkiler korumacı politikaların benimsenmesine neden olmuştur. Korumacı önlemlerle birlikte devlet işletmeciliğinin öncülüğünü yaptığı bir sanayileşme hareketi başlamış, İstanbul sanayi de bu politikaların etkisiyle biçimlenmiştir. İstanbul bu dönemde özel kesim yatırımları ve bir bölümü varlığını

sürdüren yabancı sermayeli firmalarla birlikte ekonomik merkez olma vasfını sürdürür ve 1950'lerdeki sıçrama için belli bir birikim oluşturur (Öztürk 1992, s. 41-42).

Ulusal bütünleşme politikalarının devamı olarak başkentin Ankara'ya taşınması sonucu İstanbul ekonomisinde görülen durgunluk kentin nüfus gelişmesine de yansımıştır. 1927'de 690.000 olan kent nüfusu 1935 yılında 740.000'e, 1945 yılında ise 900.000 kişiye ulaşmıştır. İstanbul'daki bu nüfus artış hızı diğer büyük kentlerle karşılaştırıldığında ortalamanın altına düştüğü görülür. Kentin büyüme hızındaki bu yavaşlama, istihdam ve konut gibi çözülmesi zorunlu olan sorunları ortaya çıkarmamış kent içinde "Güzel Şehir" anlayışına uygun olarak çeşitli düzenlemeler yapılmıştır (Tekeli, 1970. s. 56). Bu dönemde kent içi yeni düzenlemelerde yabancı uzmanlardan yararlanılmıştır. Fransız Agache, Lambert ve Prost, Alman Elgötz bu dönemde İstanbul'a gelmiştir ve İstanbul'u bir Avrupa kentine benzetme çabalarına girişmişlerdir. (Duranay ve diğ. 1972).

Prost'un yaptığı planla Haliç ve çevresine getirdiği kararların yanında boğazdaki var olan sanayiler için belirli bir plan kararı getirmemiş olmasından dolayı boğazda sanayi alanları artmış ve buna paralel olarak nüfus ve gecekondulaşmada artış görülmüştür.

Sonuçta iç göç, konut ihtiyacı, istihdam gibi konularda yerel yönetimin bu durum karşısında devlet desteğinden yoksun olması, gerekli önlemlerin alınamamış olması, gelecekte kontrol altına alınması güç durumlara neden olmuştur. Artık İstanbul bir yağ lekeli gibi kontrolsüz büyüme sürecine girmiştir.

Bu dönemde en çok yığılma sanayi alanı olarak belirlenen bölgelerin etrafında kümelenen gecekondu konut alanlarında olmuştur. İlk toplu gecekondu mahalleleri Kazlıçesme, Zeytinburnu ardından Haliç çevresinde Kağıthane, Kasımpaşa, Eyüp, Çarşamba, Karagümrük ve Boğaziçi'nde Paşabahçe ve Beykoz'da oluşmuştur. Bu dönemde MİA Eminönü, Sirkeci, Kapalıçarşı bölgesinde "yoğunlaşma ve yayılma" sürecini gösterirken, diğer yandan merkez işlevi Galata'dan Pera'ya doğru yayılmaktadır. Böylece, servis sektörünün yoğunlaştığı suriçi bölgesi, bankacılık,

sigortacılık, büro hizmetleri sektöründe yığılma ve yayılma gösteren Galata ve Pera bölgesine dayanmaktadır.

1950’li yıllara kadar “merkez” işlevleri iki alt bölgede yoğunlaşıp, yayılırken, ulaşım altyapısı konut nüfusu açısından altyapıları oluşmaya başlayan Aksaray, Sisli, Beşiktaş ve Kadıköy bölgeleri birer alt merkez olarak ortaya çıkmaktadır (Yenen ve diğ., 1996). Diğer taraftan, tarımsal üretimde makine kullanılmasıyla, kırdan göç eden nüfusun büyük payını İstanbul almaktadır. Dolayısıyla İstanbul’da konut stoğu giderek gereksinimi karşılayamaz hale gelmiştir. Bu konut darlığı sonucu kiralar oldukça artmış ve 1947’lerde “Gecekondu evleri”nden bahsedilmeye başlanmıştır. İlk gecekondu fabrikalarda çalışanların başkalarına ait arsalarda kendileri için yaptığı, sağlık koşulları iyi olmayan konutlar olmuşlardır (Keleş 1980). Gecekonduların İstanbul’da ilk ortaya çıktığı yerler Kağıthane sırtları, Yedikule, Gazhane ve Zeytinburnu gibi sanayi bölgesi çevreleridir.

1950-1980 arası dönemde kentsel yerleşme merkezden 30km yarıçaplı bir alan içinde uzanmakta ve Bakırköy-Küçükçekmece ile Kartal-Tuzla arasındaki alanı kapsamaktadır. Sisli, Aksaray, Beşiktaş, Kadıköy ilçeleri MİA’nın bir uzantısı haline gelmiştir. Mevcut merkez içinde, Eminönü ve Karaköy’deki konutlar işyerine dönüşmeye başlamıştır.

1950’lerde Beyazıt, Eminönü, Zeytinburnu, Eyüp, Kartal, Kağıthane, Bomonti ve Haliç çevresinde yerleşen sanayi 1960’larda kapasite ve sayı olarak artmış, Bakırköy ve Gaziosmanpaşa bölgelerinde yeni sanayi alanları ortaya çıkmıştır. 1950’lerde benimsenen yatırım politikaları çerçevesinde İstanbul’a altyapı ve sanayi yatırımlarında artış gözlenmektedir. Bu dönemde Anadolu’da ilk birikimlerini gerçekleştirmiş sermaye grupları yeni yatırımlarını İstanbul’a yapmaya başlamaktadır. 1950 ve sonrasında İstanbul’da altyapı olanaklarının genişlemesi, il nüfusunun hızlı artışı, dış ticaret rejimindeki değişimler sanayinin ve özel sektörün İstanbul’da yoğunlaşmasının başlıca sebepleridir. 1950’lerden sonra artan göç aynı zamanda sanayi için ucuz işgücü de sağlamaktadır (Keleş 1980).

1960'lara doğru kent içinde Belediye denetiminde yoğunlaşma artarken, çevrede de gecekonduların çoğalmakta ve iç halkalarda yoğunluk artışı görülmektedir. 1960 yıllarına kadar yabancı uzmanların önerilerine uyularak kentte büyük caddeler açılmış, imar faaliyetleri hızlandırılmıştır.

1960'dan sonraki planlı dönemde kentsel sorunlara geniş kapsamlı bir yaklaşım getirilememiş, ekonomide yapısal değişimler olmadan gecekondulaşmayı önlemenin gerçekleştirilemeyeceği henüz anlaşılamamıştır. Bu dönemde İstanbul'da gecekonduların önleme bölgeleri ayrılmış, beş, altı katlı apartmanlara kırdan yeni gelenler yerleştirilmeye çalışılmıştır (Tuna 1977). 1960'lı yıllarda İstanbul'un hızla büyüme sürecine girmesiyle birlikte, şehrin doğu yakasında ise 1960'lı yıllarda Üsküdar ve Kadıköy ilçelerinde ikinci derecede merkez fonksiyonları ana ulaşım aksları boyunca doğruya doğru gelişmeyi sürdürmüştür.

Şehrin nüfusça artması, alanca büyümesi ve buna paralel olarak ulaşım sisteminin gelişmemesi, şehir merkezine ulaşılabilirliği trafik tıkanıklığı nedeniyle zorlaştırmıştır. Çevre yollarının yapılması yeni büro ve işyerleri için daha ucuz ve modern büroların inşasına imkan sağlamıştır. Böylece şehir merkezi tarihsel gelişme sürecindeki çekiciliğini kısmen kaybetmiş ve merkezden dışa doğru gelişme kaçınılmaz olmuştur (Dökmeci ve diğ. 1993).

1960 sonrasında İstanbul ekonomisinde yüksek büyüme hızlarının gerçekleştiği ve yatırımlarda azalma eğilimi başlayıp çevre illere kaydığı görülmektedir. 1965 yılını izleyen dönemde sanayi kent dışına taşınma sürecine girmiştir. Sanayinin İstanbul'dan uzaklaşmasında etkili faktörler arasında arsa fiyatları da yer almaktadır. Sanayinin kent yakınında bir yere yerleşmesi kentleşmeyi de hızlandırıp arsa değerini artırmış, sanayicilerin de bu durumdan yararlanmasına yol açmıştır. Planlarla sanayi bölgeleri belirlenmeye başlanınca bu bölgelerde değer artışından arsa sahipleri yararlanmaya baslar ve arsa maliyetleri artmaktadır. Dolayısıyla sanayiciler de plan kapsamında olmayan şehir dışlarını tercih etmeye başlamışlardır (Öztürk 1992, s. 43).

1970'li yıllarda doğu yakasında Tuzla ve Gebze, batı yakasında da Büyükçekmece'ye doğru gelişme eğilimleri başlamıştır. 1973'de değişen yasal çerçeve ve ardından çıkarılan aflarla planlama ilkeleri ve yoğunluklar korunamamış, kaçak yapılaşmanın ve gecekonduların yasallaştığı ve 1980'deki askeri yönetimin Boğaziçi'ne konan inşaat yasağını getiren Boğaziçi Kanunu'na rağmen, boğazın hisseli satış, gecekondular ve korular içindeki villalarla hızla iskana açıldığı dönem olmuştur (Kahraman 1997, s.33).

1970'lerden sonra ulaşım sistemi ülke düzeyinde alınan kararlarla değişmektedir. Bu tarihe kadar toplu taşımayla çözülemeyen ulaşım sorununa bu kez özel otomobilin çıkardığı sorunlar eklenmiştir. Kent içinde özel otomobil sayısının kısa zamanda çoğalması trafik tıkanıklığı ve otopark sorununu ortaya çıkarmış ve otomobilin neden olduğu mekansal yayılma İstanbul'da da başlamıştır.

Büyüyen ve yayılan metropoliten kentte mekansal yapıyı etkileyen bir diğer etmen 1973'te açılan Boğaz köprüsü ve çevre yollarıdır. Bu yıla kadar denizyoluyla merkezi kente bağlanan Anadolu yakası köprü yapımlarıyla erişilebilirliğini arttırmış ve bu yakınlaşma Kadıköy-Kartal bölgesinin olağanüstü yoğunlaşmasıyla sonuçlanmıştır.

Boğaz köprüsü ve çevre yollarının ikinci büyük etkisi Boğaziçi'nde olmuştur. 1973 yılına kadar kentin ana yoğunluk eksenini tarihi yarımadadan geçerken çevrede açılan ekspres yollar yoğunluğu kuzeye taşımış, açık ve yeşil alanlarda arazi değerleri artmıştır. Yolların oluşturduğu bu rant artışları paha biçilmez tarihsel ve doğal güzelliklerin yok olmasına neden olmuştur (Kılıçaslan 1981).

Tarımda makineleşme ve İstanbul'daki sanayi ve hizmet sektörünün çekim gücü 1950 ve 1975 yılları arasında önemli denebilecek nüfus patlamalarının yaşanmasına neden olmuştur. Tarihsel gelişim süreci içinde, kentin çekirdeğini oluşturan tarihi yarımada, arazi kullanımı, konut-ticaret birlikteliğinden ve konut-ticaret-hizmet işlevlerinden giderek, imalathanelerin artması ile sanayi işlevine yer veren bir mekana dönüşmeye başlamıştır. Kentin ekonomisini elinde tutan ve özellikle Eminönü ilçesinde görülen bu değişim sonucu, konut işlevi bölgeyi tamamen terk etmeye başlamıştır. İlçede bir süre

sonra, atan kapasiteden ve yeni sanayi alanı ihtiyaçlarına bağlı olarak sanayi tarihi yarımadağan surların dışına taşmıştır.

1970'lere kadar tek merkezli bir şehir özelliğini korumuş olan İstanbul, 1980'lerden sonra giderek çok merkezli bir şehirsel gelişme özelliği göstermiştir. İstanbul'un tek merkezli yapıdan çok merkezli bir yapıya doğru geçişi ile nüfus ve işgücü alt merkezlere doğru yayılmaya başlamıştır. İstanbul'un konut alanlarının alabildiğine gelişmesinin yanı sıra, ticaret merkezi bir yandan gelişme aksları boyunca yoğunlaşırken diğer yandan, şehir modern ticaret organizasyonlarının ve yeni teknolojilerinin ihtiyacına cevap verecek şekilde yapısal değişime uğramıştır. Tarihi şehir merkezi, gerek yapısal eskime gerekse şehrin büyümesi sonucunda tarihi yol dokusunun artan trafiğine cevap verememesi nedeniyle boşalırken, Şişli- Mecidiyeköy- Maslak aksı boyunca yapılan modern büro binaları yeni merkezi oluşturmaya başlamıştır. Bu transformasyonda, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının yanı sıra, 1980'lerde dış ticaret ilişkilerinin gelişmesinin ve dünya siyasal ekonomisindeki son değişiklerinin de rolü olmuştur (Dökmeci ve dig. 1993).

1980'lerden sonra İstanbul'da sanayinin öncelik kaybı sürerken hizmet ve inşaat kesimlerinin öneminin arttığı gözlenmektedir. Kentin yapılaşmasında gecekondular belli bir ağırlığı korumaya devam ederken lüks konut villalarının yapımı, toplu konut alanları ve uygulamalarının yaygınlaşması ve yüksek katlı is merkezlerinin yaygınlaşması gözlenmektedir.

Bu dönemde serbest ekonomi politikasının uygulanması yatırım yapan uluslar arası şirketlerin sayılarını artırmıştır (Dökmeci ve dig. 1993). Kompleks iş örgütlerinin artması, büyük girişimlerin doğması ve orta girişimlerin sayılarının çoğalması ile pek çok insan aynı hizmet birimi içinde birbirini tamamlayan işlerde aynı mekanda çalışır olmuşlardır. Bu kişiler işyerlerine aynı erişebilirlik konumunda olan konut alanları ve konut türleri oluşturmuşlardır. Ancak İstanbul'un tek evli eski sokaklarının genişliği değiştirilmeden gelen bu yığılma, eski semtleri boğmuş, yeni semtler, yol-su-elektrik gibi altyapı olmadığından dışa doğru yayılamamış, kentin yakın çevresinde inanılmaz sıkışıklıkta yığılmalara yol açmıştır.

Metropolitenleşmenin genel bir özelliği orta tabakaları yaratması ile beraber üst ve alt gelir gruplarını da daha belirgin hale getirmesidir. Giderek bu farklılık konut mahallelerine yansır ve tabakalaşmaya göre “üst-orta-alt tabaka konut alanları” oluşur, İstanbul’da ise nüfus çok kısa sürelerde sosyo-ekonomik durumunu değiştirir olduğundan bu farklılaşma çok belirgin olmamış, apartmanlaşma ve yığılma çok değişik nedenlerle neredeyse tabakaların alt kısımlarından üst tabakalara kadar birbirine çok yakın özellikler gösterir hale gelmiştir. Şehrin içindeki bütün apartmanlaşma ve yığılmaya rağmen gelişen orta ve üst-orta tabakalar yine de şehrin yoğun yerleşme hudutlarını aşmış ve her metropoliten kent gibi İstanbul da kendi alt-kentlerini yaratmıştır. Önce demiryolu güzergahı üzerinde şehrin merkezinde çalışıp gece evine dönen kimselerin oturduğu orta ve üst-orta banliyöler ortaya çıkmıştır (Suadiye, Erenköy ya da Emirgan, Yeniköy, Yeşilköy). Sonraları şehrin dışına kaçan sanayinin etrafındaki konut alanları ile sanayi banliyöleri oluşmuştur (Paşabahçe, Alibeyköy, Mahmutbey yöresi) (Kıray 1982, s. 57-66.).

1988 yılında hizmete giren 2. Boğaz Köprüsü’nün kentin gelişmesine önemli etkisi olmuştur. Otomobil sahibi olanların artmasıyla erişilebilirlik de artmış, özellikle boğaz içinde açılan yeni yollarla arazi değerlerindeki artış tarihsel ve doğal güzelliklerin yavaş yavaş yok olmasına neden olmuş, kentsel nüfus hızla artmıştır. Nüfus oranının giderek artmasıyla birlikte, denetimsiz kentsel büyüme, hisseli tapulu arsalarda kaçak yapılaşmaya ve gecekondulaşmanın giderek artmasına neden olmuştur (Kahraman 1997, s.33).

E-5 Karayolu boyunca hızla gelişen sanayi, çevresinde yasadışı yerleşimlerin oluşmasına yol açmış, imar planlarıyla sürekli artırılan imar hakları bölgede nüfusun hızla artması sonucunu doğurmuştur (İstanbul Büyükşehir Ulaşım Nazım Planı Birinci Rapor 1988, s.19). Şehrin gelişimi, E-5 Karayolu’nun inşası ve bu yol çevresinde yatırımların artması, arkasındanda nüfus artışı şeklinde olmuştur. E-5 Karayolu’nun güneyi ve kuzeyinde sanayinin gelişmesine paralel olarak yerleşim yerleri de artmaktadır. Güneyde özellikle Anadolu yakasında imar hakları verilmesiyle yüksek katlı yapılar artarken, kuzeyde her iki yakada da gecekondular alanları gelişmiştir. Bu gelişmeden gecekondular türü yapılaşmanın sanayiye paralel olarak ve sanayi bölgeleri

yakınındaki ‘boş’ arazilerde gerçekleştiği sonucu çıkmaktadır. Zamanla gecekondu affı, imar affı gibi yollarla bu gecekondu alanlarının birçoğu ‘yasadışı’ olmaktan çıkmış, bu hakları elde etmekte şehrin ‘yasal’ bir parçası haline gelmişlerdir (Öztürk 1992, s. 45-46).

1989 yılında açılan Aksaray-Esenler metrosu ile kentin batısına doğru yeni plansız ve yoğun yerleşmelere imkan verilmiştir. Bu dönemde de yine en fazla nüfus artışı gecekondu bölgesinde olmuştur. Yine bu dönemde artan kapasite, genişleme ihtiyacı ve gelişen haberleşme teknolojisinin etkisi ile bazı işlevler merkez dışına çıkma, insan ilişkilerinin yoğun olduğu sektörlerde ise merkezde yoğunlaşma eğilimleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde MİA, Karaköy’den Beşiktaş’a ve Şişli’den Zincirlikuyu’ya doğru saçaklanarak büyümüştür. Böylece, Beşiktaş Maslak aksı ile doğu ve batı yakalarında E5 aksları hızla büyüyen, giderek “yoğunlaşan” ve “yayıma” sürecine giren bölgeler olarak kimlik kazanmışlardır.

Ayrıca 1990’ yıllar barınma işlevi için de değişim yılları olmuştur. Artan nüfus, değişen arazi kullanımı, artan rant, metropolitenleşmenin olumsuz etkileri, kirlilik, gürültü, yoğunluk gibi nedenlerden dolayı barınma ihtiyacı yer değiştirmelere sahne olmuştur. Zeytinburnu tamamen konuttan arınmaya başlarken, Dolapdere ve Perpa bölgesindeki konutlar da hızla ticaret ve hizmet sektörüne yerlerini terk etmiştir. Levent-Maslak aksı üzerinde yer alan lüks konut ve siteler 2. Boğaz köprüsünün etkisiyle bir hayli yoğunluk kazanmıştır. Bu hattın devamında Tarabya üstü ve Sarıyer’e doğru gittikçe artan hem çok lüks sitelerin yanı başında, düzensiz ve kaçak yapılaşmalarla düşük gelirli nüfusun yerleştiği yerler oluşmuştur.

İstanbul 1990 sonrası dönemde, başta sanayi ağırlıklı olan nüfusu metropolitenleşmenin bir gereği olarak hizmet ve ticaret sektöründe yoğunlaşmış ve bir hizmet kenti olma yoluna girmiştir. Sanayinin yerini giderek hizmet sektörüne bıraktığı İstanbul’da, yoğunlukları düşürmek, olumsuz yapılaşmayı sıhhileştirilebilmek ve kirlenici etkilerden kurtulmak için desantralizasyon şart olmuştur (Kahraman 1997). E-5 Karayolu’nun giderek şehir içi bir yol haline gelmesi, şehrin eski merkezinden uzaklaşarak E-5 Karayolu’na doğru yönelen ticaret, finans, yönetim ve hizmet ağırlıklı işyerlerinin E-5

Karayolu üstünde ya da yakınında yer alma eğilimlerini daha da güçlendirmektedir. Buna paralel olarak yeni konut alanları oluşturulmaktadır. Özellikle toplu konut uygulamaları giderek artış göstermiş ve şehrin merkezinden uzakta büyük projeler yapılmıştır.

2. Köprü'nün yapımı kentin gelişme eğilimini kuzeye doğru yönlendirmektedir. Bu dönemde Büyükçekmece ve Küçükçekmece gölleri arasında büyük alanlar imara açılmıştır, bu gölge hızla gelişmiştir. Doğu yakasında ise Ümraniye, Küçük Bakkalköy civarı, toplu konut taleplerinin yoğun olduğu bölgeler olmuştur. Kadıköy, Kartal, ve Pendik'te, imar hakları sürekli arttırılarak yoğun yapılaşmaya sahne olmuştur. Yine doğu yakasında, E-5 Karayolu'nun kuzeyinde gecekondu tarzında gelişme bu dönemde de devam etmiştir (İstanbul Büyükşehir Ulaşım Nazım Planı Birinci Rapor 1988, s.24).

1994 yılında kabul edilen plan kararlarına göre merkezdeki yığılmayı önlemek isterken, aşırı ve kontrolsüz yayılma politikaları ile orman alanlarına ve su toplama havzalarına baskı oluşmuştur. Uydulent projeleri ile henüz altyapısı tamamlanmamış alanlarda yüksek yapılanma ve yoğunluklara neden olmuştur. Bu durum beraberinde yüksek rantı teşvik eden spekülasyonları ve buna bağlı uygulamaları ortaya çıkarmıştır (Kahraman 1997).

Bugünkü İstanbul eskisi ile kıyaslanamayacak ölçüde bir farklılaşma, uzmanlaşma ve beraberinde örgütlenme oluşumu ile karşı karşıyadır. Bu oluşum ile büyük ve orta ölçekli sanayinin kentin dışına çıkarak, etkisi altındaki orta çaplı kentlere yerleşmiş, insanların çalıştıkları yerle oturdukları yer birbirinden gittikçe uzaklaşmış, birden fazla insan günün çoğunu çok değişik amaçlarla evin dışında geçirmeye başlamış, çok geniş bir saha içinde çeşitli büyüklükteki yerleşmeler arasında çok hareketli bir ilişkiler düzeni kurulmuştur. Buna rağmen bu ilişkilerin yayıldığı bölgenin merkezindeki metropoliten kent, İstanbul, ekonomik, idari, sosyal ve kültürel ilişkilerde her şeye hakim kalmış ve kontrol eder olmuştur (Kıray 1998, s.168).

İstanbul'un mekansal gelişiminin anlatıldığı bu bölümde, Ertuğrulgazi Mahallesiinde kent mekanının biçiminin İstanbul'daki değişime paralel olarak değişmekte olduğu

gözenmiş, mahallenin yoksulluk ve mekan açısından analiz edildiği bir sonraki bölüm için önemli girdi oluşturmuştur.

3. DÜNYA ÖLÇEĞİNDE KENTSEL YOKSULLUĞUN VE MEKANSAL SORUNLARININ ÇÖZÜMÜNE İLİŞKİN UYGULAMALAR

Geçmişte ve günümüzde Dünya üzerinde çözümü için en çok çaba sarfedilen sorun şüphesiz ki yoksulluktur. Yoksulluk yalnızca açlık ve sefalet değil, sosyal, ekonomik, fiziksel tüm öğelerde etkili bir unsurdur. Bu bölümde yoksulluk olgusunun kentsel mekanlarda yarattığı sorunların çözümüne ilişkin yapılan uygulamalara yer verilmiştir.

3.1. SÜRDÜRÜLEBİLİR MAHALLE YENİLEŞTİRMESİ PROJESİ: PADDINGTON ÖRNEĞİ

Londra kent ölçeğinin de yapılan kentsel yoksulluk çalışmalarına alt bölgelendirmeler yapılarak başlanmıştır. Alt bölgelerin yerel özelliklerine göre yoksulluğa aranan çözümlerde de farklılıklar oluşmuştur. Ancak yapılan projelerde temelde izlenen politikalar kentin ihtiyaçlarını karşılaması, sosyal, ekonomik açıdan gelişmesini ve ekolojikdengeyi korumasını sağlaması yönünden alınması gereken kararları içermektedir.

Alt bölge uygulaması ekonomik gelişim uygulama planlarını da içine alan bütünleşmiş bir araştırma planını uygular. Londra'nın konut edindirme görevlendirilen resmi kurumu Toplum Stratejileri için alt bölgelere tekliflerde bulunur ve her alt bölgeye özgü kriterler belirler. Belirlenen bu kriterlerin her alt bölgede uygulanabilmesi ve kentsel yoksulluğun azalması planlanmaktadır.

İngiltere' de Londra merkezli yapılan Stratejik planın devamı olan Sürdürülebilir mahalle yerleşmesi modeli bağlamında Paddington Yenileştirme Projesi anlatılmıştır.

Paddington Yenileştirme Projesi, İngiltere'de geliştirilen yenileştirme stratejilerinin uygulanmakta olan en güncel örneklerinden birisidir. Havaalanı ile Londra'nın merkezini birbirine bağlayan raylı sistemin de faaliyete geçmesi ile beraber bölge önem kazanmaya başlamış ve Londra'ya yönelik yatırımları Paddington'a çekmek amacıyla

işyeri ve konut alanları yaratılarak, bölge ekonomisinin canlanması hedeflenmiştir. Temeli ekonomik anlamda yenileşmeye dayansa da yerel halkın da sürece katılımı sağlanarak sosyal anlamda da yenileşme gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Projenin en önemli özelliği, kamu-özel sektör ve yerel halkın ortak katılımıyla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Buna göre proje, bölgedeki yatırımcılar ve özel firmalar ile yerel halkın katılımıyla kurulan "Paddington Yenileştirme Ortaklığı" eliyle geliştirilmiştir. Proje iki ana hedefe sahiptir. Bu hedefler;

- a. Paddington için güvenli bir çevre yaratarak sürdürülebilir çevresel yenileştirmeyi gerçekleştirmek ve Londra için yeni bir ticaret bölgesi oluşturmak
- b. Mevcut yerel kurum ve organizasyonların deneyimleri ve bilgilerinden yararlanarak, yenileştirme sonucu ortaya çıkacak ekonomik, sosyal ve toplumsal kazançları dağıtmaktır. (Paddington Regeneration Partnership 2005).

Paddington Yenileştirme Ortaklığı'nın (Paddington Regeneration Partnership) web sayfasındaki bilgilere göre, bu hedefler doğrultusunda hareket eden Paddington Yenileştirme Ortaklığı'nın eylemleri dört ana başlık altında toplanmaktadır;

- a. Paddington bölgesini pazarlamak,
- b. Yerel ekonomik gelişmeyi sağlamak,
- c. Eğitim,
- d. Kamu mekanları sağlamak

Ortaklığın 'Paddington bölgesini pazarlama' eyleminde asıl amacı bölgenin imajını yükseltmektir. Diğer yenileştirme alanlarına göre, zengin bir belediyenin sınırları içinde olduğu için Paddington daha şanslı bir durumdaydı ve uygun tanıtımlarla bölgeye daha çok yatırım yapılabilmesi sağlanabilirdi. Bu doğrultuda hareket eden Paddington Yenileştirme Ortaklığı, "basın ve medyanın ilgisini maksimize edecek ve yerel halkın ve işletme sahiplerinin Paddington'un geleceğini belirlemeye katılmalarını sağlayacak

bir dizi faaliyet programı planlamakta ve uygulamaktadır" (Keskin-Sürat-Yıldırım 2002, s.408).

Ortaklık Paddington'daki yerel ekonominin güçlü ve canlı kalması adına eğitim ve istihdamla ilgili çalışmaları belirlemek üzere İstihdam İçin Paddington'a Ayrıcalık (Paddington Charter tor Employment)'ı kurmuştur. Bu kuruluş, "ortaklığın eğitim ve istihdam için girişimlerinin amaçlarını ve bu amaçlar çerçevesinde yeni ortakların ve müteahhitlerin kira kontratlarını şekillendirecek tartışmaların çerçevesini oluşturmuştur" (Keskin-Sürat-Yıldırım 2002, s.408).

İşsiz yerel halka iş sağlama ve eğitimle birlikte kapasite artırımına gitme İstihdam İçin Paddington'a Ayrıcalık'ın aldığı en önemli kararlar olmuştur. İşsizler için, özellikle bölge içinde başlayan yenileştirme çalışmalarının inşaat ayağında eğitimle birlikte yeni iş imkanları yaratılması kararı alındı. Böylece yerel halk da ister istemez yine yenileşme boyutunun bir parçası durumuna geldi.

Ortaklığın 'Paddington bölgesini pazarlama' eyleminde asıl amacı bölgenin imajını yükseltmektir. Diğer yenileştirme alanlarına göre, zengin bir belediyenin sınırları içinde olduğu için Paddington daha şanslı bir durumdaydı ve uygun tanıtımlarla bölgeye daha çok yatırım yapılabilmesi sağlanabilirdi. Bu doğrultuda hareket eden Paddington Yenileştirme Ortaklığı, "basın ve medyanın ilgisini maksimize edecek ve yerel halkın ve işletme sahiplerinin Paddington'ın geleceğini belirlemeye katılmalarını sağlayacak bir dizi faaliyet programı planlamakta ve uygulamaktadır" (Keskin-Sürat-Yıldırım 2002, s.408).

Ortaklık Paddington'daki yerel ekonominin güçlü ve canlı kalması adına eğitim ve istihdamla ilgili çalışmaları belirlemek üzere İstihdam İçin Paddington'a Ayrıcalık (Paddington Charter tor Employment)'ı kurmuştur. Bu kuruluş, "ortaklığın eğitim ve istihdam için girişimlerinin amaçlarını ve bu amaçlar çerçevesinde yeni ortakların ve müteahhitlerin kira kontratlarını şekillendirecek tartışmaların çerçevesini oluşturmuştur" (Keskin-Sürat-Yıldırım 2002, s.408).

İşsiz yerel halka iş sağlama ve eğitimle birlikte kapasite artırımına gitme İstihdam İçin Paddington'a Aynalık'ın aldığı en önemli kararlar olmuştur. İşsizler için, özellikle bölge içinde başlayan yenileştirme çalışmalarının inşaat ayağında eğitimle birlikte yeni iş imkanları yaratılması kararı alındı. Böylece yerel halk da ister istemez yine yenileşme boyutunun bir parçası durumuna geldi.

Paddington Yenileştirme Ortaklığı, Paddington Yenileştirme Projesi kapsamında en önemli hedef eğitimin kalitesinin artırılmasıdır. Buna göre Paddington Yenileştirme Ortaklığı'nın eğitim konusundaki amacı "başarıyı arttırmak için tasarlanmış bir dizi yenilikçi eğitim projesi aracılığıyla Paddington'ın geliştirilmesine yüksek seviyede yerel destek ve katılımı sağlamaktır. Ortaklık eğitim yoluyla kendi projesini daha geniş kesimlere duyururken diğer taraftan da Paddington'daki fiziksel değişimin yanı sıra sosyal değişimin gerçekleştirilmesini hedeflemektedir" (Keskin-Sürat-Yıldırım 2002, s.409).

Projenin ana hedeflerinden biri olan kamusal mekanlar yaratmak adına Paddington Yenileştirme Ortaklığı, "...10 yıllık bir sürede ofis, konut, alış-veriş, sağlık ve boş zaman faaliyetlerini içerecek şekilde yaklaşık 8milyon m lik bir alanının yeniden yapılandırılması hedeflenmiştir. Proje hem alana olan ilginin sürdürülebilmesi hem de bölgenin algılanışım düzelterek Paddington'a yeni bir kimlik ve mekan yaratacak yüksek kaliteli kamusal alanlar oluşturmayı amaçlamıştır" (Keskin-Sürat-Yıldırım 2002, s.409).

Atılan tüm bu adımlar sonucu Paddington Yenileştirme Ortaklığı, kentsel yenileştirmeye yönelik olarak kullanılmak üzere 2000 yılında Yenileşme İçin Tek Bütçe fonundan 5 yıl süreyle yararlanma hakkı kazanmıştır. Fonun kazanılmasının ardından hazırlanan programda, öncelik Paddington'ın ulaşım altyapısı düzenlenmiştir.

Ulaşım akslarında trafik tıkanıklığı, grafiti, düşük ticari performans gibi pek çok çevresel ve ticari problem görülmektedir. Bu problemlerin üstesinden gelebilmek ve yeni gelişmelerle mevcut doku arasında bir geçiş oluşturabilmek için geliştirilen bu programda öncelikli olarak yolların ve sokakların karşılaştığı problemler üzerinde

konsensüs oluşturularak bu alanların performansını arttıracak eylemler tanımlanmıştır" (Keskin-Sürat-Yıldırım 2002, s.410).

Paddington Yenileştirme Ortaklığı'nın dışında bir çok özel sektör kuruluşunun da dahil olduğu yenileştirme sürecinde, yerel halkı da sürece dahil ederek, merkezi ve yerel hükümetin katkılarıyla projenin ilerlemesine ve yönlendirilmesine imkan sağlanmaktadır. Özel sektörün yenileştirme sürecine dahil olması, Paddington Waterside Ortaklığı'nın (Paddington Waterside Partnership -PWP) kurulması ile olmuştur. Paddington Waterside Ortaklığı, "başlangıçtaki yapılaşmaları ve kararlılıkları temelinde, yörenin yapılaşma potansiyelini tam olarak gerçekleştirmesini sağlamak için, bir girişimciler konsorsiyumu"dur (Gibson-Kocabaş-Öztaş 2003, s. 111). Birçok ulusal ve uluslararası girişimci bölgede yer seçmiştir.

Ortaklıkta yerel yönetim ve özel sektör işbirliği içerisinde çalışmaktadır. Yapılaşmanın yanı sıra, sosyal ve ekonomik yenileşmeye de katkı sağlayan bu yapı "10-15 yıllık inşaa programı ile yaratılan inşaat işleri de dahil olmak üzere, yerel halkın yeni iş olanaklarından yararlanmasını sağlamayı amaçlayan, bir işçi bulma ve eğitime kurumu kurmuştur" (Gibson- Kocabaş-Öztaş 2003, s.l 11). Proje kapsamında, halkla ilişkileri güçlendirmek adına vakıflar kuruldu. Bu vakıflar sosyal, ekonomik ve çevresel yenileştirmesinde, 15 yıl boyunca sosyo-ekonomik hedefleri gerçekleştirmek üzere hizmet vermekle yükümlü kılınmıştır.

Buna göre "vakfın ana fonu, 5 yıllık yenileşme programını finanse etmek için, 1999 yılında kazanılmış olan 13,5 milyon £ luk Tek Yenileşme Bütçesidir. Vakıf, bu parayı yörede 104 çeşitli sosyal, ekonomik ve çevresel projenin geliştirilmesi ve uygulanması için etkin olarak kullanmıştır. Özellikle, Vakıf tohum-sermaye, mekan ve yönetim hizmetleri sağlayan, küçük yerel toplum işletmelerinin yaratılmasına yardımda bulunan Londra Toplum Girişim Merkezini kurmuştur" (Gibson- Kocabaş-Öztaş 2003. s. 112). Kurulan vakıf toplum girişimciliğini merkezine almakta ve bunu da dört temel nokta ile vurgulamaktadır. Bunlar;

- a. karşılıklılık - yararların toplum içerisinde paylaşımı;
- b. güçlendirme - yaşamlarını etkileyen kararları yönlendirmede yöre sakinleri

için fırsatlar yaratmak;

- c. finansal kendine yeterlilik - Tek Yenileşme Bütçesi parası tükendiğinde, kurumun çalışmalarını sürdürmesini sağlamak için, gelir kaynakları sağlayacak mülk gibi, gelir üreten gayri menkulün edinilmesi; ve yörede yaşayan tüm farklı toplumlar için eşit fırsatlar" (Gibson- Kocabaş-Öztaş 2003, s. 112).

Ayrıca bu vakıflar "yerel yönetimin sorumlu organizasyon olduğu daha genel geçer uygulamanın aksine, doğrudan sorumlusu olduğu, Tek Yenileşme Bütçesi fonu temin edici ilk bağımsız gönüllü sektör kuruluşlarından birisi olmuştur" (Gibson- Kocabaş-Öztaş 2003, s.112).

Vakfın çalışmalarının çoğu yörede yaşayanların kentsel mekanın yeniden yapılanmasından yarar sağlama amacı üzerinde odaklanmıştır.

Buradan yola çıkarak projenin, toplumsal projelerin sürdürülebilir olmasının en önemli şartının, özel sektör kaynakları ile sivil toplum örgütlerinin toplumsal gücünün birleşmesi olduğunu söyleyebiliriz.

3.2. FAVELA BAİRRO PROGRAMI: YOKSUL KESİM İÇİN ALTERNATİF KONUT ÜRETİMİ

20. yüzyılın başlangıcından itibaren Brezilya'da meydana gelen nüfus artışı ve ekonomik ve sosyal gelişmeler Rio de Janeiro yönetiminin gettolardan kenar mahallelere kadar alternatif konut biçimleri araştırmak için harekete geçmesine neden olmuştur. Kentsel mekan ekonomide, toplumda, politikada ve şehircilikte değişik olayların hedefi haline gelmiştir. Banliyö tren istasyonlarına yakın olan şehrin merkezinde yerleşen yerli nüfus ki bu nüfus şehrin en yoksul kesimi olarak nitelendirilir, sadece kökenleri bakımından değil sosyal ve ekonomik değerleri ile farklılıklar göstermektedir.

Yaşayanlar arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıklar gözetilerek mekansal olarak bölgelere ayrılarak tüm şehri kapsayan stratejik bir plan olan Favelo-Bairro Programı hazırlanmıştır. Programda yerleştirme, parselleme, kentselleşme ve inşa gibi tüm ayrıntılar incelenmiş ve sorunlara çözüm aranmıştır.

Belirlenen alt bölgelerde yaşayanların özelleiklerini belirlemek amacıyla tüm yerleşmelerin geçmişi ve nasıl oluştuğu incelenerek kavramsal modellemeler yapılmıştır. Bu modeller, yer ve toplumla doğrudan ilişkili olmamakla beraber, kentsel çevrenin nasıl genişletildiğini ve bunun bir parçası olan toplumsal süreçlerin nasıl doğrudan dâhil edildiğini anlamak için bir ilişki kurma gereksiniminin sonuçlanmasına imkân tanımaktadır.

19. yüzyılın sonundan beri favelaların (gecekondu) yapılışına ilişkin çalışmalar incelenerek, ilk olarak savaştan dönen düşük rütbeli askerler tarafından iskân edilen kentin dağlık ve engebeli alanları, 1987'den toplumda temel sosyal haklardan mahrum olan insanlar için alternatif konut alanlarının oluşturulduğu bölgeler haline geldiği belirlenmiştir.

Portekiz Kraliyet Mahkemesi'nin şehre gelmesiyle birlikte, daha önceden var olmayan elit tabakayı cezbeden toplumsal değişim süreci meydana gelmeye gelmiştir. Bu

zamanda, toplu ulaşım, gaz temini, kanalizasyon sistemleri ve bunun gibi hizmetlerde yabancı sermaye yatırımına başlandı. Bundan dolayı, demiryolu ağının genişletilmesiyle aynı anda kamusal tramvay şebekesinin de çalışır duruma getirilmesi sayesinde 1870 senesinin şehrin kentsel gelişiminde ve görüntüsünün yapılanmasında çok önemli bir sene olduğu düşünülür.

19. yüzyılın ilk yarısının sonunda, hükümetin girişimleri sonucu, banliyölere yeni bağlantılar ve toplumdaki zengin sınıfın daha geniş bir şekilde hareket etmesine olanak sağlayan eski yolların yenilenmesi tamamlandı. Ulaşım sistemindeki değişmelerle birlikte şehir hızla gelişmiştir. Bu kentsel gelişim faaliyetleri yalnızca kentsel alanları dönüştürme olanağı sağlamamış, ayrıca şehir merkeziyle bağlantılı kırsal alanların gelişimini de doğrudan etkilemiştir. Merkez ve merkezin dışında kalan yerler arasındaki yeni bağlantılar, doğrudan konutlandırmayla ilgili ciddi problemlerin ortaya çıkmasona yol açmıştır. Daha yoksul olan sınıflar, merkez ve banliyö bölgeleri arasındaki hareketlilikten sorumlu olan tren yollarına yakın ikamet etmeye başladılar.

Bu olumsuz koşullara rağmen sanayi gelişti ve şehir merkezi başlıca istihdam merkezi haline geldi. Geleneksel çalışma şekillerinin yanısıra, istihdamın büyük kısmı sanayide oluştu. Aynı zamanda daha önemli ulaşım hatlarına ve kentsel altyapıya yakınlığı göz önünde bulundurulup sanayideki önemi büyük olan oturmaya elverişli mahalleler iskana açıldı. 19. yüzyılın sonu Rio de Janeiro'da daha önce bulunmayan endüstri ağınının hayata geçirilmesinin yanısıra kahve endüstrisindeki gerileme ve köleliğin kaldırılmasına da sahne olmuştur. Daha sonra büyük bir göç akımı meydana geldi. Bu akım konut darlığına neden olarak ve sarıhumma gibi salgın hastalıkların meydana gelme ihtimalini arttırarak, mesken sorununun hızlı bir şekilde daha kötü bir hale gelmesine yol açtı.

20. yüzyıla gelindiğinde sanayi sektöründeki hızlı gelişim demiryolu ağı etrafında oluşan banliyölerin yayılmasına ciddi derecede arttırmıştır. Merkezi yönetim sanayinin gelişimi için firstalar sunarak desteklemiş ve şehir merkezlerinde meydana gelen toplumsal büyümeye destek vermiştir. Ancak ekonomideki hızlı büyüme sonucu oluşan gecekondu alanları başlangıçta sosyal bir yara olarak görülüyordu. Bu alanlarda ikamet

edenler potansiyel oy demekti ve politik açıdan güçlü olabilecekleri düşünülüyordu. Bu nedenle hiçbir müdahale yapılmıyordu. 1970'lerin sonlarında banliyölerde yaşayan yoksul kesimin nüfusunun artması ve gecekonduların büyümesi sonucu bu alanlarda oturanlar sırayla kentin dışına doğru tahliye edilmeye başlandı. Bu tahliyeler bir çok tepkilere yol açmıştır. Ancak tahliyeler de favela sorununa çözüm olamamış ve gecekonduların büyümesinde yaşayan nüfus artışı devam etmiştir.

1980 yılında, *Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística (IBGE)* Veri Toplama Servisi favelayı, genellikle oturan insanlara ait olmayan arazilere kurulmuş ve çoğunluğunda altyapı yetersizliği olan en az 50 konutlu bir grup ev olarak tanımladı. Rio de Janeiro'daki favelalarda var olan konut sorununu çözmek için bir yol haritası belirlendi. Sonuç olarak 1970'lerin sonuna kadar favelaları tanımlamak ve sorunlarının belirlemek üzere yerel yönetimler tarafından bazı kurumlar oluşturuldu ve bu kurumlar 1995 yılında da hedefleri Favela-Bairro Programının hazırlık aşamasında görevlendirildi.

Bu kurumlar ilk olarak kentte meydana gelen seller, çöp sorunu ve ağaçlandırma ile ilgili sorunlarla ilgilenirken 1993 yılında yayınlanan kararname ile ve 1994 yılında belediye tarafından oluşturulan yeni kurumlar ile birlikte konut politikalarının yönetimi için çalışmalar yapmaya başladı. Yerel yönetim tarafından bazı pilot bölgeler belirlenerek projeler oluşturuldu ve bu projeler için kaynak arayışına girildi.

1995 yılında daha önceden analiz çalışmaları tamalanarak belirlenen pilot bölgeler için Belediye Başkanı 300 milyon Amerikan Doları kredi çekti ve 4 yıl boyunca favelalardaki topluluğa fayda sağlayacak ve 300.000 yerleşimciyi etkileyecek sosyal, çevresel ve eğitim içerikli projeler için çalışmalara başlandı.

1998 yılında yapılan anayasal düzenlemeler ile yasal engeller kaldırılarak devlet kentlerin sosyal fonksiyonlarıyla ilgili gelişim planlarının işleyişini denetleme ve yaşayanların refahını sağlamayı temin etmekle yükümlü kılındı.

Favelaların geniş alanlara yayılmış bölgelerini düzenlemek amacıyla iki farklı yönetici belirlendi. Program yöneticileri ve işlevsel yöneticiler. Program yöneticileri belediye ve

yerel yönetimin teknik ekibi, işlevsel yöneticilerde özel sektörden belirlenen acentalardan oluşturuldu.

Favela-Bairro programının temel ilkeleri öncelikli olarak, favela yerleşimcilerinin ‘şehir üzerinde hakları’ olmasını amaçlamaktadır. Yani bu programın uygulamaya konmasıyla, favelalarda ikamet eden insanların su, kanalizasyon, çöp toplama, elektrik gibi kamu hizmetlerinden yararlanma haklarının olduğu ve ‘resmi olarak belirlenmiş bir adrese’ sahip olma haklarının olduğu göz önünde tutularak, bu gayri-resmi yerleşim alanları, şehrin resmi bir bölgesi olarak kabul edilmeye başlayacaktı. Bu temel maddelerden yola çıkılarak favela konutları, mülkiyet haklarını aldıkları andan itibaren, hizmet ve belediye vergi ücretlerini ödeme gibi yükümlülükler altına girecekti. Favelalar, resmi birer muhit olarak onaylanma süreçlerinin bir parçası olarak, profesyonel mimari ve kent tasarımcılarının hizmetlerine erişim sağlanacaktı.

Öncelikle programın ana amacına hizmet eden yani gecekondu alanlarını kentle bütünleştirmek amacıyla ulaşım bağlantıları güçlendirildi. Özellikle demiryolu, mahalle içi ulaşım bağlantıları ve kent merkezine hızlı erişimi sağlayacak ana ulaşım aksları oluşturuldu. Bu bağlantılar mevcut durum dikkate alınarak ve engebeli araziye uygun olarak tasarlandı.

Birçok Brezilya konut politikası uzmanı, bu program çatısı altında geliştirilen program ve projelerin, toplumsal kalkınmayı geliştirmekte ve ‘resmi olmayan bu toplulukların’ ‘resmi kente’ uyumunda oldukça etkili olduklarını gözlemledi. Mimari açılar ve kentsel tasarım ile özel olarak ilgilenildi. Bu özel ilgi, programın ilk evresindeki hedef olan her bir farklı favela projesini geliştirmeyi amaçlayan yarışmalarda seçilen ve sözleşme yapılan mimar ve tasarımcı ekipler tarafından ileri sürülen pek çok proje çözümüne yansdı.

Yapılan projelerde her bir mahalle kendi yerel özelliklerine göre değerlendirilerek kentsel tasarım unsurları belirlenmiştir. Örneğin mahalle sakinlerinin dans, müzik ve diğer ritüelleri dikkate alınarak mevcutta kullandıkları toplanma mekanları korundu ve ulaşılabilirliği artırıldı.

Yeniden tasarlanan altyapı, direnaj sitemleri, atık toplanma alanlarının yanı sıra tepelik alanlarda yoğunlaşan gecekondu alanları çevresinde geniş alanlara yayılan ağaçlandırma çalışmaları yapılarak çevre bilincinin sağlanması için çalışmalar yapıldı.

Yüksek risk altındaki direnaj alanlarında yer alan ve ömrünü tamamlamış yapılar yeniden inşa edildi, onarıma ihtiyaç duyan yapılarda da gerekli müdahaleler yapılmıştır.

Dolayısıyla bu program işleyişinde kamu ve özel sektörün birlikte hareket ederek favelaların dokusunu koruyan, mevcut kurulmuş bağları güçlendiren dış dünya ile bağlantılarını geliştiren ve güçlendiren yöntemlerin uygulandığı bir örnek proje olmuştur.

Metodolojik anlamda Favela-Bairro iki büyük gelişme ortaya koydu: İlk olarak kamusal bir rekabet içinde bulunan özel şirketleri dâhil eden, düşük gelirli projelerin gelişim sürecini belirledi. İkinci olarak, hükümet icraatı olarak, Favela-Bairro yönetmeliği ile her bir tesiste toplumsal katılımı ve daha önceden var olan çevresel ve kültürel şartların özellikleri bakımından büyük bir sosyal sorumluluk üstlendi.

Genel olarak programın temel hedeflerine ulaşılmıştır, bunlar: favelaların kentsel koşullarında nitelikli bir gelişme sağlayarak karayollarında, altyapıda ve hizmetlerdeki bozuklukları düzeltmek, yoksul nüfusun yaşam kalitesinde genel bir ilerleme kaydetmek, sağlık hizmetlerinden, tesislerden ve kentsel hizmetlerden daha iyi bir şekilde yararlanması, ev ve iş yerlerine ulaşımında daha iyi koşullar oluşturmak. Başlıca sınırlamalardan birisi ise bürokratik problemler nedeniyle arazi ve tapu verme gücünün olmamasıdır.

Sonuç olarak, şehrin kendisini, şehrsel dönüşümün geçmişte ve günümüzde devam eden toplumsal kalkınma sürecinden ayırmak mümkün değildir. Rio de Janeiro şehri de 19. ve 20. yüzyıllarda kırsaldan göçün çok büyük oranlarda artmasıyla sonuçlanan birçok dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşümleri belirgin nedenlere bağlamak mümkündür: yeni demiryolu ağının oluşturulması, sanayileşmenin artması, geliştirilen yeni stratejik

planlar, özel ve toplu taşımadaki muhtelif modellerin neden olduğu güçlü ıslah çalışmaları gibi. Bu atılımlar nedeniyle, özel sektörün ve şehrin hızla artan cazibesinin neden olduğu baskıyı ardı sıra gelen yönetimlerin başarıyla yönetmesi, yönetimlerin dikkatlerini günlük, vasıf gerektirmeyen işlerini devam ettirebilmek için duyduğu insan gücü ihtiyacını favela bölgelerinden gideren, refah düzeyi yüksek bireylerin yaşadığı alanlara yöneltmiştir.

Buna karşın, bu yönelim sadece teorik yönden zengin olan bölgelerde favelaların ortaya çıkmasına mani olmuştur. Ancak kentin engebeli topoğrafik yapıya sahip bölgelerinde yoksul kesimin ucuz konut üretimi devam etmiştir. Bu dağınık yerleşimler mahallelerdeki toplumsal ağlar, istihdam edilme, boş vakitlerin geçirilebileceği alanlar veya diğer ailelerle etkileşime geçme konularında kaygıları olmayan bireylerce tercih edilmiştir. Yerel yönetimler açısından bakılacak olursa Favela-Bairro programının Rio de Janeiro'da konutlandırma yönetimi ve şehirselleştirme konusunda önemli bir yer tuttuğu açıktır. Zira yerel yönetimlerin Rio de Janeiro yönetiminin oluşturduğu Belediye Konutlandırma Dairesi gibi konutlandırma odaklı yeni birimler oluşturması bunun somut bir kanıtıdır. Bu durum InterAmerican Development Bank'ın programa finansal desteğini sürdürebilmesi için kendi yönetim ve denetleme mekanizmalarının ortaya koyduğu ilkeler doğrultusunda daha yüksek bir organizasyon seviyesinde sürekli idari yapıların oluşturulması gerekliliğini doğurmaktadır. Yönetimler, yeniden yapılanmanın ve kamu yatırımının en önemli noktalarından birinin, görevi bilgi kirliliği ve görev çakışmasının önüne geçmek olan ağ çalışmalarının düzgün işleyişi olduğunu tecrübe etmişlerdir. Söz konusu kalkınma projelerine dönük araştırmalarda, toplulukların gelecekteki yaşantılarını iyileştirme amacının yanında en mühim gayelerden biri de yeniden yapılandırma fikrini kavramaktır. Muhtelif araştırmalara bakıldığında, bugün yeni anlamlar kazanan yeniden yapılandırma çalışmalarının ana motifinin ayrımlara neden olan mekanizmaları ve süreçleri sadece yeniden yapılandırmak değil projeye konu mekanları ve yaşayanları anlamak olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Aynı zamanda bu farkındalık, toplumların geleceklerine yaptıkları yatırımın ve arazi mirası gibi konulardaki duyarlılıkların daha iyi yönetilmesini sağlamaktadır.

Favela-Bairro Programının uygulama aşaması tamamlandıktan sonra ortaya çıkan sonuçlardan biri yeniden yapılandırılmış konut alanlarında yaşam kalitesi iyileşen yerleşimcilerin bazılarının artan emlak değerleri nedeniyle fazla kira geliri sağlayabilmek için evlerinden ayrılmaya başlamalarıdır. Bu durum mekansal sorunların çözümünün yanı sıra yaşayan nüfusun öncelikle yoksulluk sorununa çözüm bulunması gerektiğini ve yapılan projelere yerel halkın da katılımının sağlanarak oluşacak yeni görünümü benimsemesi için çalışmaların yapılması gerektiğini göstermektedir.

4. ERTUĞRULGAZİ MAHALLESİNDE KENTSEL YOKSULLUK VE MEKAN İLİŞKİSİNE BAKIŞ

Pendik İlçesi İstanbul'un Anadolu yakasında yer almaktadır. Anadolu istikametinden gelindiğinde İstanbul'a giriş kapısı niteliğinde olan Pendik, Kocaeli Yarımadası'nın güneybatısında yer alır. İlçe doğuda Tuzla, kuzeyde Sultanbeyli, batıda Kartal ve güneyde Marmara Denizi ile çevrilidir. Pendik İlçesi, İstanbul merkezine 39 km uzaklıktadır.

Şekil.4.1. Pendik İlçesinin İstanbul İçindeki Konumu

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Pendik ilçesinde 3 ana ulaşım aksı yer almaktadır. Bu akslardan biri sahil yolu ve ona paralel olarak ilerleyen banliyö hattı olup, diğer önemli ulaşım aksları ise D-100 karayolu ve TEM Otoyoludur. 2010 yılı nüfus sayımına göre Pendik İlçesi'nin nüfusu, 558.485 kişi olup, toplam alanı 188 km² dir.

4.1. TARİHSEL GELİŞİM VE PLANLAMA SÜRECİ

Pendik'in meskun mahal olarak kullanımı M.Ö.5000'lere dayanmaktadır. Pendik, doğal liman özelliği gösteren bir koyun, kıyısına yakın mesafede kurulmuştur. Marmara denizindeki düzey düşüklüğü ve aşırı tuzlanma nedeniyle yaklaşık 1000 yıl kadar terkedildiği ve Marmara'nın durumu normale dönünce, elverişli konumu nedeniyle yeniden iskana sahne olduğu sanılmaktadır. Tarih boyunca en önemli özelliği İstanbul'dan Anadolu'ya diğer bir deyişle Avrupa'dan Asya'ya gidecek yolcuların ilk konaklama yeri olmasıdır. İstanbul'un, Boğazın jeopolitik ve jeostratejik özelliklerinden dolayı her dönem çeşitli milletlerin istilalarına ve el değiştirmelerine sahne olması, bu bölge üzerinde yer alan Pendik'in de tarih boyunca bölgeyle aynı kaderi paylaşmasına dolayısıyla çok çeşitli ve renkli bir tarihe sahip olmasına neden olmuştur.

Osmanlı Devletinin kurulmasının ardından, 1328 yılında Kocaeli yarımadasına yaptıkları akınlar sonucu Samandıra (Damatris) ve Aydos kalelerini alarak İzmit – Üsküdar yolunu denetim altına almıştır.1329-1330 yılında Osmanlı-Bizans arasındaki Pelekonon savaşının sonunda Kartal'dan Gebze'ye kadar olan kısım Türklerin eline geçmiştir. Savaş sonucunda Pendik'te uzun yıllar yaşam durmuştur. Bizans ve Osmanlı arasında sık sık el değiştiren Pendik, son olarak Yıldırım Beyazıt zamanında kesin olarak Osmanlı topraklarına dahil edilmiş, o tarihten bu yana da Türklerin elinde bulunmuştur.

Pendik Türklerin eline geçtikten sonra çoğunluğunu Rumların oluşturduğu bir Hıristiyan köyü olarak kalmış buna karşılık iskan amacıyla Anadolu'dan gelen Türkler iç kısımlarda mevcut bulunan veya yeni kurulan Kurtköy, Dolayoba, Yayalar, Şeyhli gibi köyleri oluşturmuşlardır.

Pendik, Osmanlı idari yapısı içinde bir karyedir. Üsküdar Mutasarrıflığı Adalar nahiyesine bağlı bir karye(köy) yerleşmesidir. İstanbul Ahkam Defterinde Pendik ile alakalı belgelerde Pendik'in küçük bir yerleşim birimi olduğu; burada Rum, Ermeni ve

Müslüman halkların bir arada yaşadıkları ve daha çok sebze-meyve üreticiliği, balıkçılık ve zeytin yetiştiriciliği ile uğraştıkları anlaşılmaktadır.

Pendik, ilki 1798’de olmak üzere üç büyük yangın geçirmiş ve son yangın olan 1889 yangınından sonra tamamen yanarak kül olmuştur. İstanbul’da özellikle 1800’lü yılların sonlarında ard arda yaşanan büyük yangınlarda şehrin pek çok yeri yanmış yangınlar halk için büyük bir felaket haline gelmiştir.1889 yangınında Pendik’te bulunan 1200 hane ve dükkanın tamamı yanmış ve yerleşme ikamet edilemeyecek duruma gelmiştir.

Şekil.4.2. Geçmişteki Pendik'ten Bir Görünüm.

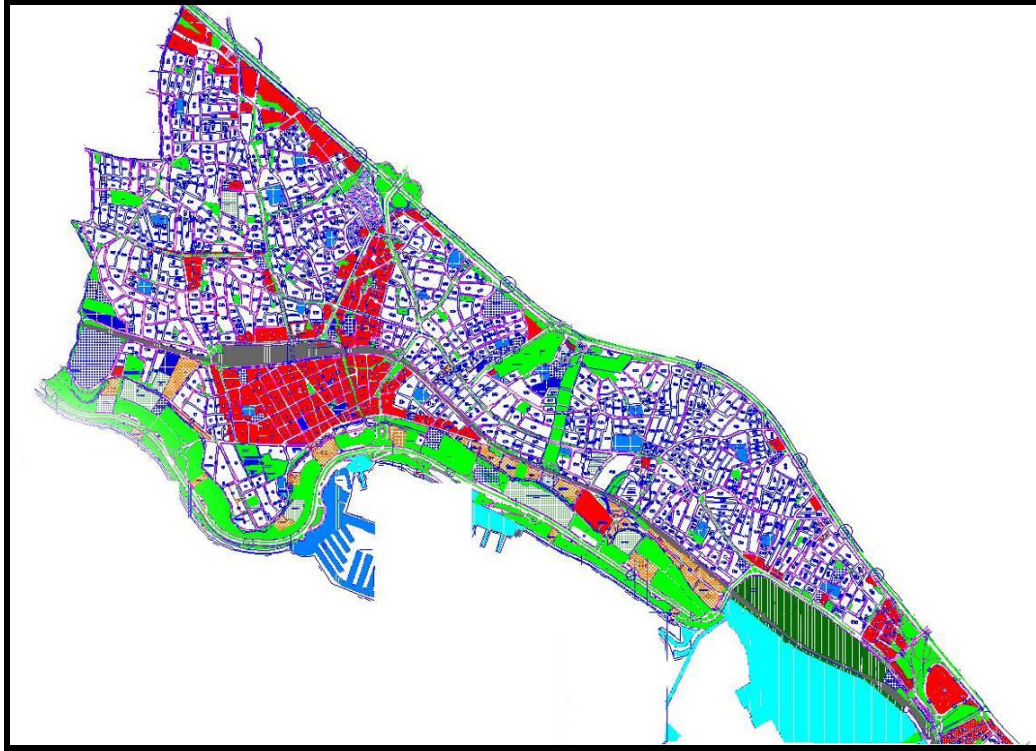
Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Yangından bir süre sonra 1900 yılında, Ayan Meclisi Senato Hariciye Encümen Reisliği görevini yürüten Azerian Efendi padişahın bir irade-i seniyesi ile Pendik’in yeniden kurulmasına memur edilmiş ve yerleşimin yeniden yapımı için ilk çalışmaları başlatmıştır.

Yıllar boyunca gelişimini sürdüren Pendik Sayfiye özelliğini de koruyarak büyümeye devam etmiştir. Pendik’te yerleşme, 1950 öncesinde tren yolu alt bölgesinde

yoğunlaşmıştır. Tren yolu üst bölgesi ise, yurt dışı göçmenlerinin yerleşmesiyle 1950-69 yılları arasında gelişmeye başlamıştır. 1970-79 dönemi tren yolu altı bölgesinin yenilenme sürecinde olduğu dönemdir. 1980-85 dönemi bu yenilenme sürecinin yanısıra E-5 'in üst kesimlerinin de gelişiminin hızlandığı dönemdir. Hem tren yolu alt ve üst bölgesinin hem de E-5'in üst kesimlerinin oldukça yoğun göçün etkisiyle yapılaşmada çok süratli bir gelişme sağladıkları 1985-95 arası; Pendik'in planlı yapılaşma yanında, gecekondu bölgeleri ile tanıştığı dönemdir.

Şekil.4.3. Pendik Uygulama İmar Planı

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Pendik İlçesinde ilk uygulama imar planı çalışmaları E-5 Karayolunun güney kısımlarını kapsayan 12.01.1976 tarihli Pendik Uygulama İmar Planı ile başlamıştır. Daha sonra ilçenin kuzeybatısının bir kısmı merkezi hükümet tarafından ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin koordinatörlüğünde, planlı ve düzenli uydu kent yapılması için Bahçeşehir ile birlikte pilot bölge seçilmiştir. İlk olarak bölgede 1985 yılında, başta Adnan Kahveci olmak üzere bir grup bürokrat ve devlet görevlisi planlama çalışmalarını başlatmışlardır.

Pilot bölge seçilen alanda 1/1000 ölçekli “Kurtköy Toplu Konut Alanı” Uygulama İmar Planı 1987 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Yerleşim Bilimleri ve Şehircilik Uygulama Araştırma Merkezi tarafından hazırlanmış ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı’na 12.11.1987 tarihinde onaylanmıştır. Bu plan bölgedeki planlama çalışmalarının temelini oluşturan en kapsamlı ve en eski plandır. Kurtköy Toplu Konut Alanı Uygulama İmar Planı şu anda mahalle olarak Yenişehir ve Harmandere Mahalleleri’nin bulunduğu alanı kapsamaktadır.

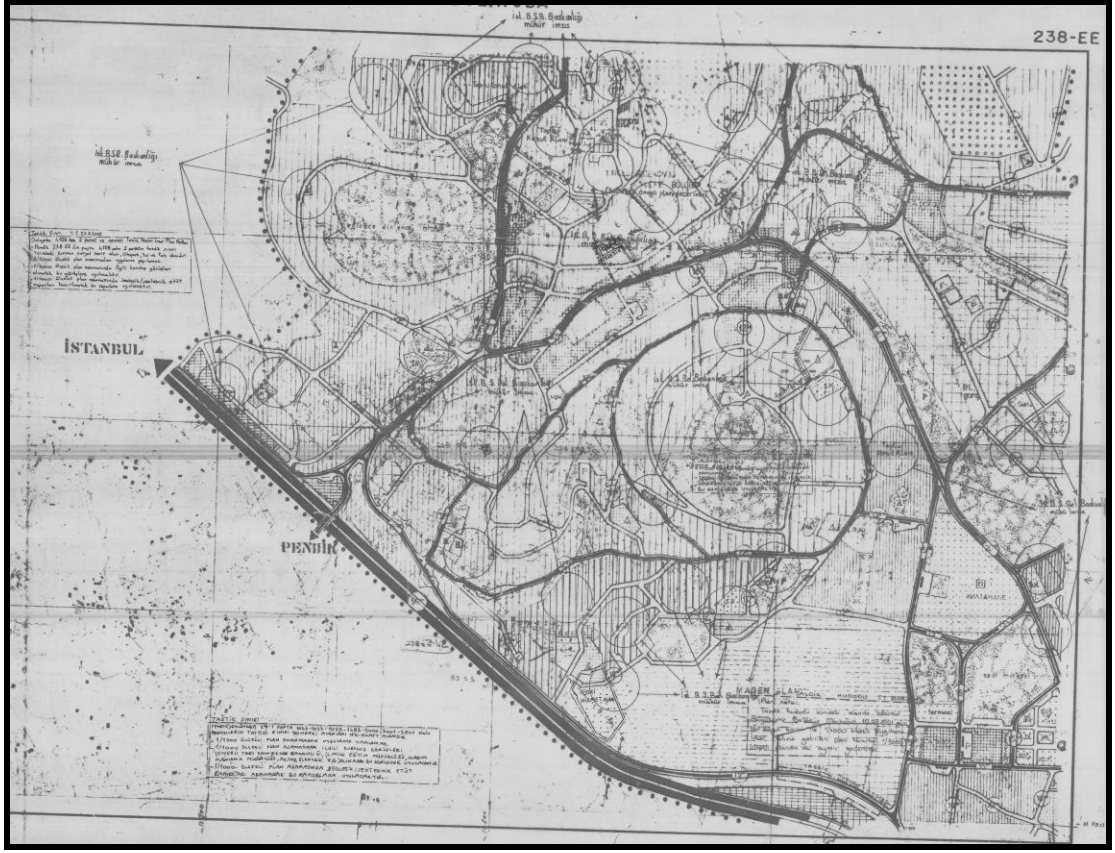
Şekil.4.4. Yayalar ve Kurtköy Toplu Konut Uygulama İmar Planları

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Bu planla birlikte, 1989 yılında Belediyece satışa sunulan arsalarda, kooperatifler tarafından ilk çalışmalara yıl sonunda başlanmıştır. Kooperatifler, bölgenin sorunlarını çözmek için S.S.Kartal ve Pendik Yöresi Petekent Kooperatifler Birliği’nin çatısı altında örgütlenmişlerdir. Birlik toplam 80 km’yi bulan yol, kanal, içme suyu ve elektrik projelerini çizdirmiş, ilgili kurumlara tasdik ettirdikten sonra Belediye’den inşaat ruhsatlarını almıştır.

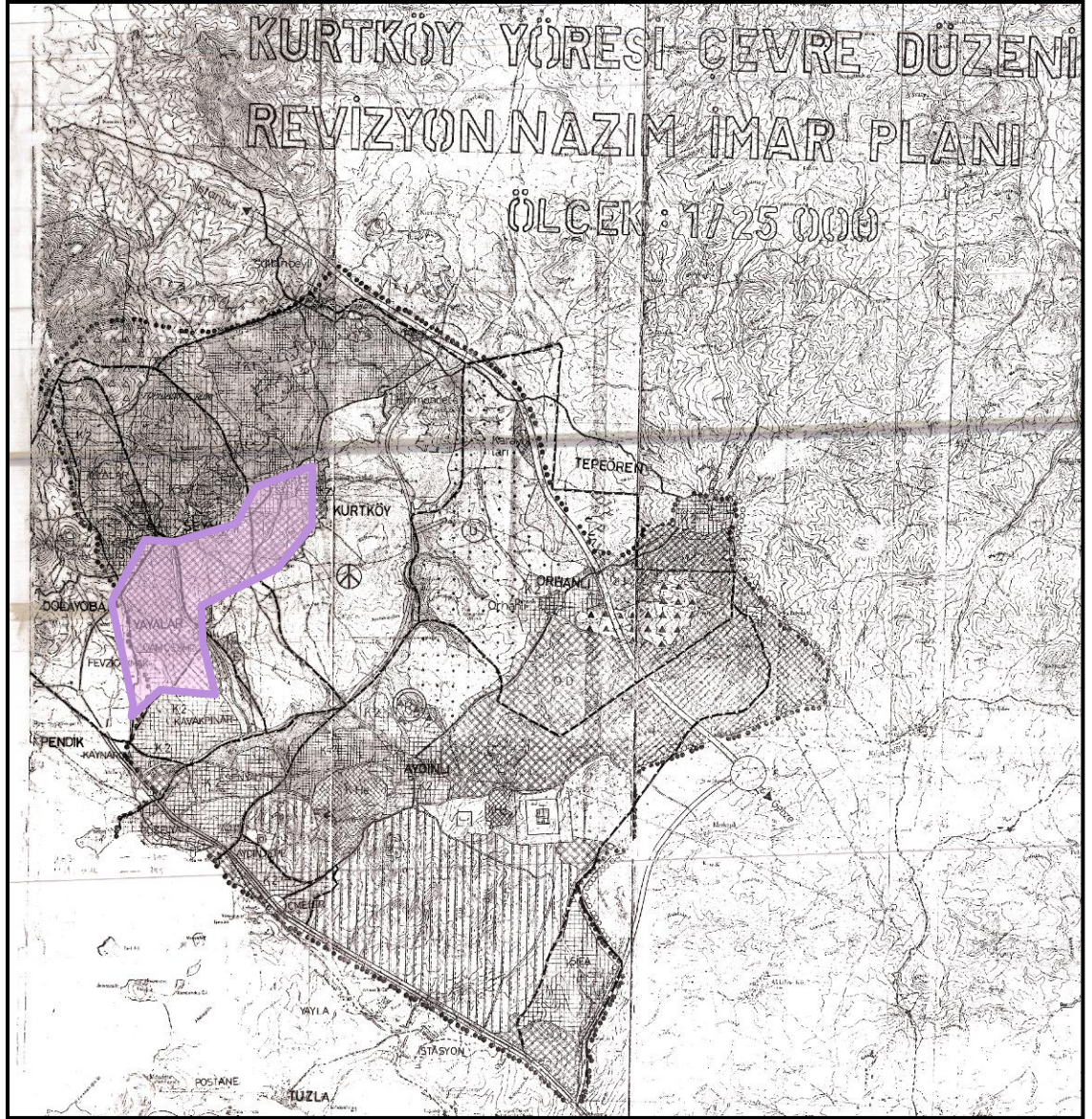
Şekil.4.5. Dolayoba Nazım İmar Planı

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

80'li yılların sonunda yerleşmenin yoğun göçe mağruz kalması ile artan kaçak yapılaşmayı önlemek amaçlı E-5 Karayolunun kuzeyinde 23.07.1986 tasdik tarihli 1/5000 ölçekli Dolayoba Nazım İmar planı ve bu plan doğrultusunda yapılan 13.04.1987 onay tarihli Dolayoba Uygulama İmar Planı yürürlüğe girse de konut talebini karşılamada yeterli olmamıştır. Artan yasa dışı yapılaşma sorununu çözmek amacıyla 90'lı yılların sonunda Esenyalı, Şeyhli, Güzelyalı, Harmandere, Yayalar ve Ertuğrulgazi bölgelerinde ıslah imar planları yapılmıştır.

Şekil:4.6. Kurtköy ve Yöresi Çevre Düzeni Nazım İmar Planı

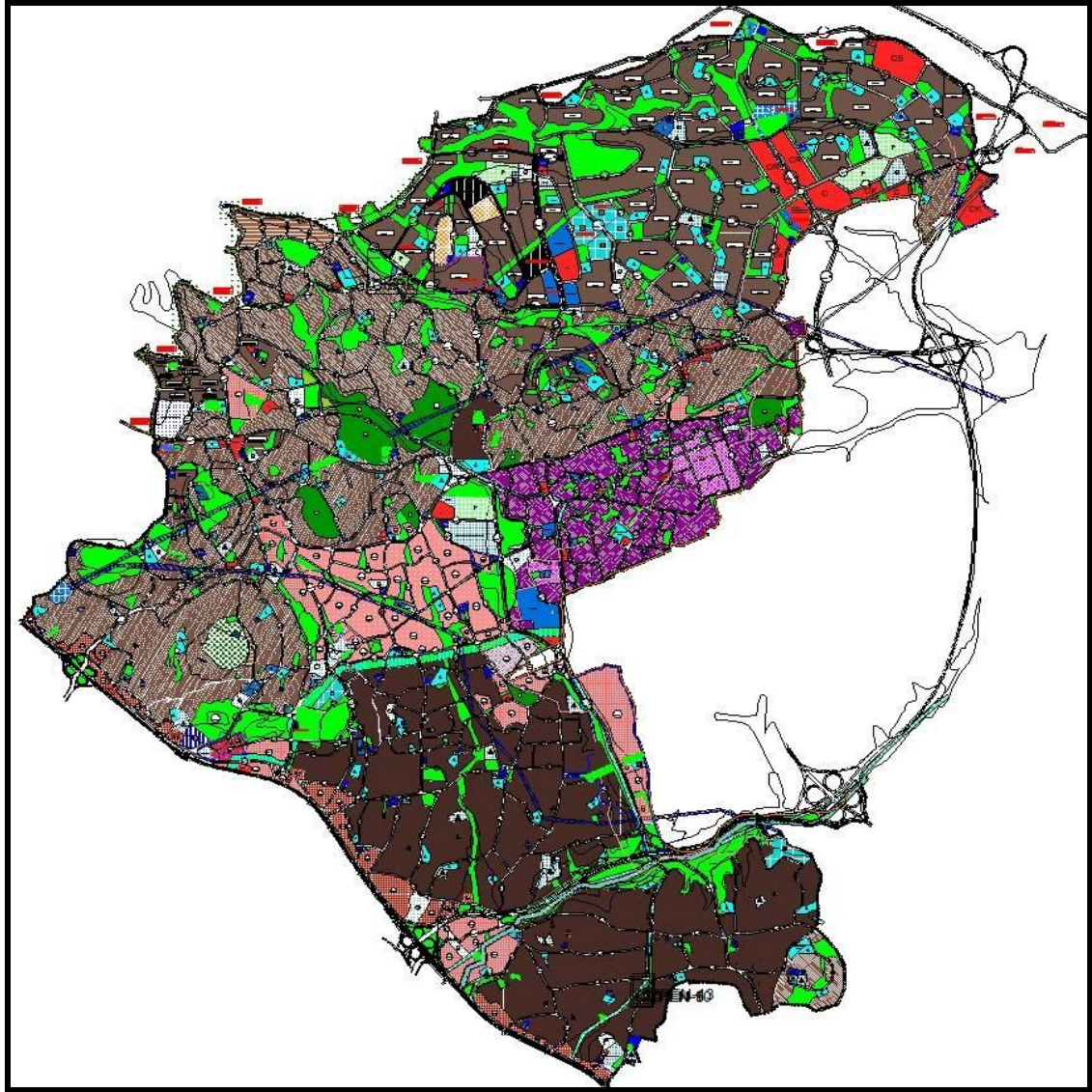

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Bölgedeki sanayi alanları 80'li yıllarda oluşmaya başlamış artan sanayi tesislerini kontrol altında tutabilmek için 08.12.1993 tarihinde 1/25.000 ölçekli Kurtköy ve Çevresi Çevre Düzeni Revizyon Nazım İmar Planı onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bu plan doğrultusunda sanayi tesislerine işletme ruhsatları hazırlanmıştır. Günümüzde de sanayi faaliyetine devam eden sanayi tesisleri bu planla yasallaşmıştır. Planın en önemli özelliklerinden biri de İstanbul İlinin ikinci havaalanı olan Sabiha Gökçen Havaalanının da bu plan da yer almasıdır.

Tüm bu parçacıl imar planlarının bölgedeki imar sorunlarını çözmeye yetersiz kalması ve bir çok mahallenin imar planlarının olmaması nedeniyle İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 19.05.2006 T.T.'li 1/5000 ölçekli E-5 Karayolu İle TEM Otoyolu Arası Nazım İmar Planı yürürlüğe girmiştir. Bu planla birlikte ilçede yasa dışı yapılaşmaların yoğun olduğu E-5 Karayolu kuzeyindeki bölgede imar planı çalışmaları tamamlanmaya başlamıştır.

Şekil.4.7. E-5 Karayolu ile TEM Otoyolu Arası Nazım İmar Planı

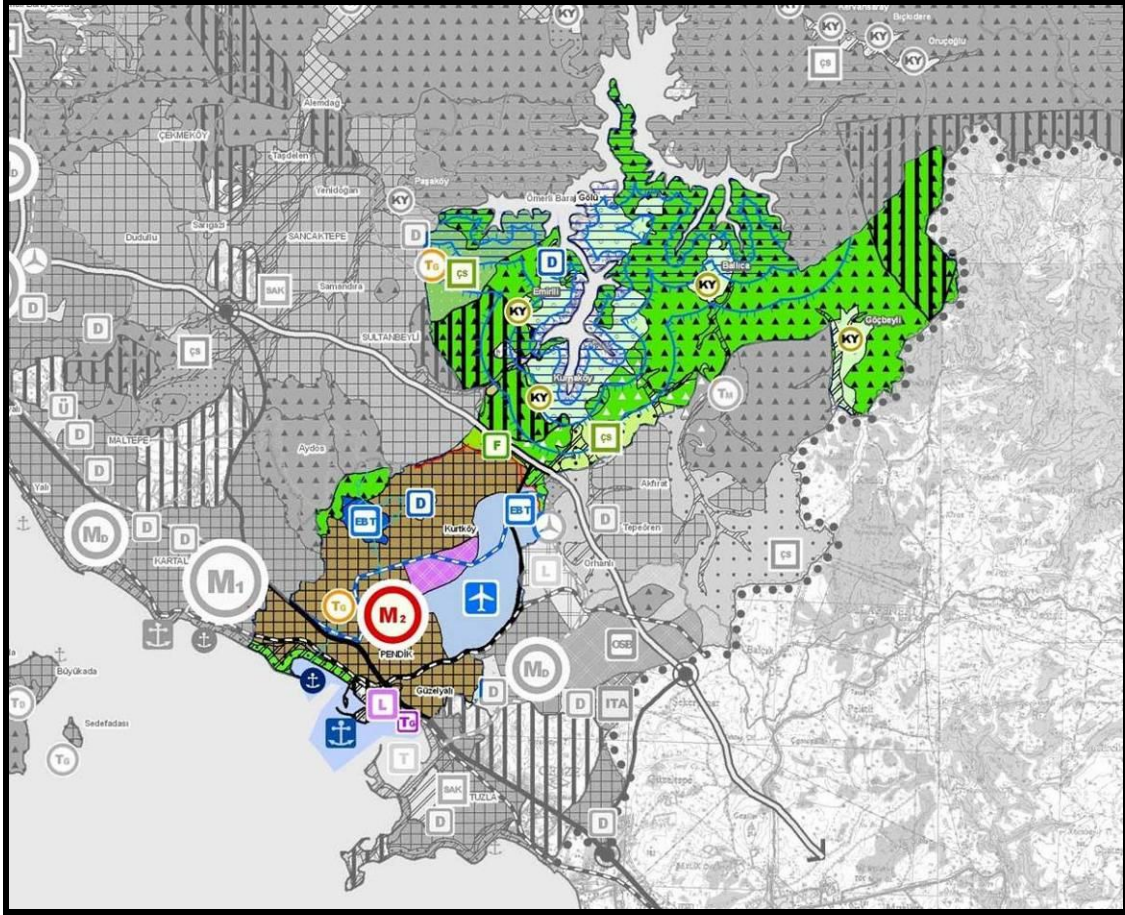

Kaynak: İBB Şehir Planlama Müdürlüğü

2008 yılında E-5 Karayolu İle TEM Otoyolu Arası Nazım İmar Planına yapılan itirazlara yönelik açılan davaların sonucunda bu plan iptal edilmiş, günümüze kadar

gelen süreçte E-5 Karayolu ile TEM Bağlantı Yolu arasında kalan bölge İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından etaplara ayrılmış ve yeni nazım imar planlarının yapım süreci devam etmektedir. Süreci tamamlanan 1/5000 ölçekli nazım imar planları doğrultusunda Ertuğrulgazi, Süluntepe, Çınardere, Orta, Velibaba, Esenyalı, Ahmet Yesevi, Fatih, Orhangazi ve Güzelyalı mahalleleri dışında kalan tüm bölgelerin 1/1000 ölçekli uygulama imar planları tamamlanmıştır.

Şekil.4.8. 1/100000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı

Kaynak: İBB Şehir Planlama Müdürlüğü

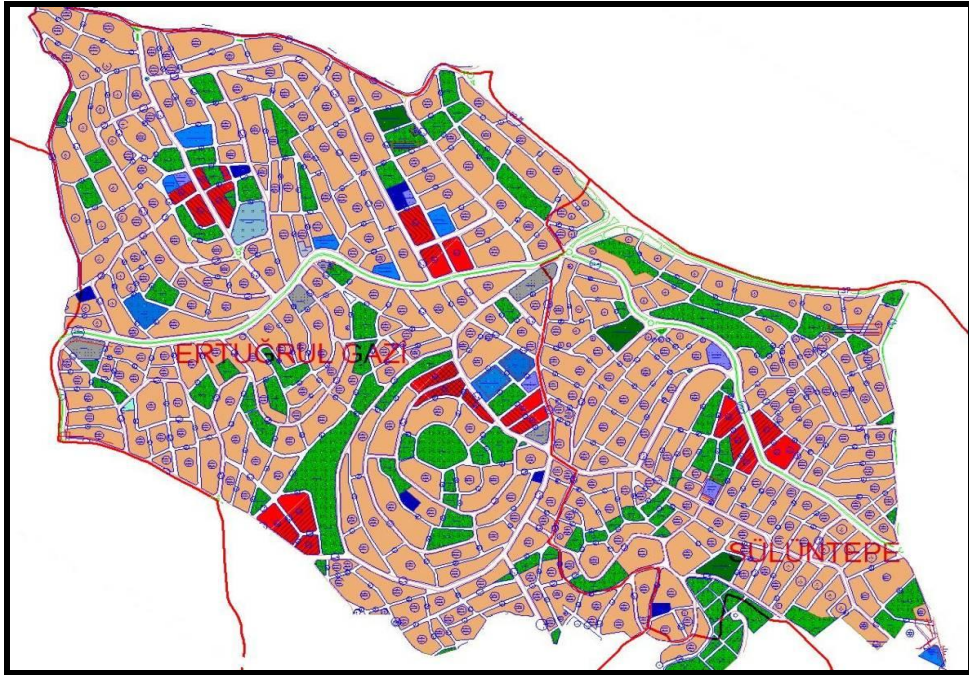
1/1000 ve 1/5000 ölçekli planlarla hızla değişen Pendik İlçesine, 1/100.000 ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı 15.06.2009 tarihinde onaylanmasıyla tüm İstanbul metropolünü etkileyecek fonksiyonlar getirilmiştir. 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı ile İstanbul'un 2023 yılına kadar olan gelişme politikaları ortaya konmuş ve ilçe ikincil merkez olarak tanımlanmıştır.

Pendik sahil kesimi kısmen kentsel ve bölgesel yeşil ve spor alanı, tersane alanı ve askeri alan olarak planlanmıştır.. Pendik ilçesinin kuzey batısında orman alanı, kuzeyinde ağaçlandırılacak alanlar ile Ömerli İçme Suyu Havzası gibi önemli eşikler bulunmaktadır. Pendik İlçesi için sahil ile bu eşikler arasında kalan alan ise meskûn alan olarak planlanmıştır. Bunun yanı sıra ilçede Eğitim, Bilişim ve Teknoloji Alanı, İleri Teknoloji Alanı ve Lojistik Bölge gibi tüm metropolü etkileyen fonksiyonlar getirilmiştir.

Ertuğrulgazi Mahallesi İmar Planları

Bölgede imar planı bulunmaması, alanın büyük ölçüde kamu mülkiyetinde olması ve ulaşılabilirliği nedeniyle Pendik İlçesinin mağruz kaldığı yoğun göçle gelen nüfus ucuz barınma ihtiyacını bu mahalleyi yerleşim alanı seçerek karşılamaya çalışmıştır.

Şekil.4.9. 01.07.1998 T.T.'li 1/1000 Ölçekli Ertuğrulgazi İslah İmar Planı

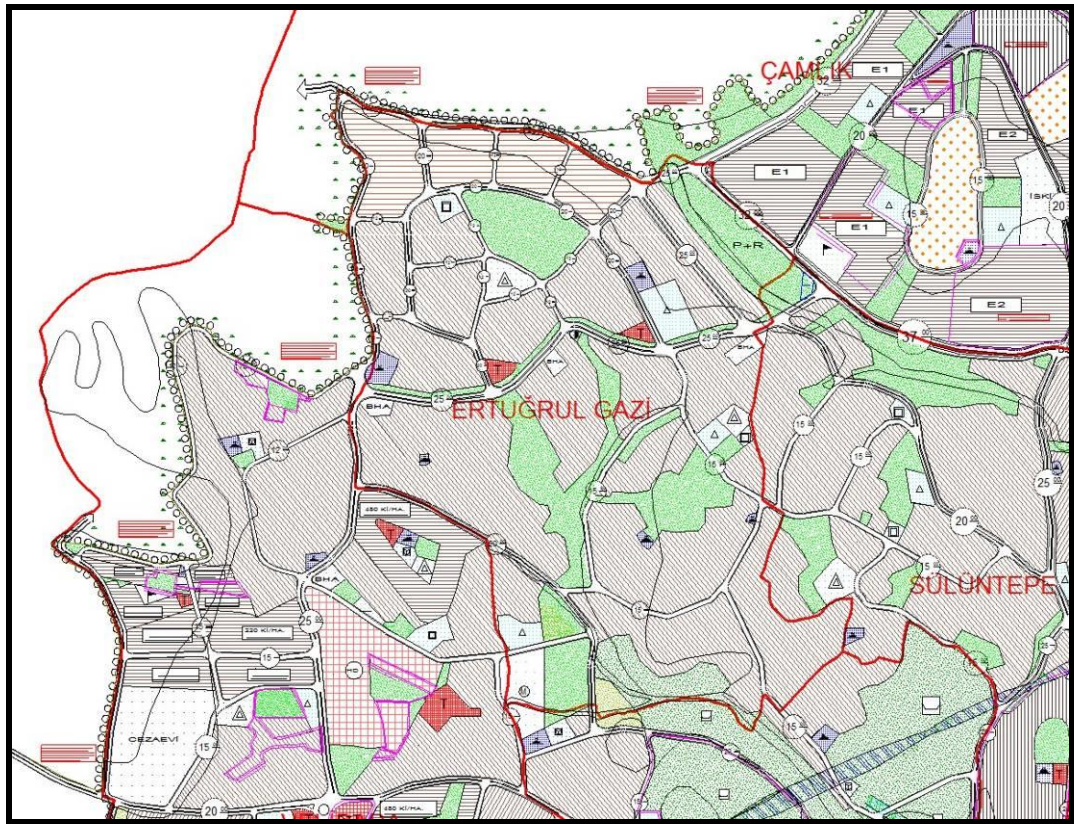
Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Artan konut alanlarını yasallaştırmak, alanın teknik altyapı ve donatı ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla ilk olarak 01.07.1998 T.T.'li 1/1000 Ölçekli Ertuğrulgazi İslah İmar Planı yapılmıştır. Plan bütününe bakıldığında Ertuğrulgazi Mahallesi konut

alanlarının çoğunlukta olduğu, topoğrafik eşikler dikkate alınarak belirlenen yeşil alanlara bölünmüş iki alt merkezde oluşan bir alt birim olarak tasarlanmıştır. Ancak mülkiyet problemleri nedeniyle planın uygulama aşamasında problemler yaşanmıştır.

Bu planın ardından Pendik İlçesinin büyük bölümünü kapsayan alanda E-5 Karayolu ve TEM Otoyolu Arası Nazım İmar Planı İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılmış ve 19.05.2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

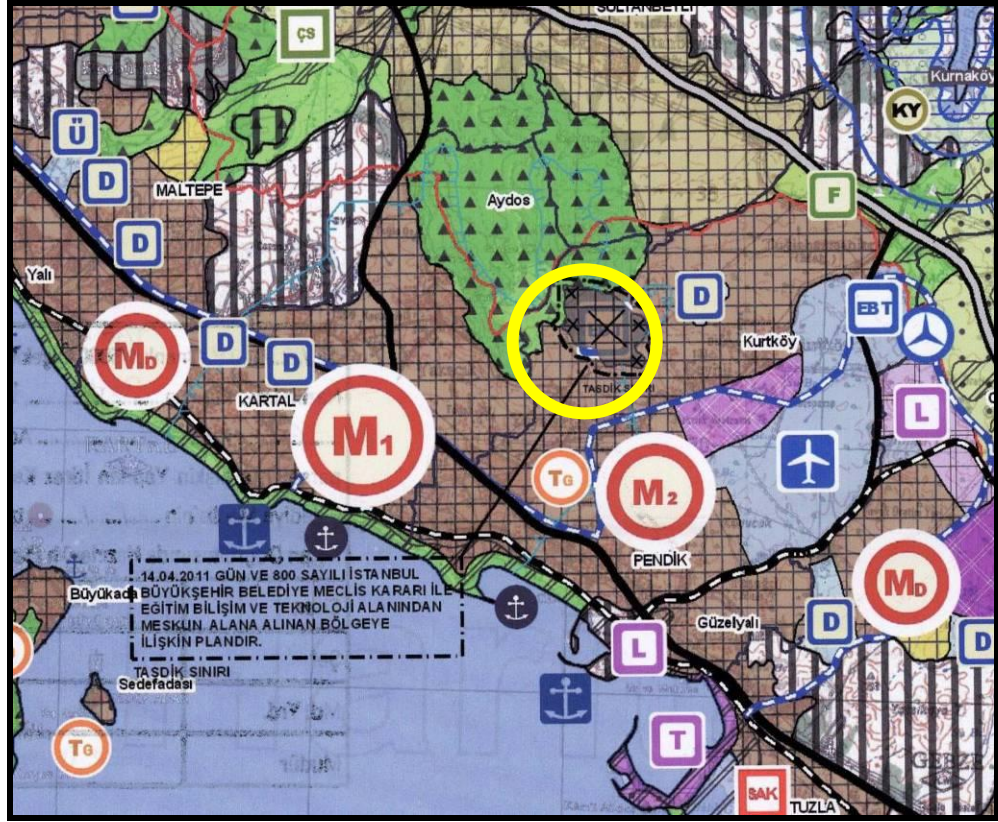
Şekil.4.10. 19.05.2006 T.T.'li 1/5000 Ölçekli E-5 Karayolu ile TEM Otoyolu Arası Nazım İmar Planı

Kaynak: İBB Şehir Planlama Müdürlüğü

Nazım imar planında Ertuğrulgazi Mahallesi konut fonksiyonunun yoğun olduğu bir alt bölge olarak tasarlansa da bu alanda yaşayan nüfusa hizmet verecek sosyal donatı alanı yetersizliği açıkça görülmektedir. Bunun nedeni olarak alanda yapılaşmamış kısımların az olması gösterilebilir. 19.05.2006 T.T.'li 1/5000 Ölçekli E-5 Karayolu ile TEM Otoyolu Arası Nazım İmar Planı 2008 yılında İstanbul 8. İdare Mahkemesi kararı ile iptal edilmiştir.

Şekil.4.11. 08.05.2011 T.T.'li 1/100000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı İtirazları

Kaynak: İBB Şehir Planlama Müdürlüğü

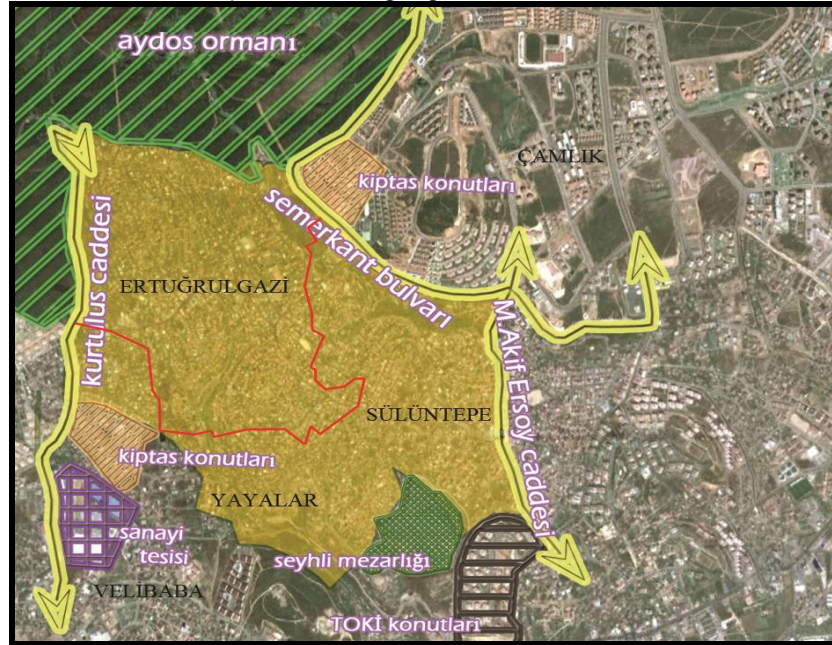
15.06.2009 tarihinde onaylanan 1/100.000 Ölçekli İstanbul Çevre Düzeni Planı ve planın askı süresi içinde yapılan itirazlar, Ertuğrulgazi Mahallesi ve Pendik İlçesi ölçeğinde değil tüm İstanbul Metroplünün gelişimini etkileyecek bir sürece dönüşmüştür. 15.06.2009 tarihinde onaylanan planda Ertuğrulgazi, Süluntepe ve Yayalar Mahallesinin bir kısmını kapsayan alan EBT rumuzlu Eğitim Bilişim ve Teknoloji Alanında kalmaktayken, plana askı sürecinde yapılan itirazların değerlendirilmesi sonucu Büyükşehir Belediye Meclisinin 14.04.2011 gün ve 800 sayılı kararı ile “Meskûn Alan” lejantına alınarak, bu karar doğrultusunda düzenlenen plan, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanınca 08.05.2011 tarihinde onaylanmıştır. Çevre Düzeni planı ve 2008 yılında mahkeme kararı ile iptal edilen nazım imar planı doğrultusunda yeni nazım imar planı çalışmaları İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından başlatılmıştır.

4.2. FİZİKSEL, SOSYAL VE EKONOMİK YAPIYA İLİŞKİN ANALİZLER

Araştırma kapsamında incelenen Ertuğrulgaazi Mahallesi Pendik İlçesinin kuzeybatısında yer almaktadır. Önceleri Yayalar Mahallesi'ne bağlı bir alan iken 1980'li yılların ikinci yarısında alanın güneyinde ve güneybatısında özellikle Velibaba ve Ramazanoğlu Mahallelerinde yer seçen imalat sanayi firmalarının açılmasıyla hızla yapılaşmaya başlamıştır. Faaliyet göstermeye başlayan sanayi alanları ile birlikte Yayalar Mahallesi'nin nüfusu artış göstermiş ve yönetim, muhtarlık hizmetleri, altyapı hizmetlerindeki eksiklikler nedeniyle yaşayanlar tarafından Kaymaklık ve İlçe Belediyelerine yapılan başvurular sonucunda 1995 yılında Pendik Kaymaklığı ve İstanbul Büyükşehir Belediye Meclis Kararı ile mahalle olarak tescil edilmiştir.

Ertuğrulgaazi Mahallesi, batıda Aydos Ormanı, kuzeydoğuda Yayalar ve Kurtköy Toplu Konut Alanları, güneyde Dolayoba Kiptaş Konutları, doğusunda Süluntepe Mahallesi ve Mehmet Akif Ersoy Caddesi ile sınırlandırılmıştır.

Şekil.4.12. Ertuğrulgaazi Mahallesi'nin Konumu

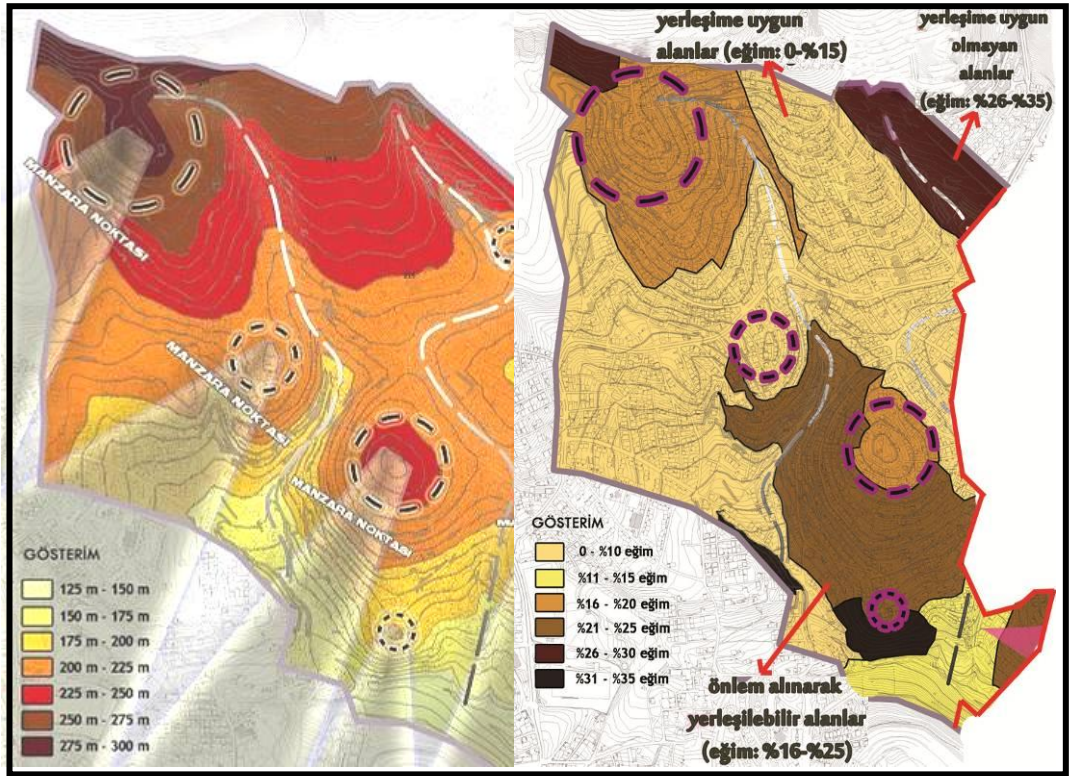
Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Ertuğrulgazi Mahallesi'ne TEM Otoyolu Kurtköy çıkışından Havalimanı bağlantı yolu ile, ya da Pendik Kavşağından ilçenin ana ulaşım akslarından biri olan Ankara Caddesine bağlanarak kolaylıkla ulaşılabilmektedir.

Fiziksel Yapı Analizleri

Pendik ilçesindeki önemli yükseltilerden biri olan Aydos Dağı Ertuğrulgazi Mahallesi'ni kuzey ve batı yönlerden sınırlandırmıştır.

Şekil.4.13. Eğim ve Yerleşilebilirlik Analizi

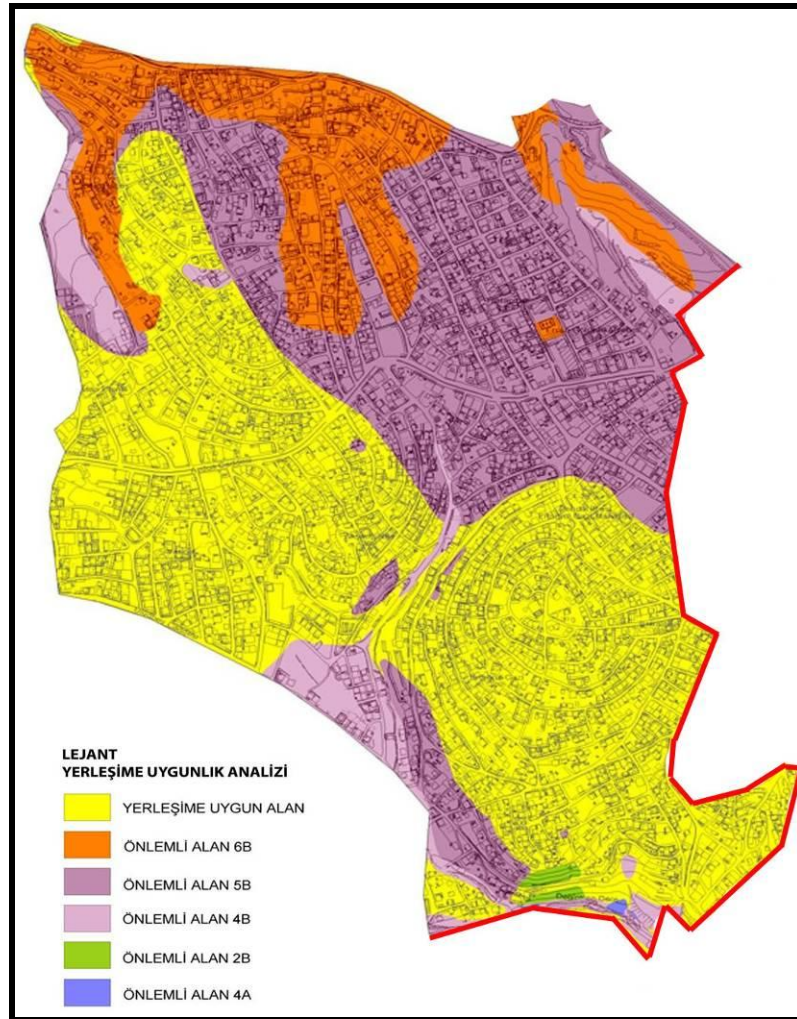

Kaynak: İBB Şehir Planlama Müdürlüğü

Mahalle de yükseklik değerlerinin kuzey-güney doğrultusunda 300 metreden 125 metreye kadar düşmesine rağmen yerleşime uygun ve önlem alınarak yerleşilebilir alanlar toplam yüzölçümünün %92'lik kısmını oluşturur. Genel yöneliş güneydoğu, güneybatı ve doğu yönündedir.

Aydos Dağından başlayarak Ertuğrulgazi Mahallesi ve çevresinden ilerleyerek denize dökülen Kemikli ve Değirmen deresi yan kolları mahallenin önemli su yüzeylerini oluşturur. Kemikli Dere'nin ıslah çalışmaları yapılmıştır. Derelerin akış uzunlukları kısa ve su rejimleri düzensizdir. Özellikle yağmurlu havalarda akışlı ve akıntılı olup, yaz aylarında kururlar.

Şekil.4.14. Yerleşime Uygunluk Analizi

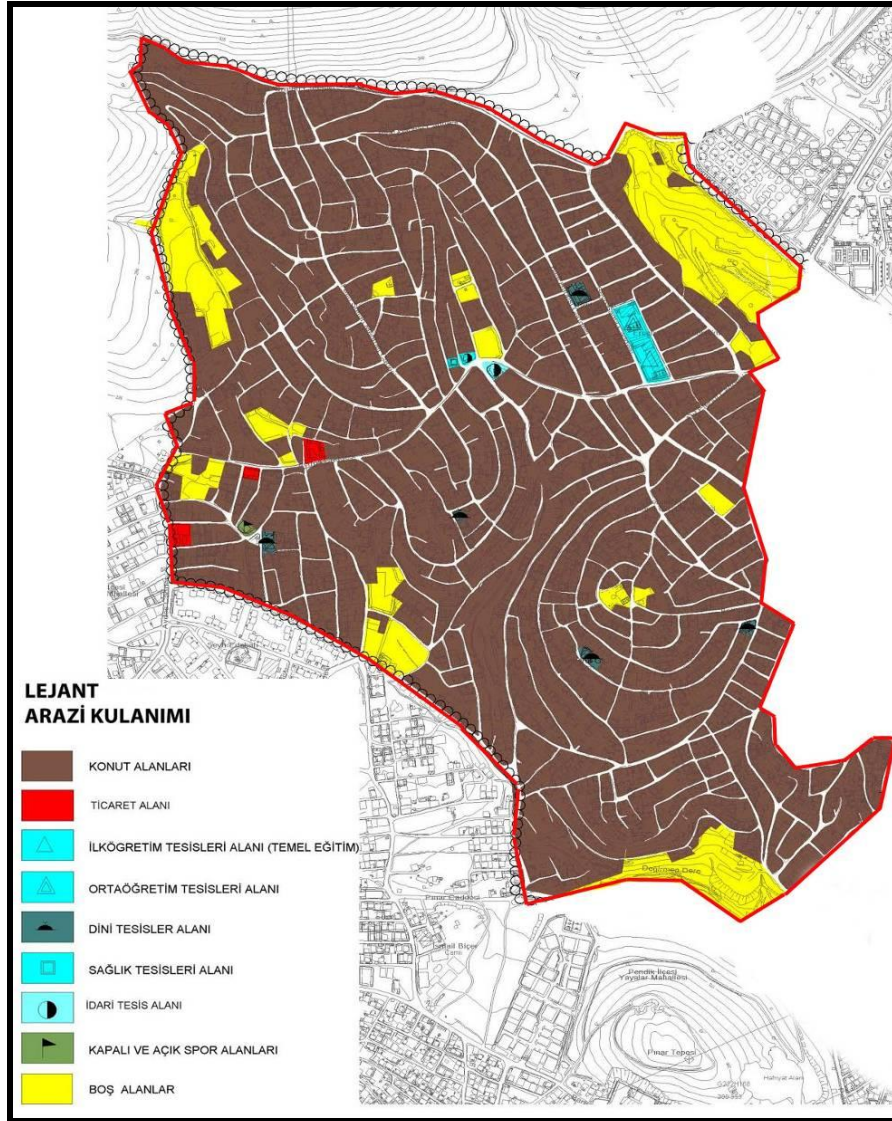
Kaynak: İBB Şehir Planlama Müdürlüğü

Ertuğrulgazi Mahallesinin jeolojik yapısı incelendiğinde, 19.08.2008 tarihli İstanbul Büyükşehir Belediyesi Deprem Risk Yönetimi ve Kentsel İyileştirme Daire Başkanlığı Deprem ve Zemin İnceleme Müdürlüğü tarafından hazırlanan “Anadolu Yakası

Mikrobölgeleme Rapor ve Haritaları” çalışmasında belirtildiği üzere Yerleşime Uygun ve Önlem Alınarak Yerleşilebilir Alanlardan oluşmaktadır. Alanın zemin durumu %57’si yerleşime uygun, %31’i Öa-5b (Diğer Mühendislik Problemleri açısından (karstlaşma, aşırı ayrılmış kaya, taş ve kum ocağı ve diğer zeminler); % 9’u Öa-6b (Birden fazla tehlike olasılığı (karmaşık sorunlar) açısından risk oluşturan alanlardır.) özelliğe sahiptir.

Ertuğrulgazi Mahallesi’nde 31.12.2010 TÜİK Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) verilerine göre 16299 kişi yaşamaktadır. Arazi kullanımı yaşayan nüfus miktarı açısından değerlendirildiğinde donatı alanlarının azlığı dikkat çekmektedir.

Şekil.4.15. Arazi Kullanımı

Kaynak: İBB Şehir Planlama Müdürlüğü

Mahallenin yüzölçümü 169 ha büyüklüğündedir ve alanın %70'i konut, %13'ü yol, %0,8'i donatı alanları ve %15'i de boş alanlardan oluşmaktadır. Mahallede 1 iköğretim tesisi, 1 ,ortaöğretim tesisi, 1 aile sağlığı merkezi, 5 adet cami, 2 adet park alanı ve Muhtarlık Binası bulunmaktadır.

Şekil.4.16. Mahallenin Genel Görünümü

Ertuğrulgazi Mahallesi Pendik Merkezine bağlayan, toplu ulaşım araçlarının ana güzergah olarak kullandığı Aydos Caddesi ve Ertuğrulgazi Caddesi alanın temel ulaşım omurgasını oluşturur. Bu akslar üzerinde mahallenin günlük ihtiyaçlarını karşılayan zemin katlarda yoğunlaşmış ticari üniteler bulunmaktadır. Aydos Caddesinin Velibaba Mahallesi'ne yakın bölümlerinde büyük süpermarketler yer almaktadır.

Şekil.4.17. Aydos Caddesinden Görünüm

Alanın kuzeydoğusunda dere yan kollarının beslediği mevcutta seraların bulunduğu alanlar otoparklar ile Aydos Caddesi ve Semerkant Bulvarından ayrılmaktadır. Boş alanların tamamına yakını otopark olarak kullanılmaktadır.

Şekil.4.18. Seralardan Görünüm

Konut alanları incelendiğinde, her yapının mutlaka bahçesi bulunmakta ve bahçelerin büyük çoğunluğu sebze ve meyve ekilen bölüm, otopark ve oturma alanlarından oluşmaktadır.

Şekil.4.19. Konut Alanlarından Görünüm

Mahalledeki te ilköğretim ve ortaöğretim tesisi Aydos Caddesine cepheli ve birbirlerine yakın mesafede konumlandırılmış ve aynı bahçeyi kullanmaktadır.

Şekil.4.20.Donatı Alanlarından Görünüm

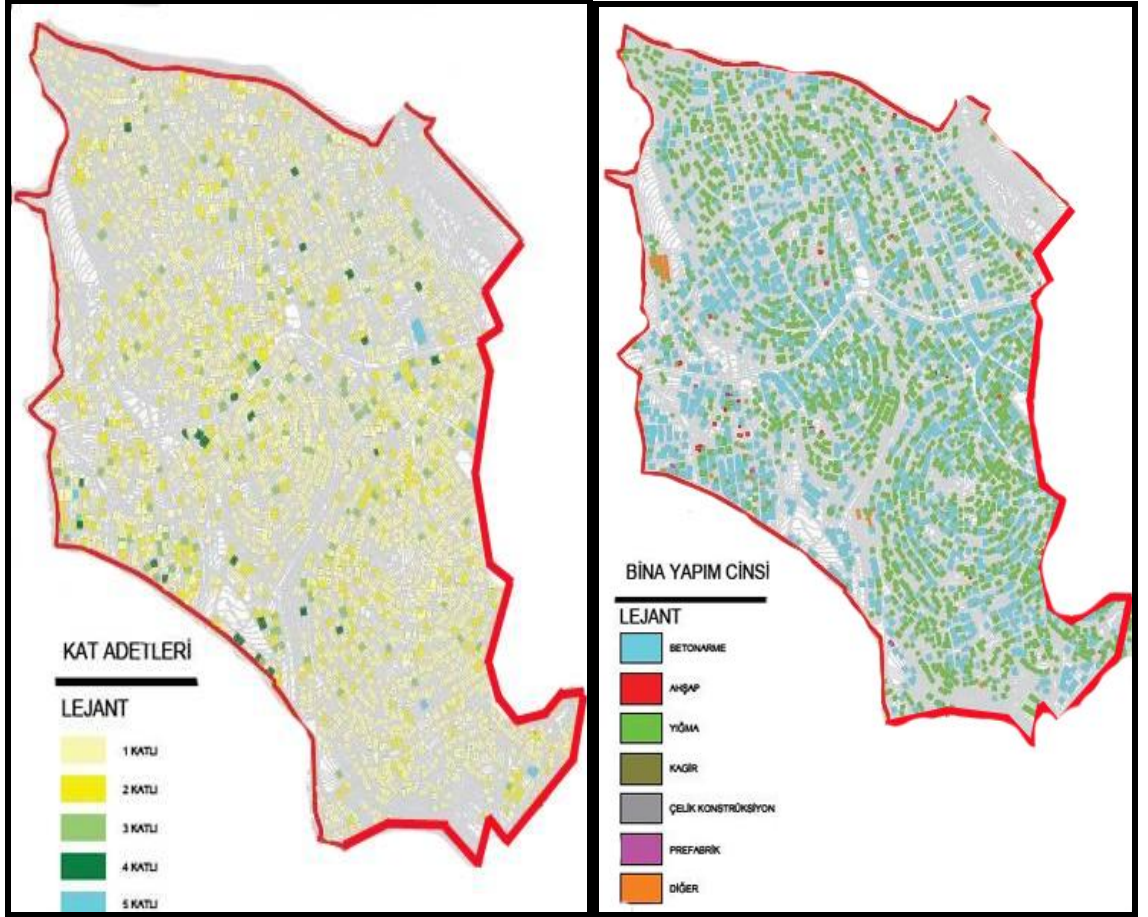

Mahallenin merkezi olarak tanımlanabilecek Muhtarlık Binası da Aydos Caddesi üzerindedir ve bina önünde mahallelinin kullanımına açık çocuk oyun alanı, otobüs ve dolmuş durağı bulunmaktadır.

Genel olarak bölgedeki ticari faaliyet Ertuğrulgazi Mahallesi'nin günlük ihtiyaçlarını kendi içinde karşıladığı, ancak Pendik Merkezine de kısmen bağımlı yaşadığı göstermektedir. Ayrıca yaşayanların kendi bahçelerinde zaman geçirdikleri, park ve dinlenme alanlarını fazla tercih etmedikleri, kendi içinde yaşayan kapalı bir yerleşim alanı olduğu izlenimi vermektedir.

Mahalledeki genel yapı stoğu değerlendirildiğinde, %83'ü tek katlı yapılar geriye kalan % 16'lık kısmı ise 2 ve 3 katlı yapılar; %1'lik az bir kısım ise 3 ve 4 katlı yapılardan oluşmaktadır.

Şekil.4.21. Kat Adetleri ve Bina Yapım Cinsi Analizleri

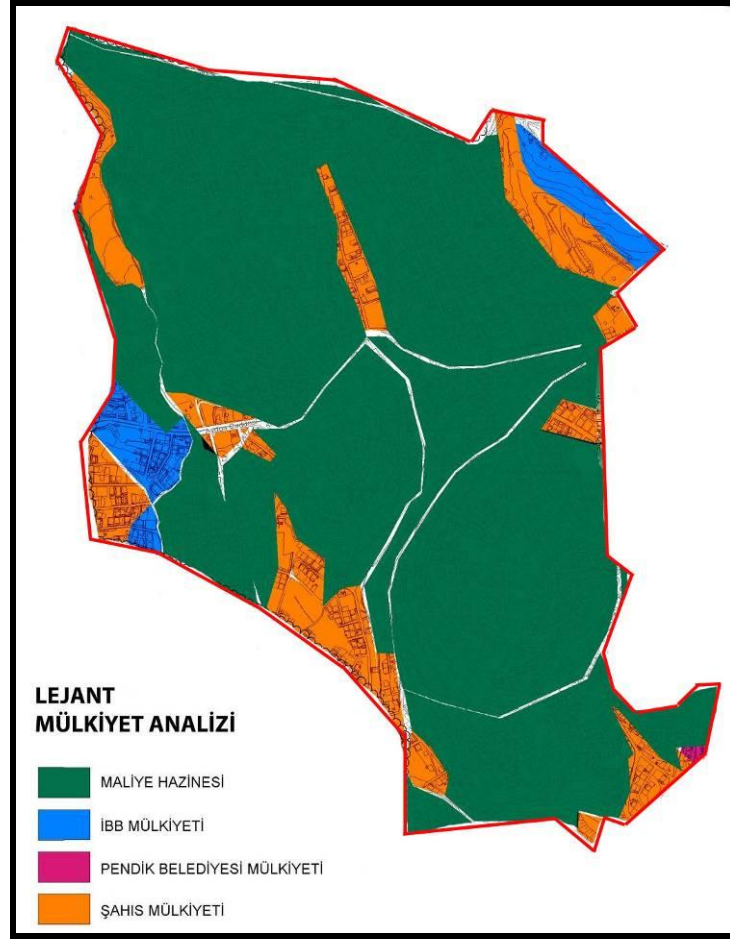

Kaynak: İBB Şehir Planlama Müdürlüğü

Alan içerisinde hazine parsellerinde yer alan gecekondü alanlarında bina yapım tekniği ağırlıklı olarak yığma ve betonarmedir. Bina kat sayısı 1 veya 2 kat ile sınırlı kalmıştır. Şahıs parsellerinde ise 3, 4 ve 5 katlı, betonarme yapıların olduğu görülmektedir. Bölge ucuz konut edinme gereksinimi nedeniyle kaçak ve ruhsatsız yapılan genellikle konut kullanımındaki yapılardan oluşmaktadır. Alanda yaşayanların maddi imkansızlıkları, mülkiyet problemleri ve bölgenin plansız oluşu yapılaşmayı durdurmuş ve yeni yatırımların da önünü kesmiştir. Bu durum bina sahiplerinin yanı sıra kamunun da alana yatırım yapmasını engellemekte ve fiziki çevrenin genel görünümünü olumsuz etkilemektedir.

Mülkiyet yapısının alansal olarak dağılımına bakıldığında Maliye Hazinesinin mülkiyetinin ağırlıkta olduğu, ikinci sırada Şahıs, üçüncü sırada İstanbul Büyükşehir Belediyesi, dördüncü sırada ise Pendik Belediyesi olduğu görülmektedir. Planlama alanının yaklaşık %81' lik kısmını kamu mülkiyetleri oluşturmaktadır.

Şekil.4.22. Mülkiyet Analizi

Kaynak: İBB Şehir Planlama Müdürlüğü

Konut fonksiyonunun özellikle hazine parselleri üzerinde yer aldığı görülmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve şahıs mülkiyetindeki parseller genellikle boş durumdadır.

Sosyal Yapı Analizleri

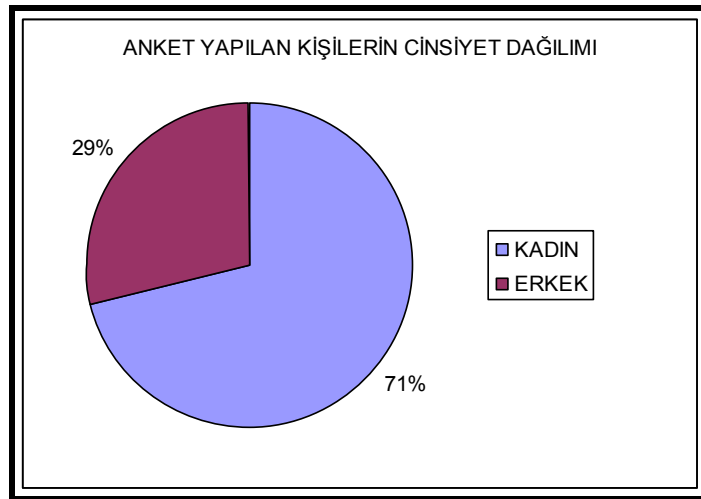
Araştırma kapsamında incelenen Ertuğrulgazi Mahallesinin sosyal yapısını incelemek amaçlı 2010 yılı Eylül-Ekim ayları arasında, Pendik Belediyesi tarafından araştırmaya

konu bölgedeki hanelerde yüzyüze görüşme biçiminde anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde aktarılan analiz çalışması anket çalışması sonuçlarından derlenerek, mahalle sakinleriyle yapılan sözlü mülakatlarla desteklenerek oluşturulmuş ve Ertuğrulgazi Mahallesi'nin sosyal dokusunun genel özelliklerine ulaşmak ve halkın nasıl bir yerde ne şartlarda yaşadığını ve yaşamak istediği ortaya konmaktadır.

Ertuğrulgazi Mahallesi 169 ha büyüklüğünde, TÜİK'in 31.12.2010 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 16299 kişinin yaşadığı bir yerleşmedir. Nüfus yoğunluğu 100 ki/ha ve yaşayanların %51 erkek, %49'u kadınlardan oluşmaktadır. Mahallede yaşayan nüfus yaş gurpları açısından incelendiğinde %27'sinin (0-14), %39'unun (15-34), %26'sının (35-54) ve %8'inin 55 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir.

Anket çalışması sırasında soruları yanıtlayan kişilerin %71'i kadın ve %29'u erkektir. Bunun sebebi evdeki kadınlara, erkeklerden daha kolay ulaşılmasıdır. Hanede babanın bulunamadığı durumlarda, anne aile reisi olarak kabul edilmiştir. Bu oranları Şekil 4.23'de görmekteyiz.

Şekil.4.23. Cinsiyete Göre Nüfus Dağılımı

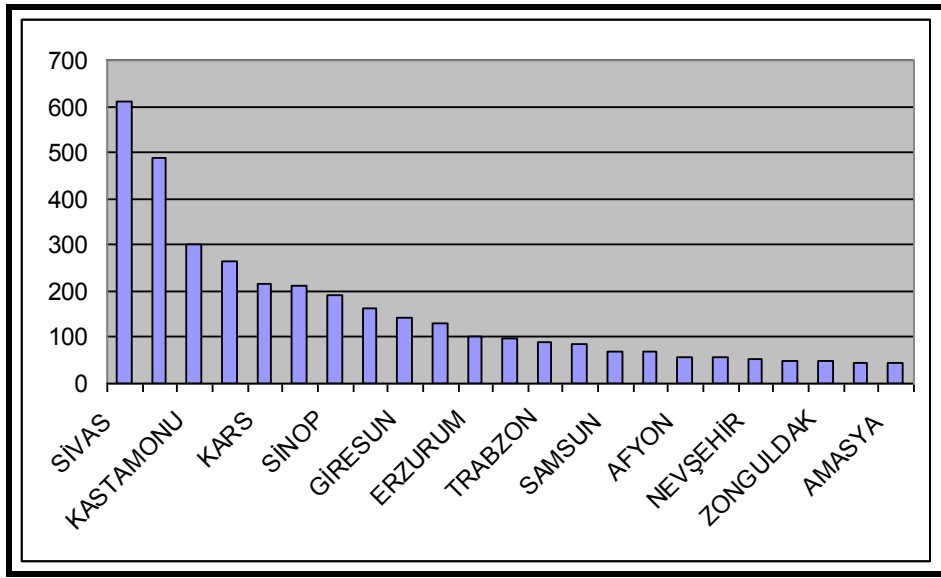

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Yapılan anket sonucunda mahalle nüfusunun tamamına yakın kısmının İstanbul dışından göç ederek bu mahalleye yerleştikleri gözlemlenmiştir. “Tarımsal yapıdaki değişim, üretim yöntemlerindeki farklılaşma, arazilerin verimindeki düşüşler, reel

ücretler üzerindeki aşınma, kırsal potansiyelin kullanılmaması, kırsal yoksulluğu yaşayanları göçe zorlamış ve kırsal yoksullar kentli yoksullara evrilmişlerdir” (Akdemir, 2003:118). Küreselleşme ile oluşan yeni yoksulluk biçimi kırsal nüfusu, kent merkezlerine göçmeye mecbur etmiştir. Bölgeler arası kalkınmadaki dengesizlikler de göçün özellikle Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgelerinden Marmara ve özellikle İstanbul iline yoğunlaşmasını sağlamıştır.

Şekil.4.24.Doğum Yeri Dağılımı

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Bitirdikleri okullar itibariyle alanda yaşayanlar incelendiğinde, Ertuğrulgazi Mahallesi'nde eğitim oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Burada yaşayanların % 14,4'ü okuma yazma bilmemekte, % 3,4'ü ise yalnızca okur-yazardır. İlköğretim mezunu olanların oranı ise % 70,6'dır. Yöre halkının %8,7'si lise ve sadece %2,7'si ise üniversite mezunudur. Eğitim durumu oranlarını Tablo 4.1.'de görmekteyiz.

Tablo.4.1. Eğitim Durumu Dağılım Oranları

EĞİTİM DURUMU	%
Okur-Yazar Değil	14.4
Okur-Yazar	3.4
İlköğretim	70.6
Lise	8.7
Yüksekokul	2.7

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Ailedeki kişi sayısı incelendiğinde ise Ertuğrulgazi Mahallesi'nde 4 kişilik aile oranının % 30,1, 6 kişilik aile oranının % 11,2, 5 kişilik aile oranının %22,2, 7 kişilik aile oranlarının %4,7, 9 kişilik aile oranlarının %0,8, 10,11,12,13 ve 15 kişilik aile oranlarının ise %1.1 olduğu görülmektedir. Bu oranları Tablo 4.2.'de görmekteyiz.

Tablo 4.2. Hanedeki Kişi Sayısı Dağılım Oranları

HANEDE YAŞAYAN KİŞİ SAYISI	%
1 Kişi	2,3
2 Kişi	8,4
3 Kişi	17,1
4 Kişi	30,1
5 Kişi	22,2
6 Kişi	11,2
7 Kişi	4,7
8 Kişi	2,1
9 Kişi	0.8
10 Kişi	0.5
11 Kişi	0.3
12 Kişi	0.1
13 Kişi	0.0
14 Kişi	0.0
15 Kişi	0.1

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Yöre halkı ankette yer alan “Kaç Yıldır Bu Mahallede Oturuyorsunuz?” sorusunu % 56,7’lik bir oranla 16 yıl ve daha önce ve yine % 18,6’lık bir oranla 10-15 yıl önce olarak yanıtlamışlardır. Anket sonuçlarına göre bu iki zaman dilimi en yüksek paya

sahiptirler. Buradan yerleşmenin aslında çok da eski olmadığı sonucuna varabiliriz. Bu dağılımı Tablo 4.3.'de görmekteyiz.

Tablo.4.3. Ertuğrulgazi Mahallesi Geliş Yılı Dağılımları

YIL ARALIĞI	%
2 Yılda Az	6,3
3-5 Yıl	7,0
5-10 Yıl	11,0
10-15 Yıl	18,6
16 ve Daha Fazla	56,7

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Ankette yer alan “Ertuğrulgazi Mahallesi Seçmekteki En Önemli Nedeniniz?” sorusunu %47,2 oranla ekonomik sebeplerden dolayı cevabı ilk sırada yer almaktadır. Yani mahalleye başka bölgelerden göç eden her iki kişiden birinin iş bulmak ve maddi olanaksızlıklardan kurtulmak için geldiği görülmektedir. Ertuğrulgazi Mahallesi gelişlerine neden olarak % 27,4 oranında akrabalara ve hemşehrilere yakınlığı, %4,4’ü işyerine yakınlığı, %0,6’sı eğitim imkanlarını gerekçe göstermişlerdir. Ertuğrulgazi Mahallesi geliş nedenine dair oranlamayı Tablo 4.4.’te görmekteyiz

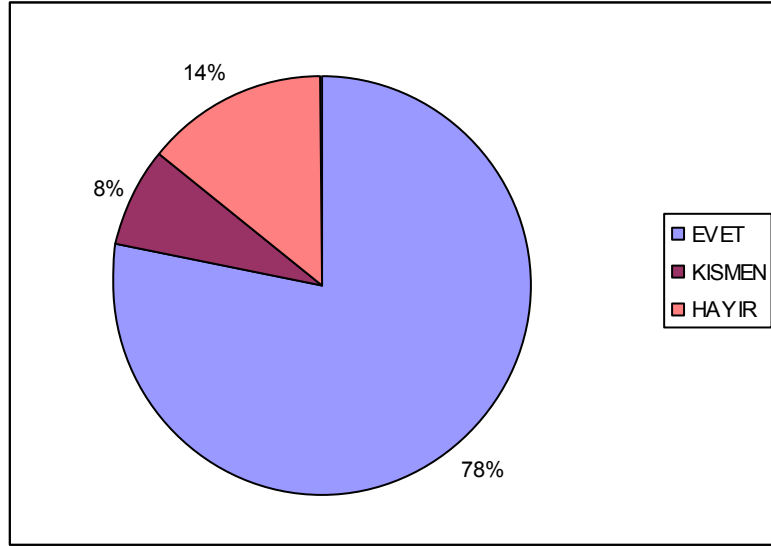
Tablo.4.4. Ertuğrulgazi Mahallesi Geliş Nedenleri Dağılımı

GELİŞ NEDENİ	%
Akraba ve Hemşehrilere Yakınlık	27,4
Ekonomik Sebepler	47,2
İşime Yakın Olması	4,4
Eğitim İmkanları	0,6
Diğer	19,6

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Anket sonuçlarına göre oturduğu mahalleden memnun olanların oldukça fazla olduğu görülmektedir. Yaşadığı yerden memnun olanlar % 78'lik, memnun olmayanlar ise %14'lik bir orana sahiptirler. Bu oran dağılımlarını Şekil 4.25'te görmekteyiz.

Şekil.4.25.Yaşadığı Yerden Duyulan Memnuniyet

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

“Yaşadığınız yerden memnun musunuz?” sorusuna hayır yanıtını verenler sebep olarak % 66,5 oranla, mahallelerindeki mülkiyet ve tapu sorunlarını, % 2,6 oranla imar sorununu, % 2,1 oranla ise merkeze uzak olmasını, %1,8 oranla sosyal aktivitelerin yetersizliğini sebep göstermişlerdir. Bu gerekçeleri, %1,7 ile Ulaşım ve altyapı sorunları %0,7 ile güvenlik sorununu, %0,4 ile okulların yetersizliğini gerekçe gösterenler izlemektedir. Bu soruya verilen cevapların yüzdelerik dağılımlarını Tablo 4.5'te görmekteyiz.

Tablo.4.5. Yaşadığı Yerden Memnun Olmama Nedenleri Dağılımı

NEDEN	%
Tapu	66,5
İmar Sorunu	2,6
Merkeze Uzak Olması	2,1
Sosyal Faaliyetlerin Olmaması (Çocuk Parkı,Spor Salonları)	1,8
Ulaşım	1,7
Alt Yapı	1,7
Güvenlik	0,7
Okul Yok	0,4

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Yine anket sonuçlarına göre “İmkânınız Olsa Hangi Semtte Yaşamak İsterdiniz?” sorusuna yine Ertuğrulgazi’de yaşamak isteyenlerin oranı % 68,1, Pendik Merkezinde yaşamak isteyenlerin oranı % 12,9’dur. Ayrıca Pendikten başka bir ilçede yaşamak isteyenler %15,2 ve İstanbul dışında herhangi bir şehirde yaşamak isteyenler ise %2,4’tür. Soruya verilen yanıtların yüzdelik dağılımları Tablo 4.6.’da görülmektedir.

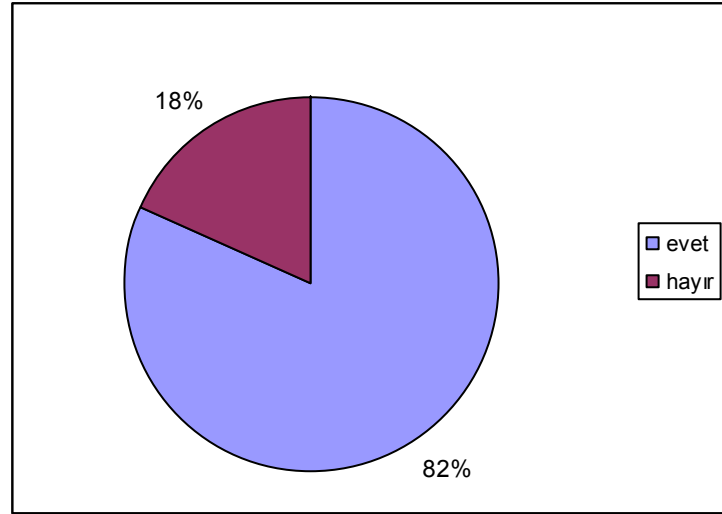
Tablo.4.6. “İmkânınız Olsa Hangi Semtte Yaşamak İsterdiniz?” Sorusunun Yanıt Dağılımları

Yine Bu Semtte	68,1
Pendik Merkezinde	12,9
Başka İlçede	15,2
İstanbul Dışında	2,4

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Mahalle halkının “Oturduğunuz evden memnunmusunuz?” sorusuna verdiği yanıtlar incelendiğinde oturdukları mahalleden memnuniyetleriyle çok da farklı olmadığı söylenebilir. Anket sonuçlarına göre oturduğu evden memnun olanlar %82’lik, memnun olmayanlar ise %18’lik orana sahiptirler. Bu oran dağılımlarını Şekil 4.26’da görmekteyiz.

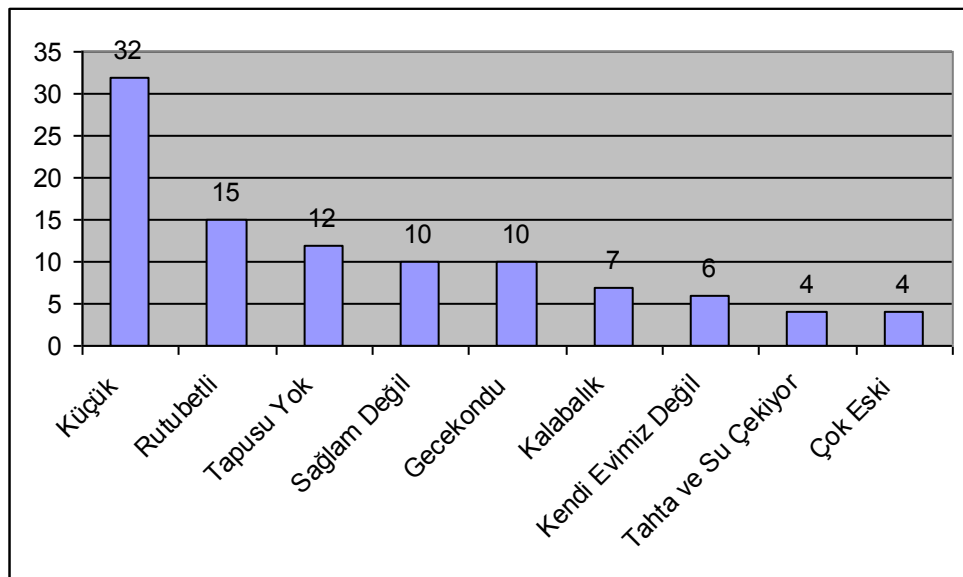
Şekil.4.26.Oturduğu Evden Duyulan Memnuniyet Oranları

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

“Oturduğunuz evden memnun musunuz?” sorusuna hayır yanıtı verenlerden % 32 oranla, evlerinin küçük olduğunu, % 15’i rutubetli olduğunu % 12’si tapusunun olmamasını, %10 oranla sağlam bir yapı olmadığını ve gecekond olduğunu, %7’si kalabalık olduğunu, %6’sı kendi evi olmadığını, %4’ü çok eski olmasını ve geri kalan %4’ü ise evinin tahta olmasından dolayı su çekmesini sebep göstermişlerdir. Bu soruya verilen cevapların yüzdeler dağılımlarını Şekil 4.27’de görmekteyiz.

Şekil.4.27. Oturduğu Evden Memnun Olmama Nedenleri Dağılımı

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Mahalle halkına nasıl bir evde yaşamayı istedikleri sorulduğunda, % 74'ü müstakil bahçeli bir evi tercih ettiklerini, %10,4'ü ise apartman dairesini tercih ettiklerini söylemişlerdir. Bu soruya verilen yanıtlar önemli olup, yapılacak çalışmalarının mekansal projelendirme aşamasında özellikle dikkate alınması gerekmektedir. Soruya verilen yanıtların yüzdelik dağılımları Tablo 4.7.'de görülmektedir.

Tablo.4.7. “Nasıl Bir Evde Yaşamak İsterdiniz?” Sorusunun Yanıt Dağılımları

EVİN ÖZELLİĞİ	%
Apartman Dairesi	10,4
Müstakil Ev	74,9
Site İçerisinde	7,1
Fark Etmez	6,4
Diğer	0,9

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Ekonomik Yapı Analizleri

Anket çalışmasına katılanların %65,3 ü ev hanımı olduklarını belirtmişlerdir. Kadınların düzenli gelir getirici bir işi yoktur. Ankete katılan kadın oranı %71 iken, bu tablodaki çalışma oranlarına bakıldığında kadınların büyük çoğunluğunun ev hanımı olduğu yani bir işte çalışmadığı anlaşılmaktadır. Çalışan birkaç kadın da temizlik, gündelikçilik gibi vasıfsız işlerle uğraşmaktadır. Genel bir değerlendirme yapıldığında yaklaşık olarak %20'lik bir kesimin çalışarak, %80'lik kesime baktığını söylemek mümkündür. Bu dağılımı Tablo 4.8'de görmekteyiz.

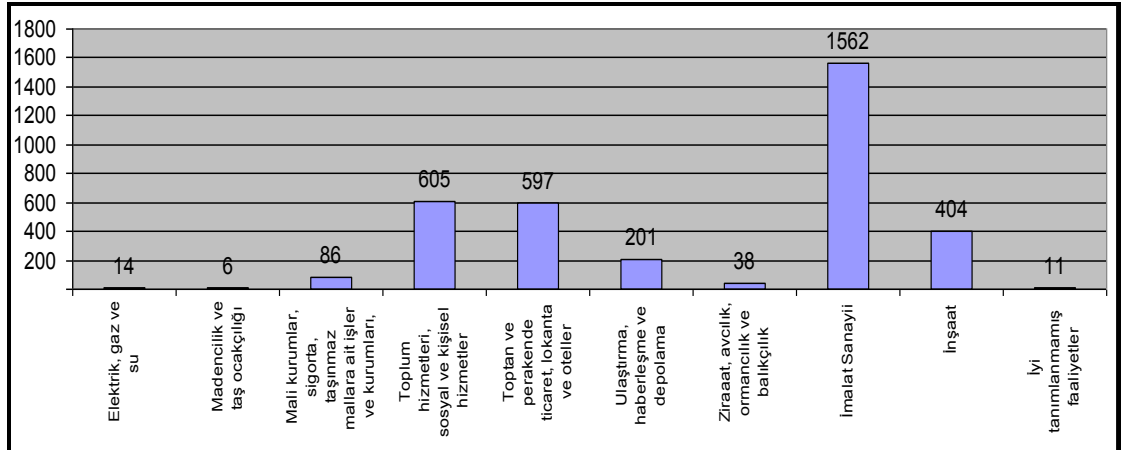
Tablo.4.8. “Mesleğiniz Nedir?” Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

MESLEK	%
İşçi	13.6
Memur	0.4
Serbest Meslek	3.5
Esnaf	1.0
Yönetici	0.3
Emekli	7.4
Ev Hanımı	65.3

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Ailede çalışan kişi sayısı incelendiğinde ise hanelerin %71’inde 1, %15,7’sinde 2, %3,7’sinde 3, %0,6’sında 4 ve %0,1’inde 5 ve 6 kişinin çalıştığını görmekteyiz.. Hiç çalışanın olmadığı ailelerin oranı ise % 8,4, bu aileler yoksulluğun en şiddetli yaşandığı hanelerdir. Bu dağılımı Tablo 4.8.’de görmekteyiz.

Şekil 4.28: TÜİK 2000 Yılı Hanehalkı Araştırması Verilerine Göre Sektörel Dağılım

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Tablo.4.9. Hanede Çalışan Kişi Sayısı Dağılımı

ÇALIŞAN SAYISI	%
0 Kişi	8.4
1 Kişi	71.4
2 Kişi	15.7
3 Kişi	3.7
4 Kişi	0.6
5 Kişi	0.1
6 Kişi	0.1

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Araştırmaya katılan ailelerin % 73,3'ünün aylık 900 TL ve bunun altındaki bir parayla geçinmeye çalıştığı ortaya çıkmıştır. Bu veriler araştırmaya katılan insanların yoksul sınıfına girdiğini belirtmektedir. Bu parayı eve getiren hane reislerinin asgari ücret ile çalıştıklarını göstermektedir. Asgari ücretin günümüz koşullarında ortalama dört kişilik bir ailenin insanca yaşayabilmesi için yeterli olmadığı bilinmektedir. Yaşamlarını devam ettirebilmek için gerekli sosyal ve ekonomik kaynaklara sahip olamadıklarından bu kişiler yoksulluk ile mücadele etmektedirler.

Tablo.4.10. Hane Halkının Aylık Gelir Dağılımı

GELİR DİLİMİ (TL)	%
300 Tlden Az	3.6
300-600	21.3
601-900	48.4
901-1200	17.1
1201-1800	7.0
1801 Ve Üstü	2.6

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Ertuğrulgazi Mahallesi sakinleri sosyal güvence sahipliği bakımından incelendiğinde ise nüfusun, % 19'unun herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadığı, %69'unun SSK'lı, %6'sının Bağkur'lu, %3'ünün Emekli Sandığına bağlı olduğu ve %2'sinin Yeşil Kart sahibi olduğu ortaya çıkmaktadır. Sosyal güvence sahipliğinin oranları Tablo 4.11.'de görülmektedir.

Tablo.4.11. Sosyal Güvence Sahipliği Oranları

SOSYAL GÜVENCE SAHİPLİĞİ	%
Sosyal Güvence Yok	19
SSK	69
Bağkur	6
Emekli Sandığı	3
Yeşilkart	2
İsteğe Bağlı/Özelsigorta	1

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Anket çalışmasına katılanların %71,7'si oturdukları evin kendilerine ait olduğunu belirtmiştir. Oysaki mülkiyet analizlerinde yapılan tespitlerde tüm görüşme yapılan hanelerin hazine mülkiyetinde olan parsellerde olduğu görülmüştür. Gördüğümüz bu dağılıma göre yörede gecekonduların kiraya verilmesi söz konusu olup, insanın en doğal hakkı olan barınma amacıyla başlayan gecekondulaşmanın, artık para kazanma kapısı haline getirildiği gözler önüne serilmektedir. Kira vermeden oturanların %91'inin oturdukları konut ailelerine ait, geriye kalan kısım ise hayırseverler tarafından bu kişilere verilmiştir.

Tablo.4.12. Meskenlerin Mülkiyet Durumu Dağılımları

MÜLKİYET DURUMU	%
Kendi Evimiz	71,7
Kiracıyız	15,7
Kira Ödemeden Oturuyoruz	11,7

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Yapılan anketten çıkan sonuçlara göre Ertuğrulgazi Mahallesi'ndeki kira değerlerine baktığımızda kira ödeyen hanelerin % 2'sinin 401 TL ve üzeri, % 7'sinin 200 TL'den az,%31'inin 301-400 TL arasında ve %60'ının da 201-300 TL arasında kira ödediği ve genel olarak bölgenin kira değerlerinin 200-400 TL arasında değiştiği görülmektedir. Bu oranların dağılımı Tablo 4.13.'de bulunmaktadır.

Tablo.4.13. "Kaç Lira Kira Ödüyorsunuz?" Sorusuna Verilen Cevapların Dağılımı

KİRA MİKTARI (TL)	%
200'den Az	7
201-300	60
301-400	31
401 ve Üzeri	2

Kaynak: Pendik Belediyesi Plan ve Proje Müdürlüğü

Yapılan anket sonuçları incelendiğinde Ertuğrulgazi Mahallesinde yaşayanların % 73,3'ünün aylık 900 TL ve bunun altındaki bir parayla geçinmeleri, TÜİK'in 2011 yılında yayımladığı 4 kişilik bir ailenin gıda ve gıda dışı temel ihtiyaçları göz önüne alınarak oluşturulan açlık ve yoksulluk sınırı göstergelerine göre bu alanda yaşayanların yoksul olarak tanımlanabileceğini göstermektedir. TÜİK'in 2011 yılı verilerine göre yoksulluk sınırı 825 TL, Türk-İş, Kamu-Sen, Memur-Sen ve Disk'in verilerine göre ise 870 TL ve altı gelir açlık sınırı göstergesi olarak belirlenmiştir. Bu verilere göre Türk-İş, Kamu-Sen, Memur-Sen ve Disk'e göre Ertuğrulgazi Mahallesinde yaşayanların açlık sınırında olduğu söylenebilir. TÜİK tarafından hane halkı büyüklüğü 4 kişi olarak belirlenmişse de araştırma alanında yapılan hesaplamalara göre ortalama hane halkı büyüklüğü 4,3'tür ve bu durum yoksulluğun boyutunun tahmin edilenden daha kötü olduğunu göstermektedir.

Anket sonuçlarına göre mahallenin genel durumu ve yaşayanlar Avrupa Birliği kentsel Yaşam Kalitesi Ölçütlerine göre değerlendirildiğinde ise nüfusun %15'inin okuma-yazma bilmemesi, alanda yalnızca bir İlköğretim bir de Lise alanının bulunması; 1 adet Aile Sağlığı Merkezinin yaşayan nüfusa yetersiz kalması, kültür-sanat etkinliklerinin ve

boş zaman değerlendirilmesine yönelik hiçbir çalışmanın ve mekanın bulunmaması, doğal çevrenin çöp atma ve otopark alanı olarak kullanılması, ulaşım ve teknik altyapı öğelerinin yetersizliği gibi nedenlerle Ertuğrulgazi Mahallesiinde yaşayanların yoksul olarak tanımlanabilmesi olasıdır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada günümüz kentlerinin en önemli sorunlarından biri olan sosyal, ekonomik ve mekansal açıdan kentin diğer bölgelerinden ayrışan, göç sonucu kentlere yerleşmek zorunda kalan ve barınma ihtiyacını en ucuz şekilde karşılamaya çalışan kitlenin yaşam alanlarından biri incelenmiştir. Bölüm 4'te de bahsettiğimiz ve açıkladığımız üzere, Ertuğrulgazi Mahallesi için kesin olarak söyleyebileceklerimiz tipik bir gecekondu mahallesi olduğu, yaşayanların kırdan getirdikleri hayatı bir şekilde kentte de devam ettirmeye çalıştığı ve hızla etrafındaki çok katlı sitelere dönüşme baskısı altında olduğudur.

Ertuğrulgazi Mahallesinde yapılan sosyal ve ekonomik yapı analizleri incelendiğinde, yerel halkın genel olarak eğitim seviyesi düşük, dar gelirli hatta işsiz, herhangi bir sosyal güvencesi olmayan bireylerden oluştuğu söylenebilmektedir. Bu durumun kent mekanına yansımaları gecekondu ve bahçesinde ekip biçtikleri küçük bir tarla olarak göze çarpmaktadır.

Mahallede yaşayan nüfusa yetmeyen eğitim, sağlık, sosyal ve teknik altyapı alanları da diğer bir önemli sorundur. Örneğin Ertuğrulgazi Aile Sağlığı Merkezinde 3 hekim görev yapmaktadır ve hekim başına düşen kayıtlı hasta sayısı 4000 kişidir. Oysaki Türkiye genelinde hekim başına 588 hasta düşmektedir (Bir Bakışta Sağlık, Avrupa 2010- 2011). Ayrıca derslik başına düşen öğrenci sayısı Ertuğrulgazi Mahallesinde 63 öğrenci iken, Türkiye ortalaması Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 32 öğrenci olarak belirlenmiştir (MEB 2011-2012). Mahalle genelinde yeşil alanların miktarı incelendiğinde, (3194 sayılı İmar Kanununda 2 Eylül 1999 tarihli ve 23804 sayılı Resmi Gazetede yapılan değişikliklerle birlikte kişi başına 10m²'lik aktif yeşil alan standardı olarak belirlenmiştir.) toplam 3607 m² park ve çocuk oyun alanı bulunduğu gözlenmiştir. Mahallede yaşayan nüfusa göre kişi başına düşen yeşil alan miktarı 0,2 m² ile mevzuat değerlerinin altında kalmaktadır. Bununla birlikte yerel halkın yararlanabileceği herhangi bir spor tesisi ve sosyal ve kültürel tesis alanı bulunması da önemli eksikliklerdendir.

Ülkemizde birçok gecekondü alanında yapılan uygulamalar bu mahalleye yönelik de yapılmıştır. Bölgedeki denetimsiz yapılaşmayı engellemek için ıslah imar planları yapılsa da mekansal sorunlara çözüm bulunamamıştır. Bunun en önemli sebebi imar planlarında yalnızca mekana yönelik ve parçacıl olarak sorunların çözülmeye çalışılmasıdır. Oysaki Ertuğrulgazi Mahallesi gibi birçok sorunun bir arada yaşandığı yaşam alanlarında sorunları bir bütün olarak değerlendirmek gerekmektedir. Özellikle Dünya üzerinde yoksulların yaşadığı mekanlara ilişkin yapılan çalışmalarda da görüldüğü üzere öncelikle mahalle sakinlerinin yoksulluktan kurtulması için çalışmaların yapılması, daha sonra imar planları ve planlama kararları ile mekansal sorunlara çözüm aranması gerekmektedir. Çünkü bölgedeki yoksulluğa çözüm bulunmadan yapılan mekansal iyileştirmeler yoksulların yine farklı bir yoksul mahallesine taşınmalarına yani yer değiştirmelerine neden olacaktır.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (önceki adıyla Bayındırlık ve İskan Bakanlığı) tarafından yürütülen 2009 tarihli Kentsel Geliştirme Strateji Belgesi ve Eylem Planı Hazırlanması Projesi (KENTGES) kapsamında oluşturulan Kentsel Yoksulluk Göç ve Sosyal Politikalar Komisyon Raporu'nun yoksulluğun ve yoksunluğun azaltılmasına yönelik politikalarında yer alan öneriler:

1. “Düşük kaliteli yapı stokunun yoğunlaştığı alanlarda donatı artırımı,
2. Yaşam ve mekan kalitesinin iyileştirilmesi ve artırılması,
3. Düşük kaliteli ve riskli konut ve konut dokularının yerinde ikamet ilkesi çerçevesinde iyileştirilmesi ve yenilenmesi,
4. Ekonomik nedenlerden kaynaklı dışlanma ve ayrımcılığı azaltacak mesleki eğitim ve işe yerleştirme önlemlerinin artırılması,
5. Sosyal hizmete gereksinim duyan nüfusun belirlenerek, tüm dezavantajlı grupların temel gereksinimlerinin yerel yönetimler öncülüğünde ilgili kuruluşlarla eşgüdüm içinde karşılanması;
6. Kent yoksulları için kiralık sosyal konut sağlanması,
7. Sosyal yardımların sosyal güvence ağı dışında kalmış olanları da kapsayacak biçimde vatandaşlık temelinde belirlenmesi,

8. Tüm kesimlerin sosyal güvenliğini ve kentsel hizmetlere eşit erişimini sağlamak için; sosyal güvenlik ve yeni istihdam olanaklarını sağlayacak ortamın geliştirilmesi,
9. Ucuz, güvenli, konforlu toplu taşıma sisteminin yoksulluğun ve yoksunluğun yoğunlaştığı alanlara hizmet verebilmesi için iyileştirilmesi,
10. Kentli haklarının korunmasına, ihlallerin önlenmesine, bilinçlendirme programlarıyla içselleştirilmesine yönelik çalışmaların yapılması”

Uygulayıcı kurum ve kuruluşlar tarafından dikkate alınarak, bu önerilerin uygulamaya geçirilmesi yerel halkın öncelikle yoksulluk sorununa çözüm bulunması ve daha sonra yerel halkın da katılımıyla mekansal problemlerin giderilmesi ile kentsel mekanlardaki bu sosyal ve fiziksel sorunlar çözüme kavuşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Aslanoğlu, R., A.,1998, *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Asa kitapevi, Bursa, s:15-30
- Atkinson, Anthony B.,1998 *Poverty in Europe*, Oxford: Blackwell Publishers,
1975, *The Economics of Inequality*, Clarendon Press, Oxford,
1987, *On The Measurement of Poverty*, *Econometrica*, Vol.55, No.4
- Bauman, Z.,1999, *Tüketecilik ve Yeni Yoksullar*, Çev.: Ümit Öktem, İstanbul, Sarmal Yayınları
- Dökmeci, V., Dülgeroğlu, Y. ve Berköz, L., 1993. *İstanbul Şehir Merkezi Transformasyonu ve Büro Binaları*, Literatür Yayınları, İstanbul
- Dönmezer, S.,1994, *Kriminoloji*, Beta Yayınları, İstanbul, S. 45-67.
- Enlil, M. Z.,- Dinçer İ.- Görgülü, Z.,2001, *Boğaziçi'nin Yönetimi ve Kötü Yönetimi*, İstanbul, , s.57 - 63
- Erdoğan, N., 2002, *Garibanların Dünyası: Türkiye'de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar*, Nemci Erdoğan, (Der.), *Yoksulluk Halleri: Türkiye'de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*, İstanbul: WALD Yayınları
- Frevel, B.,2006, *Urban Safety*, German Policy Studies, 3, S.1-18.
- Görgülü, Z., 1982, *İstanbul Metropoliten Alanında Gecekondu Önleme Bölgelerinin Mekansal Konumları ve Fizik Mekan Çözümleri*, YÜ,Mimarlık Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü,s.18
- Görgülü, Z, 1993, *Hisseli Bölüntü İle Oluşan Alanlarda Yasallaştırmanın Kentsel Mekana Etkileri*,Y.T.Ü, Mimarlık Fak. Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- Hogan, J., 1985, *Understanding Crime-I: The Theories of Undercontrol*, Modern Criminology Publishes, S.23-58
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M., 2001, *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Jonge, D.,P., Hanswick, 1998, *Yoksulluğu Önleme Stratejileri*, TESEV Yayınları, İstanbul
- Keleş, R., 2002, *Kentleşme Politikası*, İmge Kitabevi Yayınları, 7.Baskı, Nisan, ISBN 975-533-053-4, 765 s.

- Keleş, R., 1980, *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara:TDK Yayınları
- Kılınçaslan, İ.,2002, *Kentleşmenin Ekonomik Yönleri*, İ.T.Ü. Matbaası, İstanbul
- Kıray, M.,1982, *Toplumsal Değişme ve Kentleşme, Kentsel bütünleşme*, TGAV Yayınları, Ankara, ss. 57-66.
- Kıray, M., 1998, *Kentleşme Yazıları*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Peynircioğlu, N., 1998, *Kalkınma Planlarında Gecekondu Meselesinin Şehirleşme ve Konut Sektörleri ile İlişkisi, Göç, Kent ve Gecekondu*, Birsen Yayınevi, s.35-47
- Schoon, N.,2001, *The Chosen City* , Spon Press, London, S. 83-95, 195-217
- Shelley, L. I., 1984, *Crime and Modernization: the Impact of Industrialization and Urbanization on Crime*, Social Forces, 62 (4): S.1117-1119.
- Şenses, F., 2001, *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*, İletişim Yayınları, s. 7, İstanbul.
- Şenyapılı, T., 2004, *“Barakadan” Gecekonduya* , İstanbul: İletişim Yayınları
- Thorns, D. C., 2004, *Kentlerin Dönüşümü:Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam*, İstanbul: Soyak Yayınları

Sürekli Yayınlar

- Abay, A., 2004, *Bir Sosyal Politika Olarak Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yeri*, Sivil Toplum Dergisi, s.77-92.
- Altuntaş, H., 2002, *Yoksullukla Mücadele ve Güçsüzleri Kimsesizleri Koruyup Gözetmek*, Diyanet Aylık Dergi, (35), s.38-43.
- Aktan, C., Vural, İ., 2002. *Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara, Hak-iş Konfederasyonu Yayınları, s.5.
- Bıçkılı, D.,2005, *Kentsel Yoksulluğun Yapısal Faktörlerle Analizi: Ekonomik ve Politik Yapının Yeniden Örgütlenmesi; Karşılaştırmalı Bir Analiz*, İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:7, Sayı:1, S. 24-40
- Çalışkan, O., 2000, *Türkiye Planlama Sorunsalına Genel Bakış ve Yapısal Çözüm Önerileri II*, Aydınlanma 1923 Dergisi, Sayı:35, s:25-28
- Dağdemir, Ö., 2002, *Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987 –1994*, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak-İŞ Konfederasyonu Yayını.
- Fields,G., 1994, *Poverty and Income Distribution Data for Measuring Poverty and Inequality Changes in the Developing Countries*, Journal of Development Economics, Vol.44, No.1
- Franco, S., 2003, *Different Concepts of Poverty:An Empirical Investigation and Policy Implications*, Paper for WIDER Conference on Inequality, Poverty and Human Well-Being, Helsinki, 30-31 May 2003, s.1-39
- Gibson M., Kocabaş, A., 2001, *London Sustainable Regeneration – Challenge And Response*, Urban Design And Local Spesifities İn The Process Of Globalisation, İternational Urban Design Meeting, MSU, s.177-228
- Greene, M.,2003, *Urban Safety in Residential Areas*, World Bank Urban Research Symposium, Washington D.C., S.203-219.
- Görgülü, Z., 2005, *Planlamada Bir Araç: Kentsel Dönüşüm*. M. Cengizken (Editör). TMMOB Mimarlar Odası Dergisi. 42 (322): 26-27.
- Gümüş, E., 2004, *Crime in Urban Areas: An Empirical Investigation*, Akdeniz I.I.B.F Dergisi, 4 (7):S. 98-109

- Hancı, İ., 1999, *Çocuk Suçluluğuna Yol Açan Sosyal Bir Yara; "İç Göçler ve Çarpık Kentleşme"*, Hekim ve Yasam İzmir Tabip Odası Bülteni, 6: S.24-28.
- Kaygalak, S., Kaygalak, E., Bahar, S.,2001, *Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması*, Kent ve Kapitalizm, , Praksis, Sayı:2
- Kıray, M., 1982, *Az gelişmiş Ülkelerde Metropolitenleşme Süreçleri*, Birinci Şehircilik Kongresi, ODTÜ. Şehir ve Bölge Planlama Yayını, Ankara
- Özek, Ç., 1973, *Türkiye’de Şehirleşmenin Ana Nitelikleri ve Ceza Adaleti Yönünden Yol Açabilecek Sorunlar*, Şehirleşmenin Doğurduğu Ceza Adaleti Sempozyumu, İstanbul: İ.Ü.H.F.C.H.K.E. Yayını. S. 15-87
- Robert, P., Pottier, M., 2002, *Crime et Securite; l'etat des savoirs,, Ed. La Découverte*, Çeviren: Veysel Er, Polis Dergisi, 39: S.13-24.
- Satya, P., 1989, *A Model of Constructing the Poverty Line*, Journal of Development Economics , Vol. 30.
- Şenses, F., 2001, *Yoksulluk Artışlarına Karşı Kayıtsız Kalınmamalıdır*, TES-İŞ, Ekim-Kasım, ss. 27-33.
- ŞPO, 1999, *TMMOB Şehir Plancılar Odası Gölcük Depremi Raporu: Deprem Sonrası Büyük Yıkımın Tarihsel Süreç; Politikalar ve Üst Ölçekli Planlama Açısından Değerlendirilmesi*, Ekim
- TÜİK, 2006, *Yoksulluk Çalışması Sonuçlar:2004*, Ankara, TÜİK Haber Bülteni, S.27,
- TÜSİAD, 2000, *2000 Aralık Raporu*, İstanbul, TÜSİAD,2000.
- Utku, E.,2000, *Kentleşme ve Suç*, Adalet Dergisi, 91 (5): S. 36-45.
- Uzun, A.,M., 2003, *Yoksulluk Olgusu Ve Dünya Bankası*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 2
- United Nations-HABITAT,2005, *The Safer Cities Programme; Making Cities Safer From Crime*, UN-Habitat (United Nations Human Settlements Programme) Publishes, Nairobi-Kenya, S. 2-25

Diğer Yayınlar

- Akad, İ., 1982. *Endüstri Sosyolojisi* , D.E.Üniv. İİBF Yayını, İzmir., s.135
- Brantingham, P.J.,1995, *Criminality of Place: Crime Generators and Crime Attractors*, European Journal of Criminal Policy and Research, 3: s.5-26
- Çevre, 2002, *Türkiye Ulusal Raporu (Taslak)*, Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi, Johannesburg, Çevre Bakanlığı
- Dansuk, 1997, *Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo Ekonomik Yapılarla İlişkisi*, DPT Uzmanlık Tezi
- DPT, 2000, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Haziran
- Dumanlı, R., 1996, *Yoksulluk ve Türkiye’de ki Boyutları*, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2449, Haziran, Ankara
- Erdem, T., 2003, *Yoksulluk Üzerine Sosyolojik Bir Çalışma: Ankara Kent Yoksulları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara üniversitesi, Ankara.
- Eş, M., Güloğlu, T., 2007, *Bilgi Toplumuna Geçişte Kentleşme Ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği*, İİBF, Kocaeli Üniversitesi, Aralık.
- Flores, Nuno Duarte Loureiro, *The Program Favela-Bairro : Alternative Housing for The Poor Population*, Universidad Politécnica de Madrid.
- Gibson M., Kocabaş, A., 2004, *Sustainable Neighbourhood Regeneration İn İstanbul As Part Of Eu Harmonization Process And Earthquake Resistant Housing Development A Strategy And Action Plan*, İBB araş. Fikir proje raporu, 59-y ve kd.m 460.101,
- HKMO, 1996, *İnsan-Toprak İlişkilerinde Değişmeler ve Kent Mekanındaki Yansımaları Raporu*, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, HABİTAT II Sivil Toplum Kuruluşları Platformu
- İstanbul Büyükşehir Ulaşım Nazım Planı Birinci Rapor, 1988. s.24
- Kaygalak, S., Kaygalak, E., Bahar, S.,2001, *Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekânsal Yoğunlaşması*, Kent ve Kapitalizm, , Praksis, Sayı:2
- Keleş, R., 1993, *Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar: 1975–1992*, İstanbul, IULA-EMME
- Kentleşme Şurası,2009, *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu* Ankara

- Keskin D.,Sürat Ö., Yıldırım Ö., 2002, *Londra'nın Sürdürülebilir Kentsel Yenileşme Deneyiminden, Türkiye ve İstanbul Özelinde Yenileşme Çalışmalarında Nasıl Faydalanılabilir?*,Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, İstanbul
- Kılınçaslan, İ.,1981, *İstanbul Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul
- Kılınçaslan, İ., 1995, *Doğu Trakya'daki Küçük Belediyelerde Ekonomik Faaliyetler ve Merkezi Ticaret Alanı Büyüklüğünü Belirleyici Etmenler*, İ.T.Ü. Araştırma Fonu Projesi, İstanbul
- May, J.,2005, *An Elusive Consensus: Definitions, Measurement and Analysis of Poverty*,www.undp.org/dpa/publications/choicesforpoor/ENGLISH/CHAP02.pdf, (10 Augustos 2005), 25-54.
- Moser, C.O.N.,2004, *Urban Violence and Insecurity: an Introductory Road Map*, Environment&Urbanization, 16 (2): S.1-6
- Öztürk, M., 1992. Kentsel Toprak Rantı ve İstanbul'da Arsa Değerleri; Yüksek Lisans Tezi; İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı, İstanbul
- Sındır, K., 2006, *Kırsal Yoksulluk ve Tarımda İstihdam*, (07.07.2006)
- Tuna, O., 1977, İstanbul Gecekondu Önleme Bölgeleri Araştırması, İ.Ü. _İktisat Fakültesi Yayını, İstanbul
- Ünal, C. B., 2004, *Kentsel Yaşam Kalitesi Ölçütleri İle İstanbul Analizi ve Toplam Kentsel Yaşam Kalitesi Yönetim Yaklaşımı*, Doktora Tezi, MSGSU, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, ss: 98
- Wagle, U.,2002, *Rethinking Poverty Definition and Measurement*, International Social Science Journal, Volume 54, Issue 171, March 2002, 155-165..
- Wekerle, G.R., Whitzman, C., 1995, *Safe Cities: Guidelines for Planning, Design and Management*, A Division of International Thomson Publishing, Inc., U.S.A., S: 5-25
- Yılmaz, İ., 2005, *Şehir Suçlarının Önlenmesi; Yerel Yönetimler İçin Bir Rehber*, Emniyet Genel Müdürlüğü APK Dairesi Başkanlığı Yayını, Ankara, S.12-30
- Zaidi, S.A., 1998, *Urban Safety and Crime Prevention*, UNCSHS (Habitat) Regional Symposium On Urban Poverty, Asia Fukuoka, 17.